STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02367

DI BLUTIGE INKVIZITSYE

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די

בלוטיגע אינקוויזיציע

אהיסטארישער ראמאן

איבערזעצט פאן

א. י. בוכבינדער.

הזכות נמכר לצמיתות להאחים בלעטניצקי מו"ס מאדעססא.

ווילנא

שנת תרנ"ה לפ"ק

ДИ БЛУТИГЕ ИНКВИЗИЦIЕ,

т. е. кровавая инквизиція.

Историч. романъ пер. А. И. Бухбиндера.

изд. и соб. Братьевъ Блетницкихъ.

ВИЛЬНА.

Типографія Вдовы и бр. Роммъ. Жмудскій пер. собст. домъ № 328.

1895.

Дозволено цензурою Одесса, 11 Января 1895 г.

דִיא קַאפִּיטְלֶען

1 דָער טְרוֹירִיגֶער גַאסְט
2 פָּארְטְזֶעטְצוּנְג
3 וֶוענְד הָאבֶּען אוֹיעֶרְן
4 בַּיי דֶעם גְרָאסְאִינְקְווִיזִיטָאר
5 אִין דֶער תְּפִיסָה פוּן דֶער אִינְקְווִיזִיצְיֶע
6 דָאס פֶערְלִיעבְּטֶע מֵיידֶעל
7 דִיא שְׁרֶעקְלִיכֶע נַאכְט
8 אוֹיף קִדוּשׁ הַשֵׁם !
9 דֶער וָואהלְטְהֶעטִיגֶער רָב אוּנ דֶער שׂוֹנֵא יִשְׂרָאֵל
10 צְווִישֶׁען לֶעבֶּען אוּנ טוֹידְט
11 דִיא שְׁלֶעכְטֶע בְּשׂוֹרָה
12 בַּייא דֶעם פִּירְשְׁט אִין פַּאלַייץ
13 גֶערֶעטֶטֶעט
שָׁלוֹם

1.

דער טרויעריגער גאסט.

אין איינע פון דיא ווינטערדיגע נעכט, אים יאהר 1426, ווען אין ליגניטץ האט זיך דער הימעל בעצויגען מיט אשווארצען וואלקען אונ אשנייא וויא ווייסע פעדערן, האט זיך אראבגעשיט אויף דער ערד אונ אשרעקליכער שטורעמווינד האט איהם אין דער לופט געטראגען אונ נאכדעם אין דער יודישער גאס איהם אראבגעלאזט; ווען אין אלע הייזער זיינען דיא ליכט שוין לאנג אויסגעלאשען געוועזען אונ דיא מענטשען האבען זיך דעם שלאף איבער געגעבען, — דעמאלט איז ביא דעם רב אין שטוב נאך ליכטיג וויא אין אנפאנג נאכט געוועזען אונ אין זיין חדר וואו ער האט געלערענט, האט אליעבע ווארעמקייט געהערשט, דער רב איז געזעסען ביים טיש אויבען אן אונ האט אריינגעקוקט אין אספר, דיא שווארצע בארד, וועלכע האט וויא אגארטעל, זיין גאנץ פנים ארום גענומען, האט ביז זיין ברוסט דער לאנגט; פון זיין לויטער וויים געזיכט האט ארוים געקוקט יענץ געטטליך בילד וואס ווערד געגעבען נאר צוא דענקענדע מענטשען; אין דיא גרויסע שווארצע אויגען האט זיך אבגעשפיגעלט זיין גוט הארץ מיט דאס טיעפע שארפזיניגקייט וואס זיין מוח פערמאגט אונ פון דעם געקנייטשען ברייטען שטערען איז צוא דער קענען געוועזען אז דער מענטש האט אויף זיין לעבען שוין פיעל געליטען.

באלד זיינען צום רב אריין געקומען נאך דרייא פערזאנען וועלכע האבען זיך גערעכענט צווישען דיא בכבוד׳סטע בעלי בתים פון ליגניטץ אונ וועלכע פלעגען צום רב אפט קומען מיט איהם זיך מפלפל צוא זיין אין עפעס אדין, דער רב איז אויפגעשטאנען אום זייא צוא עמפפאנגען אונ דיא געסט האבען מיט איראת הכבוד איהם געגריסט אונ זיך געזעצט נעבען טיש.

באלד איז דיא רבי׳צין אנגעקומען אונ געשטעלט אויף דעם טיש זומער פרוכט מיט זים געבעקס פאר דיא געסט אונ דיא לעצטע האבען זיך איבער געגעבען צום לערנען, דער רב האט זיין מיינונג אבגעזאגט אויף איין הלכה אונ זייא האבען געפרובט אבווענדען. דורך וועלכען עס איז באלד געווארען אגאנצע מחלוקה לשם שמים, אזוי אז דיא שאלות מיט דיא תשובות, דיא קשיות מיט דיא תירוצים האבען זיך אויסגעמישט אין איינעם. דיא הערצער פון דיא לומדים האבען זיך רעכט דער ווארעמט, העל געשטראהלט האבען דיא אויגען, מיט היץ גערעדט האבען דיא מיילער אונ דיא געזיכטער,

וועלכע זיינען פונ'ם לערנען שטארק פערפלאמט געווארען , האבען אויסגעוויזען ווייא עס רוהעט גאטטעס גייסט אויף זייא .

פלוצים האט זיך דער הערט אשטארקער קלאפּ פון דרויסען אין דער טהיר , דיא געסט זיינען פאר שרעק שטיל געבליבען אונ יעדער פון זייא האט זיך געפרעגט : „ווער קאן זיך דאס אונטערשטעלין אין אזא שרעקליכע נאכט צו קלאפּען ביי דעם רב אין דער טהיר ?" נאר אלס עס האט זיך פארגרעסערט דאס קלאפּען , איז דער רב ר' משה אליין אויף געשטאנען פון זיין ארט אונ דער־גענגען דעם ווילען פון זיינע געסט , איז ער מיט דעם ליכט אין האנד צוגעגאנגען צו דער טהיר אונ האט זיא אויף געריגעלט , דיא טהיר האט זיך גיעפענט אונ איונגער מענטש פון הויכען שענעם וואוכס איז מיט נעבייגטע פיס אויס מידיגקייט , דיא שוועל אריבער געגאנגען אונ איז שיער נישט אומגעפאלען , נאר ר' יעקב מאיר , איינער פון דיא ערשטע דריי געסט , וועלכער איז דעם רב באלד נאך געגאנגען , האט איהם אונטערגעהאלטען ביז ער האט פריי אבגעאטהעמט . דאן האט דער יונגער מענטש אבגעשאקעלט דעם שנייא פון זיינע קליידער אונ אריין קומענדיג אין שטוב , האט ער זיך גאנץ שוואך אראבגעלאזט אויף אשטוהל . דיא רביצען , וועלכע האט זיין שוואכקייט בעמערקט , האט איהם באלד צו געטראגען אגלאז וויין , וועלכע ער האט גערן אויס געטרונקען אונ איז אביסעל אויפגעלעבט געווארען , ער האט זיך אנגעהייבען ארומקוקען אויף אלע זייטען אונ האט עפּעס געוואלט רייען , איז ער אבער נאך נישט געוועזען גענוג קרעפטיג דערצו , דער רב האט אים געבעטען ער זאל פריהער אב עסען דאס וואס דיא רביצען האט פאר איהם געשטעלט אונ אלס דאס איז געשעהען האט דער יונגער מענטש זיך אב־גערופען צום רב מיט א אבגעמאטערטע ציטערענדיגע שטימע :

—זייט מיר מוחל , טהייערער רבי , וואס איך האב געוואגט צו אייך קומען נית אין דער גיהעריגער צייט , דען נאר דיא נויטה , דיא ביטערע שרעקליכע נויט האט מיך געצוואונגען דאס צו טאהן . א , רבי , האט רחמנות , דען איך בין אומגליקליך ! אזש פון דעם ווייטען עסטרייך קום איך צו אייך הילף בעטן , איך הייס מיכאל איזראיל , מיין פעטער איז דער געוויסער רייכער סוחר ר' ישראל איזראיל פון דער שטאט ענס אין אונגארן , זיין נאמען הערט זיך אין דיא ווייטע לענדער אונ געווים איז ער אייך אויך נית פרעמד , אלס מיינע עלטערן זיינען געשטארבען האט דער פעטער אריינגענומען מיך מיט מיין שוועסטער צו זיך אין שטוב אונ האט אונז ערצויגען וויא איינענע קינדער , נאר אפלוצליכער אונגליק איז אונזער הויז בעפאלען : מיינע קרובים דער פעטער מיט דער מומע זיינען פלוצים געפאנגען געווארען אונ מען האט זייא אין קייטען קיין וויען

געבראכט, דארט האט מען זייא באלד אין דער תפיסה פערשפארט אונ מען פייניגט זייא מיט דיא ביטערסטע יסורים פון דער וועלט בכדי זייא זאלען זיך מודה זיין אויף דעם בלבול וואס מען האט אויף זייא אויסגעטראכט, אונ אויב חלילה זייא וועלין ניט קאנען בייששטעהן דיא יסורים פון זייערע בעצווינגער אונ וועלען זיך מודה זיין אזו וויא מען פארדערט פון זייא, דעמאלט, א! ווערט איין עק פון אלע יודען אין דער מדינה, דיא שונאים וועלין ניט איבער לאזען קיין שריד ופליט פון זייא!

נאך אמאל איז דער ערצעהלער שטיל געבליבען ווארום פון דיא אויפגע-וועקטע צרות אונ שמערצען האבען איהם דיא כוחות צוריק פערלאזט, אלע מענשען פון דער שטוב זיינען ערציטערט געווארען פון דעם אונגליק וואס עס ערווארטעט אלע יודען אין עסטרייך, אונ פאר שרעק זיינען זייא געבליבען וויא דיא פארשטיינערטע זיטצען אויף זייערע ערטער, נאר דער רב האט זיך באלד געשטארקט אונ האט אונטערגעטראגען דעם ערצעהלער נאך אגלאז וויין, דיזער האט פון דעם וויין אביסעל פערזוכט אונ נאך דעם וויא ער האט זיך אביסעל ערהאלט האט ער אנגעהייבען ווייטער צוא דער צעהלען:

—אונזער עסטרייכישער פירשט אלבערט איז אפילו ניט קיין שלעכטער מענש, נאר זיינע לייבמענשען אונ ראטה געבער, וועלכע בעשטעהען פון דיא דאמיניקאנער גייסטליכע זיינען זייער ליסטיגע (חיטרע) אונ שלעכטע מענשען אונ דורך דער גרויסער שנאה וואס זייא שפירען צוא יודען זוכען זייא תמיד נאר מיטלען ווי אזו אונז צו פאר מיאוסן ביי דעם פירשט אונ צום אונגליק איז דאס זייא געראטהען; געוויס האט איהר געהערט פון דעם גרויסען אונגליק וואס אונז האט געטראפען דא ניט לאנג, אלס די כריסטליכע קינדער האבען זיך געגליטשט אויף דעם טייך, האט זיך פלוצים אונטער געבראכען דאס אייז אונטער זייערע פיס אונ זייא זיינען אלע דער טרונקען געווארען, מיט דעם צו-פאל האבען דיא גייסטליכע זיך בענוצט אוים צו לאזען זייער נקמה אין אונז, זייא האבען ארויס געלאזען אקול אז יודען האבען אוועק גיגנבעט דיא כריסטליכע קינדער בכדי זייא זאלען זיך בענוטצען מיט זייער בלוט אונ פיעל יודען האבען דער פון געליטען, אונ אלס יענער בלבול איז זייא געראטהען האבען זייא איצונד אוים געטראכט אויף מיינע קרובים אשפאגעל נייעם בלבול: אז דעם שומר'ס פרויא פון דער קירכע אין ענס האט ארוים גענגבעט דאס הייליגע ברויט פון דער קירכע אונ דאס פערקויפט מיין פעטער וועלכער האט בדעה געהאט ארום טהיילען אלע יודען פון דעם הייליגען ברויט אום זייא זאלען פון דעם אב שפעטען אונ חוזק מאכען, דעם בלבול האט אוים געטראכט דער דאמיניקאנער מאנאך פון אונזער שטאדט, איגנאציוס וועלכער איז אונז געווארען אבלוטיגער שונא דורך פאלגענדע מעשה: ער איז אמאל אריין געקומען צו מיין פעטער אין שטוב ער זאל ביי איהם אוים ביטען געלד, האט ער דארט דער זעהען מיין שוועסטער רחלי וועלכע איז איהם שטארק

(דער צווייטער המן)

גיפעלען

גִיפֶעלֶען, פוּן דֶעם טָאג אָן פְלֶעגְט עֶר שׁוֹין זַיין אַיין אָפְטֶער גַאסְט בַּייא אוּנְז, כְּלוֹמֶר'שְׁט אִיז עֶר גֶעקוּמֶען אוֹים צוּא בַּייטֶען גֶעלְד, אוּנ אִין אֶמֶתְ'ן אִיז דָאס גִיוֶועזֶען נָאר צוּא לִיעבּ מַיין שְׁוֶועסְטֶער, דֶען עֶר פְלֶעגְט דִיא גַאנְצֶע צַייט פוּן אִיהר נִיט אַרָאבּ לָאזֶען דִיא אוֹיגֶען אוּנ הָאט שׁוֹין פְּלַאנֶען גֶעקְלֶערְט וִויא אַזוֹי עֶר זָאל זִיא אִיבֶּער רֵיידֶען צוּ זַיין תַּאֲוָה.

אַיין מָאל, אַלְס מַיינֶע קְרוֹבִים זַיינֶען נִיט גֶעוֶועזֶען צוּ הוֹיז, אוּנ אִיךְ בִּין אוֹיף דֶער רַייזֶע גֶעוֶועזֶען, אִיז אַרַיין גֶעקוּמֶען דֶער מָאנַאךְ צוּא אוּנְז אִין שְׁטוּבּ אוּנ אַלְס עֶר הָאט דָארְט נָאר מַיין שְׁוֶועסְטֶער גֶעטְרָאפֶען הָאט עֶר זִיךְ אַרַיין גֶעלָאזְט מִיט אִיהר אִין אַשְׁמוּעֶס, תְּחִילַת הָאט עֶר גִירֶעדְט מִיט אִיהר אַנְשְׁטֶענְדִיג אוּנ גַאנְץ נַאאִיוו, צוּבִּיסְלִיךְ אָבֶּער הָאט עֶר אַרָאבּ גֶעוָוארְפֶען פוּן זִיךְ דִיא מַאסְקֶע, בִּיז עֶר הָאט זִיךְ אוּנְטֶער גֶעשְׁטֶעלְט, עֶנְדְלִיךְ, גַאנְץ אָפֶען אִיהר פָאר צוּ לֵייגֶען אַז זִיא זָאל פֶערְלָאזֶען דָאס הוֹיז אוּנ זָאל מִיט אִיהם אַוֶועק גֶעהְן אִין אַיינֶע פוּן דִיא נָאהֶענְטֶע מַאנַאסְטִירֶען וואו עֶר וֶועט זִיא מַאכֶען פַאר דִיא עֶלְצְטֶע אִיבֶּער אַלֶע מָאנַאכִינֶען.

אַטוֹיט שְׁרֶעקֶענִיס אִיז אָנְגֶעפַאלֶען אוֹיף מַיין אוּנְשׁוּלְדִיגֶע עֶרְלִיכֶע שְׁוֶועסְטֶער, הֶערֶענְדִיג פוּן אִיהם אַזֶעלְכֶע רֵייד, אַזוֹא אַז זִיא אִיז אָבְּגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען פוּן אִיהם עֶטְלִיכֶע טְרִיט צוּרִיק אוּנ הָאט גֶעוָואלְט אַרוֹים לוֹיפֶען דוּרְךְ דֶער טְהִיר אוּם זִיךְ צוּ רֶעטְטֶען פוּן דֶעם שְׁרֶעקְלִיכֶען מֶענְטְשֶׁען וֶועלְכֶער הָאט פַאר אִיהר אוֹים גֶעוִויזֶען אִין דֶער מִינוּט וִויא דֶער שָׂטָן הַמַּשְׁחִית וֶועלְכֶער לוֹיעֶרְט נָאךְ אִיהר נְשָׁמָה, נָאר דֶער מָאנַאךְ אָבֶּער הָאט פֶערְשְׁטַאנֶען אִיהר כַּוָּנָה אוּנ הָאט זִיא נִיט גִילָאזְט אַנְטְלוֹיפֶען, אוּנ אָנְהַאפֶּענְדִיג זִיא בַּייא בֵּיידֶע הֶענְד הָאט עֶר גֶעוָואלְט זִיא אַרוֹים גֶעהֶמֶען מִיט גְוַואלְד, אִין דֶער זֶעלְבֶּער מִינוּט זַיינֶען אָבֶּער אָנְגֶעקוּמֶען אוּנְזֶערֶע קְרוֹבִים, רחל אִיז בַּאלְד אַרוֹיף גֶעפַאלֶען אוֹיף דֶער מוּמֶע'ס הַאלְז אוּנ הָאט זִיךְ בִּיטֶער צוּא וֵויינְט אוּנ מַיין פֶעטֶער וֶועלְכֶער אִיז אַרַיין גֶעקוּמֶען אִין גְרֶעסְטֶען כַּעַס הָאט אַקוּק גֶעטָאהְן מִיט פֶערַאכְטוּנְג אוֹיף דֶעם מָאנַאךְ אוּנ הָאט זִיךְ צוּ אִיהם אָבּ גֶערוּפֶען מִיט אַבִּיטֶערֶע אִירָאנִיעַ: פֶע! פַאר אַמָאנַאךְ פַּאסְט נָאר נִיט צוּ זִינְדִיגֶען גֶעגֶען דֶער קִירְכֶע אוּנ אַזוֹ צוּ בֶּעהַאנְדְלֶען אַיין אוּנְשׁוּלְדִיגֶע מֵיידֶעל.

—הִיט דִיךְ זָאלְסְט מֶער נִיט בֶּעטְרֶעטֶען דִיא שְׁוֶועל פוּן אוּנְזֶער הוֹיז אוּנ אַז נִיט. . . — מֶער הָאט מַיין מוּמֶע נִיט גֶעקָאנְט אַרוֹים רֵיידֶען אוֹים צָארְן אוּנ פֶערְדְרוּס.

דֶעם מָאנַאכְס גֶעזִיכְט אִיז וַוייס גֶעוָוארֶען וִויא קַאלְךְ, שְׁוֶוער הָאט גֶעטַאטְהֶעמְט זַיין בְּרוּסְט אוּנ מִיט אַשְׁרֶעקְלִיכֶען כַּעַס הָאט עֶר אוֹיס גֶעשְׁרִיגֶען: וֶועה צוּ אַייךְ, פֶערְפְלוּכְטֶע יוּדֶען! מִיט קְרֶעכְצֶען אוּנ זִיפְצֶען וֶועט אִיר נָאךְ דֶער מָאנֶען דִיא שָׁעָה אִין וֶועלְכֶער אִיהר הָאט אַייךְ אוּנְטֶער גֶעשְׁטֶעלְט צוּא בֶּערִיהְרֶען דֶעם כָּבוֹד פוּן אוּנְזֶער הֵיילִיגֶען גְלוֹיבֶּען אוּנ מְבַיֵּשׁ צוּא זַיין אַיינֶעם

פוּן (דער צווייטער המן)

פון זיינע דינסטמאגד באלד ווערט איר וויסען מיט וועמען איר האט דא אנגעהויבען :

אזו האט ער געשריגען , געשטראשעט אונ אלערלייא בעם בעווייזען אונ איז אוועק געגאנגען .

איך בין גאר ניט אומשטאנד אייך איבער צו געבען דאס וואס מיינע קרובים האבען געפיהלט אלס דער מאנאך האט זייער הויז פערלאזט אונ אלס רחל האט זייא דער צעהלט וואס דער מאנאך האט איהר פארגעלייגט , נאר צוא ביסליך האבען זייא זיך בערוהיגט אונ האבען זיך אנגעהייבען מישב צו זיין וויא אזוא זייא זאלען זיך רעטטען פון דעם מאנאך זייער שונא .

קודם כל האט מיין מומע געזאגט , מוזען מיר זעהען אז רחל זאל מעהר ניט זיין בייא אונז אין שטוב , ווארום דער שלעכטער מאנאך וועט ניט רוהען ביז ער וועט זיא ניט אריין שלעפען אין דער געטין וואס ער האט פאר איהר אויס געשפרייט .

—ביזט גערעכט מיין פרויא , האט דער פעטער גיענטפערט , אבער וואו געפינט מען פאר איהר אזא זיכער ארט פאר דעם שונא ? דיא הערשאפט פון דיא גייסטליכע איז זעהר גרויס אונ קאן אויף זוכען דיא טריט פון אידיש מיידעל , ווען זייא (דיא גייסטליכע) ווארפען נאר אויף איהר איין אויג זיא צו מאכען פאר אקריסטין , ובפרט ווען זיי ווילן זיא נאך מאכען פאר איין עלצטע איבער דיא מאנאשקים פון זייער מאנאסטיר , דיא שלוחים וואס פאלגען זייערע זייד זיינען צו שפרייט איבער דעם גאנצען לאנד אונ האבען געוויס מיטלען אויף צו זוכען דיא פערבארגענע טריט פון זייערע קרבנות , דאריבער איז קיין אנדער עצה פאר אונז ניטא וויא גאר ארויס צוא שיקען רחל'ן פון יענער זייט גרענעץ , נאר בייא וועמען קאנען מיר דארט זיא איבער לאזען ?

אלאנגע צייט האבען זייא זיך געישוב'ט , ענדליך האט רחל זיך אבגערופען : פעטער , איהר האט דאך אין פראג אגוטען פריינד ר' מענדעל איטלעש, אונ אין פראג אונ אין גאנץ בעהמען וואו עס הערשען די הוסיטען (די געגנער פון דעם פאבסט) איז אבגעשוואכט דיא קראפט פון דיא קאטולישע גייסטליכע אונ בעזאנדערס איז מען דארט ביז אויף דיא דאמיניקאנער גייסטליכע מיט זייערי מאנאכען , איז דארט דער זיכערסטער ארט פאר מיר .

— ביזט גערעכט טאכטער , האט דער פעטער גיענטפערט , דיין עצה איז זעהר אגוטע אונ נאך היינט בייא נאכט , אלס דיין ברודער מיכאל וועט פונ'ם וועג קומען , וועט ער מיט דיר ארויס פאהרען קיין פראג .

אונ אזוא איז ווירקליך געשעהען , אין דעם זעלבען אבענד בין איך אנגעקומען פון דעם וועג אונ נאך איידער איך האב מיך געקאנט אויס רוהען פון דער רייזע האב איך שוין געדארפט ווידער פאהרען , איך האב מיט גענומען אבריעף צוא ר' מענדעל איטליש אונ בין מיט מיין שוועסטער אוועק געפאהרען גלייך קיין פראג .

צוויא טעג מיט צוויא נעכט זיינען מיר געפאהרען אהן אויפהער אונ האבען זיך אלין געשראקען מיר זאלען ניט אריין פאלען צו אונזערע שונאים אין דיא הענד, אויף דעם דריטען טאג געגען אבענד זיינען מיר שוין צוא געקומען צום טויער פון דער שטאט פראג, דער שומר האט אונז געוואלט פערהאלטען נאר קוים האב איך אים געוויזן מיין פעטערס בריעף צו ר' מענדעל איטליש האט ער אונז גענטפערט: „אויב איהר דארפט צום גביר ר' מענדעל איטליש, לאז איך אייך אריין אין שטאדט, דען דר ה' איטליש איז וועהער אגוטער מענטש, גאט מעג דער לייגערען זיינע יאהרען!"

מיר זיינען אריין געקומען אין דעם פראגער געטטא (דיא בעזאנדערע גאס וואו יודען האבען געמענט וואהנען) אונ האבען זיך אבגעשטעלט נעבען דעם טויער פון א גרויס ארטיגען טויער וועלכער האט געקערט צוא דעם ה' איטליש, איינער פון זיינע משרתים האט אונז אן געמעלדעט ביא איהם אונ באלד איז ה' איטליש אליין ארויס געגאנגען צו אונז אויפין גאס אונ האט אונז אריין גיבעטען מיט גרויס כבוד צו איהם אין שטוב אריין.

—רבקה! האט ער זיך אב גרופען צו זיין פרויא, טוא נאר אקוק וואס פאר אטייערע געסט עס זיינען צו אונז אנגעקומען פון ענם.

אויף זיינע רייד איז צו אונז צו געקומען אגעהרטע פרויא אונ האט אונז געגריסט אונ אונז געזעצט צום טיש אויף וועלכען זיא האט באלד דער לאנגט שפייז צו ערפרישען אונז פון דעם ווייטען וועג, דערווייל האט דער ווירטה (ר' מענדעל) איבער געלעזען אונזער בריעף, בשעת לעזענדיג איז ער טרויעריג געווארען אונ פערלארען זיין פריהערדיגען פרעהליכען מוטה.

—וועהר אביטערע ידיעה ברייגגט אונז דער בריעף פון אונזער טהייערן פריינד — האט ער געזאגט שאקלענדיג מיטן קאפ ווערענד ער האט צוזאמען געלייגט דעם בריעף אונ האט איהם בעהאלטען צו זיך אין בוזעם — יא, אזוא זיינען שוין דיא קאטוילישע גייסטליכע, זייא זייען פול מיט שמייכעל אונ ליסטיגקייט! דאך, האט ער זיך געווענדעט צוא אונז, טרייסט אייך מיינע יונגע פריינד נאך דעם וויא איהר זענט שוין צו מיר געקומען, דען דא וועט איהר פון קיין שום בייזעס ניט וויסען; אין מיר וועט איהר געפינען אשיטצונג אונ אהילף, דוא, טייערע רחל וועכט זיטצען אין איין צימער מיט אונזער טאכטער בעללא, איך ווייס וואול — האט ער שמייכלענד געזאגט — אז דיא מיידלאך ליעבען זיך איינע דיא אנדערע אונ ווערען באלד בעפריינדעט וויא שוועסטערן, אונ דוא מיין פריינד — האט ער גיזאגט צו מיר זיך ווענדענדיג — וועסט זיין אזוא גוט אונ זיטצען אין אונזער גאסט צימער, ביזט דאך מיעד פון וועג, אויך איז שוין שפעט אין דער נאכט, געהט זשע אייך איצט אב רוהען אויף אייערע ערטער אונ מארגען וועלען מיר ערעדען דאס וואס מיר דארפען אונ גאט וועט אונז זיין צו הילף.

(דער צווייטער המן)

מיר האבען באלד געפאלגט זיינע רייד, דען מיר זיינען ווירקליך זעהר מיעד געוועזען פונם וועג אונ קוים האבען מיר זיך געלייגט אויף אונזערע געלעגער, זיינען מיר באלד איינשלאפען געווארען.

—שטיל, מיין יונגער פריינד!—האט אים דער רב איבער געשלאגען די רייד זעהענדיג וויא די שטימע פון דעם ערצעהלער ווערד אלע מאהל שוואכער — דוא ביזט אויך איצט אזוא מיעד וויא דעמאלט; די האלבע נאכט איז שוין לאנג אוועק, אלזא דארפסט דוא זיך געהן אפרוהען אונ מארגען אין אבענד וועלען מיר זיך צוריק דא אלע פערזאמלען צו אויס הערען דעם סוף פון דיין ערצעהלונג אונ דאן וועלען מיר אונז בעראטהען וואס צוא טהון, איצט אבער בלייבסט דוא ביא מיר צו הויז, ווייל דוא ביזט מיין גאסט אונ מיין פרויא וועט דיר אנווייזען אצימער וועלכעס וועט זיין דיין דירה אויף דער גאנצער צייט וואס דוא וועסט זיך דא געפינען אין שטאדט דערווייל געה לייג זיך שלאפען.

די דרייא בעלי בתים האבען אבשיעד גענומען פון דעם רב אונ פון דעם גאסט אונ זיינען אהיים געגאנגען אונ דער יונגער מאן מיכאל איזראעל איז אריין געגאנגען אין זיין צימער וואס די רעביצין האט איהם אנגעוויזען אונ אריין לייגענדיג זיך אין בעט איז ער באלד איינשלאפען געווארין.

2.

פארטזעטצונג.

אויף דעם אנדערן טאג, אין אבענד האבען זיך ביא דעם רב אין שטוב צוריק פערזאמעלט די זעלבע מענשען פון געסטערן אונ דער גאסט, מיכאל איזראעל האט ווייטער אנגעהייבען צו דער צעהלען.

—געסטערן האב איך אויס געלאזט דער ביא, וואס איך מיט מיין שוועסטער רחל זיינען פערפאהרען קיין פראג צום גביר ר׳ מענדעל איטליש אונ האבען דארט איבער גינעכטיגט די ערשטע נאכט, אויף מארגען האט ר׳ מענדעל דער צעהלט זיין שוואגער ר׳ אברהם קארפיליש אלעס וואס עס האט פאסירט אין ענס, אונ צו גלייך דאס שרעקליכע אונגליק וועלכעס ערווארטעט אלע יודען פון עסטרייך דער מיט וואס זייא האבען אויף זיך ארויף געבראכט דעם צארן פון אפאנאטישען גייסטליכען, וויא ר׳ אברהם האט דאס דער הערט איז ער זעהר דער שראקען געווארען אונ האט גיענטפערט: ווירקליך, עס וואַרט אגרויס אונגליק אויף אונזערע ברידער פון עסטרייך, דען דער גייסטליכער וועט ניט רוהען אונ וועט ניט אויף הערן צו פערפאלגן אונזער פריינד דעם איזראעלן, אונ אזו וויא המן הרשע אין זיין צייט, וועט ער זיך ניט בענוגען

צו נוקם זיין זיך נאר אן איין יודען אליין, זאנדערען ער וועט וועלען אום בריינגען אלע יודען פון דעם לאנד, אונ דאריבער איז מיין עצה אז דער יונגער איזראעל (דאס הייסט: איך זעלבסט) זאל תיכף זיך אומקערן צוריק קיין ענם; נאר ער דארף אוים מערקירען צו אריין קומען אין שטאט נאר ביא נאכט, אום קיינער זאל אים דארט ניט בעמערקען, פון דארט וועט ער אונז אן זאגען אלעס וואס עס וועט פאסירען מיט זיינע פריינד, אויב עס האט זייא שוין חלילה געטראפען דאס אונגליק דורך דעם גייסטליכען זאל ער באלד אוועק פאהרען קיין שלעזיען, אין דער שטאדט ליגניטץ צוא מיין איידעם, דעם ראבינער ר׳ משה אונ זאל איהם זאגען אז ער איז פון מיר געשיקט געווארען צו איהם, דאן וועט ער איהם זעהר גערן אויף נעמען אונ וועט איהם ערפילען וואס ער פערלאנגט פון איהם, ווייל מיין איידעם, דער רב איז זעהר חשוב ביא דעם דארטיגען פירשט, וועט אפשר דורך אים קענען געהאלפען ווערען אונזער פריינד פון דער גייסטליכקייט וואס וויל איהם שלעכטעס טאן.

אזוי האט געראטהען ר׳ אברהם קארפיליש, זיין עצה איז אונז אלעמען געפעלען אונ טאקי באלד אויף מארגען בין איך שוין געוועזען אין וועג, אונזער אנטרייבער יעקב האט שטארק צולאזט דיא פערד אזוי אז אין אווענד זענען מיר שוין אנגעקומען אין א דארף וועלכער איז איין שעה ווייט פון ענם, דא האבען מיר זיך אבגעשטעלט אום צוא אבווארטען ביז עס וועט ווערען רעכט פינצטער דאמיט קיינער זאל מיך נישט דער קענען אלס איך וועל אוועק גיין צוא מיין פעטער, פערטיפט אין מיינע געדאנקען בין איך אריין געגאנגען אין דער אכסניא פון דיזען דארף, נישט אומקוקענדיג זיך אויף דיא בויערען וועלכע זענען דארט געזעסען גרופפענווייז אונ געטרונקען ביר אונ בעת מעשה גערעט, נאר באלד האב איך מיך ערוועקט פון מיין פערטראכט זיין דערהערענדיג זייערן א געשפרעך:

— האסט שוין געהערט, יאאחים וואס עס האט געטראפען אין ענם?

דער רייכער איזראעל מיט זיין פרויא זענען געשמיט געווארען אין קייטען אונ אזוי האט מען זייא גלייך אוועק געפירט קיין וויען, ווארום זייא האבען איבער־גערעט דעם וועכטערס פרויא פון אונזער קירכע אונ דיזע האט זייא געבראכט דאס הייליגע ברויט וועלכעס זייא האבען טמא געמאכט אונ האבען עס נאך דעם צוא שיקט צוא אלע יודען פון דיזער מדינה אום זייא זאלען דער פון אויך חוזיק מאכען אונ אב שפעטען.

—פערפלוכט זאלען זיין דיא יודען, דער רוח זאל זייא צונעמען! האט יאאחים אוים געשריגן קריצענדיג מיט דיא ציין — אזא מעשה האבען אב געטאהן דיא יודען אונ מיר זאלען זייא נאך שווייגען? ניין, עס טאר אזוי נישט זיין, לאמיר אונז אלע צוזאמען נעמען אונ זייא אלע אויסמארדען!

— אונזערע לייט האבען שוין אנגעהויבען אן זייא זיך נוקם זיין — האט

אדריטער געענטווערט — דען זיא זענען בעפאלען איזראעלס הויז און האבען אלעס פון דארט אויס גערויבט — און מיינער א פריינד, וועלכער וואר זעלבסט אויף דעם ארט וואו דיא מעשה איז געשעהן, האט מיר דער ציילט, אז איינער פון אונזערע גייסטליכע מאנאכען האט צוא זאמען גערופען דאס פאלק אום זיא זאלען זיך נוקם זיין אן דיא יודען פאר אונזער גאט וועלכען זיא האבען געשענדעט, און האט נאך געשוואוירען ביי זיין היילינקייט אז עס וועט זיא זיין פאר רעכענט פאר א גרויסע מצוה ווען זיא וועלען א תל מאכען פון דאס פארפלוכטע יודישע הויז און וועלען אוועק רויבען אלעס וואס עס געפינט זיך דארט.

פון דיזען געשפרעך האב איך שוין גיקענט פארשטיין וואס עס האט פאסירט מיט מיין פעטערס הויז, דאס הארץ איז אין מיר געווארען פערקיהלט, אלע גלידער זענען מיר וויא אב געשטארבען און איך בין שטעהן געבליבען וויא א סטאטוע און האב פאר וועהטיג מיך נישט גיקענט ריהרען פונ׳ם ארט, נאר ביסליך ווייז האב איך צוריק בעקומען דעם כוחה און בין ארויס געגאנגען פון דער קרעטשמע, איך בין באלד צוא געלאפען צום שטאל, האב ערצעהלט יעקב׳ן וואס איך האב געהערט פון דיא בויערין און איהם געהייסען דא אויס ווארטען אויף מיר ביז איך וועל מיך אומקערין צוריק און אליין בין איך בגניבה אריין געקומען אין שטאט אום צוא זעהען מיט מיינע אויגען דעם חרבן פון מיינע פריינדס הויז, עס וואר שוין דאנן גענוג שפעט אין דער נאכט, דאך האט נאך אין איינציגע הייזער געברענט פייער, איך אבער האב מיך פון דארט אוועק גיקעהרט און האב אויס געקליבען דעם וועג דורך פינצטערע גאסען ביז איך בין ענדליך אריין געקומען אין דעם יודישען קווארטאל, דארט בין איך שוין געוועזען זיכער און זיך ניט געשראקען טאמער וועט מיך יעמאנד בעגעגנען, דער ווייל האט זיך ארויס געוויזען דיא לבנה פון אונטער דיא וואלקען און האט בעלייכט מיין וועג און דורך דער הילף פון זיין שיין בין איך גיכער אנגעקומען צוא מיין פעטערס הויז — און צוא מיינע טיפע שמערצען האב איך דער זעהן אז עס איז אין גאנצען פערוויסטעט געווארען, עס איז דער פון נאר געבליבען דיא צובראכענע באלקען מיט אגרויסען בארג ערד! וויא אטרוימענדער בין איך געבליבען שטיין צוא געשמיט אויפין ארט און ניט געגלויבט מיינע אויגען וואס זיא זעהען, נאר באלד האב איך מיך איבערציינגט אז עס איז נישט קיין חלום און אז דאס אלעס וואס מיינע אויגען זעהען איז עס ווירקליך אזוי, דאנן האב איך מיך ביטער צוא וויינט אויף דעם אונגליק פון מיינע פריינד — דאס הויז אין וועלכען איך האב פון מיין וואהלטהעטער גענאסען אגליקליך לעבען; דאס הויז אין וועלכען עס האבען שטענדיג גערוהט דיא מלאכי השלום (פרידענס ענגלען), און יעדער אונגליקליכער האט דארט געפונען אשיטץ און אהילף צוא זיינע ליידען — פון דיזען הויז, א! איז יעצט געווארען אחורבה און זיינע ליבע און טהייערע מענטשען,

דיא וואהרע ארענטליכע לייט ליגען אין תפיסה פערקאוועט אין קייטען וויא שווערע מערדער אונ ווארטען געשטראפט צוא ווערען פאר דער זינד וועלכע זייא זענען גאר נישט בעגאנגען ! אבער ניין, דאס וועט נישט זיין ! עס איז נאך דא ריכטער אויף דער וועלט אונ נישט תמיד וועט דער שקר זיגען, איך וועל זייא בעפרייען פון דעם טייפעל וועלכער פאר שטעלט זיך פאר אנייסטליכען אונ נאך פאר אמאנאך דער צוא, איך וועל פון זייא אבשלאגען דיא קייטען אונ זייא אויסלייזען פון דעם טויט .

אט דיזע געדאנקען האבען מיך ערוועקט צוא פערלאזען דיא מינוט דאס ארט אונ צוא איילען זיך צוא העלפען מיינע טהייערע פריינד, צוא פרווען מיינע קרעפטען פילייכט וועט מיר גאט העלפען זייא צוא רעטען פון דער צרה .

נאך אמאל האב איך אטרויערינגען בליק געגעבען אויף דער חורבה פון מיינע פריינד אונ האב עס מיט אפארביטערט הארץ פערלאזט אונ בין צוא געקומען צוא אקליין ארום שטיבעל אין וועלכען עס האט נאך געברענט פייער אונ האב אנגעקלאפט אן דער טהיר, עס איז צוא מיר ארויס געגאנגען איין אריממאנן אין צוריסענע קליידער מיט אלאמפף אין האנד אונ אלס ער האט אויף מיר נאר אקוק געטאהן האט ער מיך באלד דער קענט .

— דאס ביזט דוא, טהייערער מיכאל ! געלויבט איז גאט וואס דוא ביזט נישט געוועזען צוא הויז אונ ביזט אלזא גערעטעט געווארען פון דעם אונגליק וואס האט געטראפען דיינע פריינד ! דען מען האט דיך מיט דיין שוועסטער דארט געזוכט אונ ווענן מען זאל אייך געוועזען געפינען וואלטען זייא אייך געווים ניט פערשוינען, גאר קום אריין צוא מיר אין שטוב, מיין אונגליקליכער פריינד, אונ רוא זיך אביסעל אויס פון דעם וועג .

— איך בעט אייך, ר׳ נחום, האב איך מיך אב גערופען, דער ציילט מיר אויספיהרליך וואס עס איז געשעהן מיט מיינע פריינד, דען עס גייט מיר אין לעבען !

— מען האט זייא ביידע פערקאוועט אין קייטען פאר אבלבול אונ זייא אב געפיהרט קיין וויען, אין דער תפיסה .

— יא, דאס ווייס איך שוין ! האב איך אויס גערופען מיט שמערץ, נאר וועלכען בלבול האט מען אויף זייא ארויף געווארפען ? צוא האט זיך שוין אויס געלאזט דיא גערעכטיגקייט דא אין לאנד אונד עס זענען שוין נישט דא מעהר קיין עהרליכע ריכטער ?

— דער בלבול איז, דאס זייא האבען איבער גערעט מיט געלד אקריסטליכע פרויא, אונ דיזע האט זייא געבראכט פון דער קירכע דאס הייליגע ברויט אונ זייא האבען עס מטמא געוועזען אונ האבען צוא שיקט צוא אלע יודען פון דעם לאנד זייא זאלען דער פון אב שפעטען .

— אבער וויא אזויא איז עס געשעהן ? אונ ווער האט אויף זייא ארויס

געלאזט דעם בלבול? איך בעט אייך, ר' נחום, דער ציילט מיר אלעס וואס איהר ווייסט אונ בעהאלט פאר מיר ניט קיין זאך!

— דיין געבעט ערפיל איך מיט דעם גאנצען הארצען, דען דוא מוזט עס אויף קלאר וויסען איידער דוא רייזט אב פון דאנען, אונ דא פערבלייבען קענסט דוא ניט אום עס זאל דיר קיין אונגליק געשעהן דורך דיא שלעכטע מענטשען וועלכע קוקען דא ארויס אויף דיין לעבען, וויים מיין פריינד, אז איך האב אקאנדשאפט מיט דעם מאנאך אינגאציוס משרת וועלכער הייסט פעטר, דיזער איז מיר זעהר ערגעבען ווייל איך האב מיט איהם אמאל נוטס געטאהן אונ אט וואס איך בין פון איהם געוואהר געווארען: אלס אינגאציוס איז ארויס געגאנגען פון אייער הויז, אינ'ם לעצטען מאל, נאך דעם וויא עס איז איהם ניט געראטען צוא פאנגען דיין שוועסטער אין זיין נעטין, איז ער געוועזען העכסט צארענדיג, ער האט תיכף געהייסען פאר רופען צוא זיך זיינע חברים, דיא מאנאכען אונ זייא מכבד געוועזען מיט דעם בעסטען וויין פון זיין קעלער, נאכהער האט ער זיך צוא זייא אבגערופען: זייט וויסען מיינע פריינדע, אז עס געפינט זיך בייא אונז אזא זאך וועלכע וועט אונז קענען אגרויסען פערגעניגען פערשאפען, דיא דאזיגע טהייערע זאך איז — איודיש מיידעל וועלכע איז שיין וויא דיא וועלט, דיזע איז דיא שיינע רחל, דיא פלימעניצע פון דעם רייכען איזראעל, איך האב שוין זאגאר מיט איהר געשמועסט אונ זיא שיר נישט איבער גערעט זיא זאל אריין טרעטען אין דעם מאנאסטיר סאנקט אורזילא, נאר דער שטן האט זיך אין דרינגען אריין געמישט אונ האט אויף דער מינוט אנגעבראכט איהרע פריינד, זייא זענען אריין געקומען אין שטוב פונקט ווען איך האב זיא שוין געוואלט אומארמען אונ עס איז דארט געווארען אגאנצער ליארם, דיא שענדליכע יודען האבען מיך גוט אנגעזידעלט אונ ארויס געטריבען מיט חרפה פון זייער הויז, אזא שאנד צוא האבען פון איודיש פאר פאלק — ווער קען עס ליידען? אונ דאריבער האב איך געשווארען אן זייא זיך נוקם צוא זיין פאר דער בושה, אונ וועל דיא שבועה אודאי מקים זיין, ווען נאר איהר מיינע ברידער וועט מיר זיין צוא הילף, קום הער פעטר, ברייגג אריין נאך וויין, ווארום ער ווירקט זעהר וואויל אויף אזעלכע פערביטערטע הערצער וויא מיר האבען היינט.

דער וויין האט זיך געגאסען פון דיא פלעשער אין דיא גלעזער, דיא גלעזער האבען זיך אלע מאל אנגעשלאגען איינע אן דיא אנדערע אונ דיא מאנאכען זענען רעכט שכור געווארען.

— איצט מיינע ברידער, זאגט אייער עצה וואס צוא טאהן, האט אינגאציעס ווייטער גערעט, קלערט אויס אפלאן וויא אזוויא איך זאל מיך נוקם זיין אן דעם פערפלוכטען איזראעלן מיט זיין פרויא אונ וויא מיר זאלען קענען פון דארט ארויס חאפען דאס שיינע טייבעלע אונ צוא מאכען פאר

דעם אגייסט אין אונזער מאנאסטיר , אום אלע טאג זאל איין אנדערער פו
אונז איהר קענען אוויזיט מאכען .

— עס וואלט גוט זיין , האט דער מאנאך סיקטוס געזאגט זיין מיינונג ,
ווען מיר זאלען געפינען אזא מענטשען וועלכער זאל פאר געלד מרוצה ווערען
צוא אריין שטוילען זיך אין איזראעלס הויז אונ פון דארט ארויס נעמען
רחל'ן צוא אונז ; וואלט דאס זיין צוא אגרויסען שטראף צום אלטען איזראעלן
אונ אונז וואלט עס זיין צוא אגרויס פערגעניגען .

דערויף האט אינגאציוס צוא געשאקעלט מיטין קאפ אונ גיענטפערט :
נאך קענסט דוא ניט דיא חיטרע יודען ? זייא ווייסען שוין וויא אזויא צוא
בעהאלטען דאס מיידעל פאר אונז אלעמען ! אונ ווען אפילו עס זאל אונז
שוין געלינגען דיא ארבייט , ווער ווייס אויב מיר וועלען זיא קענען פערהאלטען
ביא אונז אונ מיט איהר זיך באגיין וויא מיר ווילען ? דאריבער איז קיין
בעסערער פלאן ניט דא וויא צוא איבערפאלען פלוצים זייער הויז אונ צוא
ברייגען איין אונגליק אויף דיא מענטשען פון דארט , איינער פון דיא יודען
האט דאך געשענדעט אונזער גלויבען דער מיט וואס ער האט געזידעלט איינעם
פון איהרע גייסטליכע , אלזא דארפען מיר אונז נוקם זיין ניט נאר אין איהם
אליין , זאנדערין אין אלע עסטרייכישע יודען ; אנקמה וועלכע וועט נישט נאר
אונז אליין ליב זיין , ווען מיר וועלען זיא אויס פיהרען , זאנדערין זיא וועט
זיין איינגענעהם צוא אלע אונזערע קריסטליכע ברידער , פון דער מאססע ביז
דער אריסטאקראטיע אונ זאגאר זעלבסט דעם פירשט וועט עס הנאה טאהן ,
יעצט הערט אויס מיין עצה : דעם וועכטערס פרויא פון אונזער קירכע האט
ליב דעם טרונק אונ קריגט זיך שטענדיג מיטין מאן דער פאר וואס ער
שטעלט איהר ניט צוא דיא פערגעניגען צוא טרינקען וויא פיל זיא וויל ,
דיזע פרויא איז גרייט פאר געלד צוא טאהן אלעס וואס מען זאל איהר
הייסען , דאריבער וועט אויך לייכט זיין איינעם פון אונז ער זאל זיא איבער
ריידען צוא ארויס נעמען פון דער קירכע דאס היילינע ברויט אונ זאל עס
אוועק טראגען צום רייכען איזראעלין פערקויפען פאר אגוטער פרייז , דען מען
וועט איהר איין ריידען אז דיא יודען נעטהיגען זיך שטארק אין דעם ברויט ,
איך ווייס אז דיא פרויא וועט מרוצה ווערען דאס צוא טאהן , אונ דאן וועלען
מיר איהר נאך גיין צוא זאמען מיט דעם פאליציימייסטער אונ מיט נאטשאלסטווא
אום צוא חאפען דיא פאר ברעכער פונקט ביא דעם רעכטען פאר ברעכען ,
אט דאס וועט זיין אונזערע ערשטע ארבייט אונ ווייטער וועט אונז שוין דיא
צייט אויס לערנען וואס צוא טאהן אום מיר זאלען זיך קענען נוקם זיין אן אלע
פערפלוכטע יודען פון דיזען לאנד .

זיין עצה איז געפעלען אלע מאנאכען אונ איינער פון זייא האט זיך
פארגענומען דאס אויס צוא פיהרען אויף מארגענדיגען אבענד .

איך ווייס ניט וואס עס האט דאן געטראפען מיט דיין פעטער אין

שטוב

שטוב, האט ר' נחום מיר ווייטער דער ציילט, גאר דאס האבען ניר ליידער אלע געזעהען וויא אגרויסער עולם פון דער געמיינער מאסע האבען זיך אין יענעם אבענד פערזאמעלט ארום איזראעלס הויז, אונ צוויא קארעטעס זענען צוא געפאהרען צום טויער אונ האבען זיך דארט אב געשטעלט; אין איינער האט מען אריין געזעצט דיין פעטער מיט דיין מוטע, ביידע פערקאוועט אין קייטען, אונ אין דער צווייטער האט מען אריין געזעצט דעם וועכטערס פרויא אויך אין קייטען פערשמידט, אסך זעלנער האבען ארום גענומען דיא קארעטעס פון אלע זייטען אונ איינער פון דיא ריכטער איז פאראוים געגאנגען אונ דיא קארעטעס האבען איהם נאך געפאלגט, אקול איז ארוים אז מען וועט ברייגגען דיא געפאנגענע גלייך קיין וויען אונ דארט וועלען זייא בעקומען זייער גיהעריגען שטראף, ביז עס האט נאך געהאלטען דיא אונטערזוכונג (סלעדסטווא) ביא דיין פעטער אין שטוב האט זיך דער עולם אויף געהאלטען רוהיג, נאר קוים האט מען זייא ארוים געפיהרט פון דארט איז געווארען אגרויסער ליארם צווישען דער מאסע אונ פלוצים האט איינער פון זייא אוועק געטאהן אשטיין אין אפענצטער פון איזראעלס הויז, דאס איז געוועזען אסיגנאל נאר אונ באלד דערויף זענען זייא אנגעפאלען דאס הויז פון אלע זייטען, צווישען דער ווילדער מאסע האט מען אויך געזעהען דעם מאנאך איגנאציוס מיט זיינע חברים פאר שטעלט אין אנדערע קליידער, וועלכע זענען דיא ערשטע אריין געלאפען אין דעם הויז, האבען צוא בראכען דאס גאנצע מעבעל אונ האבען אין זעק איין געפאקט דאס גאלד אונ זילבער מיט אלע עדעלשטיינער אונ זענען אוועק געגאנגען, אונ דיא מאסע האט אוועק גערויבט דאס איבעריגע וואס עס האט זיך נאך אב געשטעלט, האבען צוא בראכען אונ א תל געמאכט פון דעם גאנצען הויזראטה אונ אם ענדע האבען זייא אוים געלאזט זייערע הערצער צום הויז אליין, האבען עס איינגעווארפען ביז אין גרונד אונ אזויא איז פון דעם שיינעם מויער איצט נאר געבליבען אבארג ערד, וויא דוא האסט שוין געזעהן, דאך דער מיט אליין האט זיך דיא ווילדע מאסע ניט געוואלט לאזען בענוגען אונ האט נאך געדענקט צוא אברויבען דיא איבעריגע יודען פון דעם געגענד, נאר דער גובערנאטאר מיט דער פאליציא האט זייא געשטערט פון דער ארבייט אונ האבען ארוים געלאזט אבאפעהל אונ שטרייננג פערבאטען דיא יודען שלעכטעס צוא טאהן אונ אלס דיא פאליציא דיענער האבען זיך צוא לאזט איבער דער שטאט מיט דיא בלויזע זעבלען אין דיא הענד, האט זיך דיא מאסע דער שראקען אונ זענען זיך צוא לאפען אונ מיר זענען אלזא געראטעט געווארען.

אויך דאס האט מיר פעטר געזאגט, האט ר' נחום געענדיגט זיין ערציילונג, אז מען וועט דיינע פריינד צוא שטעלען אין וויען פאר דעם געריכט פון דיא גייסטליכע, — דיא עלצטע פון דער שרעקליכער אינקוויזיציע — אונ דוא ווייסט דאך, מיין פריינד, דעם סוף פון דעם מענטשען וועלכער פאלט

ארין אין זייערע הענד, ער דרייט זיך שוין גאנץ פון זייא נישט ארויס, אונ בפרט דיינע פריינד וועלכע זענען בעשולדיגט אין אזא שרעקליכען בלבול, אין אזא אונפערצייהליכער זינד, א ווער קען אויף זייא רחמנות האבען, אונ ווער קאן זייא בעדויערין!...

דער מענטש (ר' נחום) איז שטיל געבליבען, דען עס האט איהם פערתאפט דער אטהעם, אונ איך בין ארויף געפאלען אויף זיין האלז אונ ביידע האבען מיר זיך זייער ביטער צוויינט, נאר באלד האב איך מיך דער מאנט וואס איך האב צוא טאהן אונ האב מיך באלד געמוטהיגט אונ נאך דעם וויא איך האב מיך מיט איהם געזעגענט בין איך אוועק געגאנגען מיין וועג.

שטיל אונ לאנגזאם האב איך פערלאזט דיא שטאט אונ קיינער האט מיך נישט בעמערקט, אונ אים האלבע נאכט בין איך צוריק אנגעקומען אין דעם דארף אין וועלכען עס האט אויף מיר געווארט מיין טרייער דיענער יעקב אונ נאך איידער עס האט אנגעהויבען ברעכען אויף טאג האבען מיר זיך שוין אוועק געלאזט אין וועג, דאס ציעל פון אונזער רייזע וואר יעצט, אום וויא פריער צוא קומען קיין ליגניטץ, אום איך זאל מיך זעהען מיט אייך, מיין הערר ראבינער אונ אייך צוא בעטין איהר זאלט זעהן העלפען מיינע אונגליקליכע פריינד, אזוי וויא עס האט מיך געראטהען אייער גיעהרטער שוועהר. אין וועג איז קראנק געווארען ביי אונז אפערד, האב איך דארט איבער געלאזט דעם וואגען מיט מיין דיענער אונ בין אליין אוועק געגאנגען צוא פוס ביז איך בין ענדליך אנגעקומען צוא אייער הויז.

אזויא האט מיכאל איזראעל געענדיגט זיין ערציילונג, אונ דאן האט ער אויפגעהויבען אויף דעם רב זיינע אויגען אונ ניט זייענדיג מער אין שטאנד צוא אויפהאלטען אין זיך דיא שמערצען, האט ער מיט ביידע הענד זיך פאר שטעלט דאס געזיכט אונ זיך ביטער צוויינט, אלע, וואס האבען איהם ביזהער אויס געהערט, זענען וויא פערשטיינערט געבליבען זיטצען אויף זייערע ערטער אונ זייערע אויגען האבען זיך אנגעגאסען פול מיט טרערין, נאר דער רב האט זיך געמוטהיגט אונ איז צוא געגאנגען צוא מיכאל'ן אונ ארויפלייגענדיג זיין האנד אויף זיין אקסעל האט ער זיך צוא איהם אב גערופען מיט גרוים ליבע אונ רחמנות: מוטהיג זיך, מיין יונגער פריינד אונ זייא נישט אזויא פערצווייפעלט, אמת דיינע שמערצען זענען זייער גרויס, דאך פאל ביי זיך נישט אראב! האף צוא גאט, ווארום ער שטראפט דעם מענטשען אונ העלפט איהם אויך אויס, איך גלויב אז ווען גאט וועט מיר זיין צוהילף וועל איך גיך אויסלייזען דיינע פריינד פון זייער צרה, אונזער גוטער פירשט איז זייער חשוב ביי דעם קייסער זיגיסמונד, אונ דאס ווייסט דוא דאך אז אייער פירשט אלברעכט איז דעם קייסערס איין איידעם אונ צוא גלייך אויך דער יורש פון זיין שטול, אלזא וויא באלד עס וועט מיר געלינגען צוא

ערוועקען

ערוועקען דעם רחמנות פון אונזער פירשט אויף דיין פאמיליע, וועט ער שוין זיין זייער פערטהיידיגער אונ זייא וועלען אויך געהאלפען ווערען, נאר אט אין וואס דיא מניעה איז יעצט: איך ווייס נישט וויא אזויא נייגט מען דעם פירשט אויף אונזער זייט, אמת ער איז נישט קיין שלעכטער רעגירער אונ ליבט זייער גוטס צוא טאן; ער איז אבער זייער לייכטזיניג ווייל ער איז איבער געגעבען צוא פיל נאך וואהללוסטען (תענוגים) אונ פאר בריינגענדיג שטענדיג דיא צייט מיט זיינע טשינאווניקעס פארגעסט ער באלד וואס ער זאגט צוא אונ ווערט נאך בייז ווען מען דער מאנט עס איהם, נאר ווען מיר זאלען קענען געווינען איינעם פון זיינע נאהנטע מענטשען וועלכער זאל וויסען דיא גינסטיגע צייט אב צופאסען ווען איהם צוא דער מאנען אן זיין פאר שפרעכין בשעת ער וועט זיין רעכט אויף געלעגט, דאן ווייס איך זיכער אז אונזער פלאן וועט אויס געפיהרט ווערען, אונ צוואר געפינט זיך אזא מענטש וועלכער איז שטארק חשוב ביים פירשט אונ ווען ער זאל עס איהם פארלייגען, וואלט ער געוויס פועלן, — דיזער איז דער גובערנאטאר אונזערר, גראף היינץ צעדליץ; ער בעטרעט אויך דיא שטעלע פון רעגירער ווען דער פירשט רייזט אב קיין אויסלאנד, נאר דער גובערנאטאר איז אבער ביי זיך זייער שטאלץ איז נאר נישט מעגליך צוא צוטרעטען צוא איהם אונ ריידען דאריבער, נא ווער אלזא קען זיך פון אונז אונטער נעהמען צוא איבער שמועסין מיט איהם מכוח דער זאך?

— איך, גיעהרטער רבי, וועל דאס טאהן — האט זיך אב גערופען ר' שטאנצעל מאיר — דען דער גובערנאטאר האלט פון מיר זייער פיל אונ געדענקט דאס גוטס וואס איך האב מיט איהם אמאל געטאהן, דאס איז געוועזען אים יאהר 1414, אלס עס האבען זיך אוים געגלייכט דיא יורשים פון היינריך VIII מיט דער ירושה פון דער רעגירונג אין ליגניטץ, האט לודוויג דער צווייטער געדארפט אוים צאהלען זיין ברודער זעכס טויזענד גולדען פאר זיין חלק ירושה, נאר דיא מלחמה האט ביי איהם צוא גענומען זיין גאנץ געלד, האט ער געמוזט אוועק געבען פאר אמשכון דיא אלע טייערע עדעלשטיינער פון זיין פרויא עליזאבעטהע, דיא טאכטער פון פרידריך האהענצאללערן, אונ אלס דער גראף צעדליץ האט בעמערקט איהרע שמערצען וואס זיא האט דער פון, האט עס איהם אליין אויך זייער געשמערצט, דאריבער האט ער מיך געלאזט רופען צוא זיך אין פאלעץ אונ האט זיך צוא מיר געווענדעט מיט פאלגענדע רעדע: „איך האב אויף דיר געהערט זאגען אז דוא ביזט איין ארענטליכער מאנן, אונ אזוי וויא איך וויל יעצט לייען געלד פאר מיין פירשט, אלזא זאג וויפיל דוא פאדערסט פראצענט אונ איך וועל דיר געבען מיין פאלעץ פאר אמשכון". — מיין העררר גראף, האב איך גיענטפערט, פאר מיין געלד וויל איך נאר זעכס פראצענט פון הונדערט אונ קיין משכון פערלאנג איך נישט פון דיר, דער גראף איז

ערשטוינט געווארען דאס הערענדיג אונ זיין נעזיכט האט דאביא אנגעהויבען צוא שטראהלען פון פרייד, „אזויא, הילסט דוא נאר זעקס פראצענט אונ אהן אמשכון? האט ער מיך איבער געפרעגט, אונ איך בין פון שטענדיג אן נאר געוואוינט צוא צאהלען גרויסע פראצענטין אונ דער צוא נאך אב געבען פאר אמשכון אלעס וואס איך פאר מאג! דיא מאנאסטירן געהמען דאך 12 פראצענט פון הונדערט אונ נאך מעהר אונ נעמען נאך אריין אין זייערען מאכט דיא גיטער מיט אלע טייערע זאכען וואס דער לוה בעזיצט, יעצט ווייס איך אויף זיכער אז דוא ביזט איין ארענטליכער מאן! איך לייהע ביא דיר פאר אונזער פירשט זעקס טויזענד גולדען זילבער, קום אריין אין מיין שרייבציםער, דארט וועט זיך מיט דיר מיין פערוואלטער פון מיין הויז צוא שרייבען וויא עס געהער צוא זיין, נאכהער וועלען מיר איבער שמועסען וואס מיר דארפען", נאך דעם וויא מיר האבען אונז אב געפארטיגט פון דעם עסק אונ האב שוין געוואלט אוועק גיין, האט זיך צוא מיר דער גראף אב גערופען שמייכלענד: „ביזט מיר זייער געפעלען שטאנצעל מאיר, וויל דוא ביזט איין ארענטליכער מאן, אונ אלזא גיב איך דיר צו וויסען אז אין אלע צייטען ערפיל איך דיין בקשה וואס דוא וועסט פון מיר בעטען". נאר ביז אהער האב איך מיך נאך מיט אים ניט גיזעהן, נאר יעצט, אויב איר גיפינט מיך פאר נוטצליך וועל איך אים פרווען בעטען ער זאל ערוועקען דעם פירשט צו זיין פאר אשיטצער צו דער פאמיליע איזראעל. מיט גרויס פרייד האט דער רב אנגענומען דעם ראטה פון סטאנצעל מאיר.

3.

ווענד האבען אויערן.

ביא דעם פירשט אין פאלעץ איז היינט אגרויסער פייערטאג, היינט ווערד דארט געפייערט מיט גרויס פאראד דער געבורטס טאג פון דער פירשטין עליזאבעטהע אונ דער פירשט האט זיך געפלייסט צו בעציערען דעם יום טוב מיט דיא גרעסטע הערען אונ גראפען וועלכע ער האט איין געלאדען אויף דעם באל, נישט קוקענדיג אויף דער גרויסער קעלט וואס האט דאן געהערשט איז יעדאך דיא גאס געוועזען בעלאגערט מיט מענטשען וועלכע האבען זיך פערזאמעלט ארום דעם פאלעץ אום צו זעהען דיא גרויסע לייט וואס וועלען אנקומען אויף דעם באל, דיא פיעלע ליכט וואס האבען געברענט אין דיא גרויסע זאלען פון דעם פאלעץ האבען בעלויכטען מיט זייער שיין דורך דיא פענצטער אויף דיא נאהנטע גאסען פון דארט, באלד האבען זיך אנגעהייבען צו זאמען פאהרען דיא געסט אויף דעם באל אונ דיא שטאט האט מיט זייא גערוישט, דען אהין זיינען געלאדען געווארען דיא עלצטע פון דער גייסטליכקייט

מיט דיא גרעסטע שרים פון ליטגיטץ און פון איהרען געגענד אויך אלע עהרענבירגער, גענעראלען, טשינאווניקעס און בעאמטע, און קיינעם האט מען ניט פאר געסען, כמעט דיא גאנצע שטאדט האט זיך פערזאמעלט אויף דיא גאסען וואו דיא געסט זיינען דורך געפאהרען, אום צוא בעטראכטען זייערע רייכע קליידער און איינער האט דעם אנדערן געשטופט ווייל איטליכער האט געוואלט זעהען דיא געסט אין דיא פנימער, און ווייל דיא מאססע מענשען זיינען צו פריא אנגעקומען פאר ברייגען זיא דיא צייט אויף זייער שטיינער, דארט לאפען אב דיא יונגע לייט פון אפערזאמלונג מיידליך וועלכע האבען אראב געבויגען דיא קעפ און ריידען גאנץ שטיל צווישען זיך, און דא האט דער שוסטער פאר געסען אין זיין נאל און דער שניידער אין זיין שער און ריידען נאר פלוצים פון פאליטיק און זייערע ווייבער שטייהען אויך ניט ליידיג און באריידען זייערע נאכבארען, דיא קולות ווערען אלע מאל גרעסער און דאס גילעכטער מיט דעם קאטאוועס טרייבען ווערען שטארק פאר בריטערט וויא אין אזומערדיגע נאכט בשעת דיא זון פאר געהט און זיא ציהען זיך אוים מאססענוויז אויף דעם פעלד און שעפען פערגעניגען פון דעם קיהלען ווינד וואס עס בלאזט זיא גלייך אין דיא געזיכטער אריין.

פלוצים איז דיא מאססע שטיל גיווארן ווארום עס איז אנגעקומען אשיינער יונגלינג און האט זיך אריין געשטופט צווישען זיא, פון זיינע קליידער קענט מען אז ער איז פון אפרעמד לאנד און אלע זיינע גיינג מיט דעם בענעמען זיך ווייזט אז ער איז ניט היא געבארען געווארען, דיא אלטע לייט האבען אים בעטראכט מיט פערוואונדערטע בליקען. דיא יונגע לייט האבען אויף אים גיקוקט מיט פיעל קנאה און דיא מיידליך האבין איהם פשוט דורכגענומען מיט זייערע אויגין; נאר ער האט זיך אויף קיינעם ניט אומגעקוקט, ווייל ער איז שטארק פערזארגט, אויף זיין געזיכט ליגט אוים געשפרייט איין וואלקען פון טרויער, און דיא מרה שחורה וואס קוקט ארוים פון זיינע אויגין האט אב געטריבן פון איהם דיא אלע וואס האבין אים גיוואלט פרעגען ווער ער איז און פון וואנען ער קומט אן.

דער שיינער יונגלינג איז קיין אנדערער וויא אונזער אונגליקליכער מיכאל איזראעל. סטאנצעל מאיר האט איהם געזאגט אז נאך היינטיגען אבענד וועט דער גראף צעדליץ בעטען דעם פירשט וועגען זיין פאמיליע, דאריבער האט ער זיך ניט גיקענט אויף האלטען צוא בלייבען אין דער היים, און ווייל ער האט אלץ געטראכט פון זיינע פריינד, האט ער זיך ענטשלאסען צוצוגעהן אן קוקען דעם גראף אין וועלכעס הענד עס געפינט זיך דאס שיקזאל פון זיין פאמיליע.

פערטיעפענדיג זיך אין געדאנקען האט ער ניט גיזעהען וויא דער עולם האט אנגעווענדעט זיינע בליקען צו איין ווינקעל פון אגאס, דען פון דארט האט זיך געוויזען וויא אברייטער איז געפארען פאראוים מיט אפאקעל אין

האנד

האנד אונ נאך אים האט זיך געצווינגען אקארעטע מיט פיר טהייערע פערד. „דאס פאהרט דער גראף צעדליץ!“ האט דער עולם אנגעהויבען שרייען, אונ מיכאל האט אויף געהויבען זיינע אויגען נאך דעם געשריא, האט ער דער זעהען וויא אהויכער אונ שלאנקער מאן זיצט אין דער קארעטע מיט איין עדעל אריסטאקראטישעס געזיכט אונ מיט אלאנגע ברייטע באַרד; אבער קוים האט ער אויף איהם אבגעשטעלט זיינע אויגען — אלס דיא קארעטע איז פארבייא אים איבער געלאפען אונ אריין פאהרענדיג אין דעם הויף פון דעם פירשטליכען פאלעץ איז זיא פערשוואונדען געווארען צווישען דיא פיעלע פאקעלן פייער מיט דיא צאהללאזע קריגען סמאלע וועלכע האבען גיברענט ארום דעם פאלעץ, אלס דיא ערשיינונג האט זיך גיענדיגט האט זיך מיכאל גיוואלט אומקערין צוריק אהיים נאר ער האט זיך ניט גיקענט דורך שטופען צווישען דעם עולם, ווייל אלע האבן זיך נאך געשטופט צו קוקען אויף דער צערעמאניע וועלכע האט ערשט אנגעהויבען פאר זייא צוא ערשיינען: קארעטעס, עקיפאזשען אונ קאליאסען האבען זיך געהאלטען אין איין שיטען צום פאלעץ אונ דיא גרעסטע לייט, גייסטליכע, שטאאטסמענער, ריכטער אונ שרייבער פון פערשיעדענע שטעט — זיינען זיך אלע צוזאמען געפארען אויפען באל אונ האבען ענג געמאכט דיא גרויסע זאלען פון דעם פירשטליכען פאלעץ, וועלכער וואר בעלייכט פון טויזענדע וועבסענע ליכט וועלכע ווארען אריין געשטעלט אין רעהרען פון טהייערע הייגגלייכטער. איין הערליכער ארקעסטער האט געשפילט אום צו אונטערהאלטען דיא געסט אונ אמאסע דיענר געקליידעט אין גאלד געשטיקטע קליידער אונ טראגענדיג אויף דיא קעפ הוטען מיט אשווארצען אדלער פון קינסטליכע ארבייט — דער הערב פון דעם פירשט וועלכער איז דער נאך איבערגעגאנגען צו דער פאמיליע בראנדענבורג — האבען אונטער געטראגען דיא געסט טייערע געטראנקען אין זילבערנע אונ גילדערנע בעכער.

אלס דער גלאק האט צום דריטען מאל אן געקלונגען איז דיא מוזיק שטיל געבליבען אונ דיא טהיר האט זיך גיעפינט, באלד האט זיך געוויזען אויף דער שוועל דער גראף צעדליץ אונ נאך אים — דער פירשט וועלכער וואר פערפוצט מיט דער גאנצער פירשטליכער צערעמאניע, דער פירשט וואר הויך אונ שלאנק, פון זיין געזיכט האט מען דערקענט דעם שטארקען ווילען וועלכער געפינט זיך ביי יעדען הערשענדען מאן אונ פון זיינע אויגען האבען ארויס געקוקט דיא ליעבשאפט צו פערגעניגען אין דער פריעדליכער צייט, אונ דיא גבורה מיט דעם העלדענמוטה אין דער קריעגסצייט. נעבען איהם, רעכטס, האט זיך ארויסגעוויזען באלד אויך זיין פרויא די פירשטין עליזאבעטהא וועלכע האט אלעמען בעצויבערט מיט איר שיינקייט. דער פירשט מיט דער פירשטין האבין פריינדליך געגריסט אלע געסט אונ דאן האבען זיך אלע

אויסגעזעצט ארום דיא לאנגע טישען אונ דער באל האט זיך אנגעהויבען מיט דעם גרעסטען פראכט.

צווישען דיא פיעלע געסט וועלכע זיינען אליין פרעהליך געוועזין אונ האבען זיך נאך געפלייסט אויך דעם פירשט פרעהליך צוא מאכען אונ איין יעדער פון זייא האט זיך בייא איהם געוואלט בעליעבט מאכען דורך איין בעזונדערן שמייכעל, צווישען דיא אלע האט זיך געפונען איין פערזאן וועלכע וואר בעצארענט אונ האט כמעט קיין שום טהייל גענומען אין דער שמחה, דיזער וואר איינגער מאן מיט אווייסען געזיכט אונ געקליידעט אין אווייסען מאנטל, זיין נאמען וואר: אמבראזיוס ביטשען, ער איז געוועזען דער שטאט שרייבער פון ליגניטץ, אין זיין יוגענד האט ער געדינט בייא גייסטליכע אונ איז דארט ערצויגען געווארין, פון נאטור איז ער געוועזין אשטאלצער אונ בעזער מענטש, האט שטענדיג געחלומט פון אגרויסען נאמען אונ פון אהויכער שטעלע דאריבער איז קיין וואונדער דאס ווען ער האט זיך געפונען אויף דעם באל אונ האט צו געזעהען וויא אלע שמייכלען דעם פירשט, האט ער אים שטארק מקנא געוועזען אונ אים פשוט ניט פארגינט דעם כבוד, אונ נאר מיט דעם איינציגען האט ער זיך געטרייסט: אז אין אקורצער צייט וועלען אלע דערקענען זיין מאכט, ווארום אין דער פרייהער שטאט ליגניטץ אין וועלכער ער דיענט אלס שרייבער קען דארט אפירשט ניט הערשען מיט זיין אייגענעם ווילען, זאנדערן ער איז נאך אבהענגיג פון דיא עלצטע אוים דעם ראטהויז, אונ אלזא האפט ער אין אקורצער צייט בעברייכט צו ווערען, וועט מען אים אויס קלייבען פאר אמיטגליד פון דעם ראטהויז אונ דאן וועט ער זיך שוין אויס לאבען פון דעם פירשט מיט זיינע פיעלע דינערשאפט. דיזע געדאנקען, וועלכע האבען אים אויף אמינוט ניט פערלאזט זיינען איהם אויך איצט פאר־געקומען אונ וייל ער וואר שטארק פערטיפט אין זייא, האט ער זיך ניט אינטערעסירט אפילו צו הערען דאס געזאנג פון דער פירשטען וועלכע האט געזונגען מיט אגאנצען כאהר לויט דעם מנהג פון דעם אמאליגען אדעל, אונ אלס דיא געסט זיינען אויף געשטאנען טאנצען האט ער אויך זיין ארט פערלאזט אונ האט זיך צו ביסליך דער ווייטערט פון דיא געסט מיט זייער רויש, ביז ער איז אנגעקומען אין אגאנץ בעזונדערן צימער, דארט האט ער אנגעטראפען אפינצטער ווינקעל מיט אווייכער קרעסלע, אויף וועלכער דער פירשט פלעגט זיך זעצען בשעת ער האט געדארפט פון עפעס טראכטין אדער מיט איינעם רעדען אונגעשטערטהייד, אויף דיזער שטוהל האט זיך יעצט ביטשען געזעצט אונ פערמאכענדיג דיא אויגען האט ער זיך שטארק פער־טראכט אין זיינע געדאנקען. פלוצים האט ער זיך אויף געחאפט אונ האט אזש אציטער געטאהן — דען ער האט דער הערט וויא אימעצער געהט צוא איהם אונ וויא דער פירשט רעדט מיט איינעם פון זיינע לייב מענטשען, ביטשען איז העכסט צו טומעלט געווארען אין דיזער מינוט, זיין געזיכט איז

געווארען בלאס וויא דיא וואנד אונ זיין הארץ האט אנגעהויבען האסטיג צו קלאפען , וואס קען ער ענטפערין דעם פירשט ווען ער וועט אים דא טרעפען אין זיין צימערי בעהאלטענדיג זיך וויא אגנב ? ער האט אנגעהויבען זוכען איין ארויסגאנג פון דאנען , האט ער צו זיין אומגליק מעהר ניט געפונען וויא דיא איינציגע טיהר דורך וועלכע דער פירשט קומט יעצט אן , דערווייל איז דער פירשט מיט זיין לייב מענש אלס נעהענטער אריין געקומען צו אים אין דעם צימער אונ מיט אקלאפענדיג הארץ איז אמבראזיוס אראב געלאפען פון דער שטוהל אונ איז אויפין בויך צוא געקראכען צוא אווינקעל , דארט האט ער זיך וויא אקנויל צוזאמען געוויקעלט אונ האט אין זיך אויף געהאלטען דעם אטהעם אום מען זאל אים דא ניט בעמערקען , אין דער וועלכער מינוט איז שוין דער פירשט מיט זיין לייבמענטש אריין געקומען אין דעם צימער אונ אמבראזיוס האט אין דער שטימע פון דעם לייבמענטש דערקענט דעם גראף צעדליץ .

—ביזט גירעכט מיין פריינד — האט דער פירשט געזאגט צום גראף — אז ווען דיא געסט פרייהען זיך איז גוט צוא געהן אהער אברוהען זיך אויף אפאר מינוטען , אבער טאקי ניט מעהר ווארום עס פאסט דאך ניט פאר דעם בעל שמחה ער זאל זיך בעהאלטען פאר זיינע געסט וועלכע זיינען צו אים געקומען נאר צוליעב זיין כבוד , האסט מיר דאך געזאגט אז דוא ווילסט מיט מיר וועגן עפעס ריידען , אלזא רעד מיין פריינד לאס מיך הערין וואס דוא ווילסט פון מיר .

—מיין גוטער הערר ! האט דער גראף גיענטפערט — עס איז ענדליך געקומען דיא צייט צו בעצאהלען דעם יודען סטאנצעל מאיר מיין נדר וועלכען איך האב אים אויסגעשפראכען ווערענד ער האט צוא דיר בעוויזען זיין ארענטליכקייט מיט זיין טריההייט , צוריק מיט אפאר טעג איז אהער געקומען פון ענם איודישער יונגער מאן אונ האט זיך אבגעזוכט אמקום מקלט בייא דעם יודישען רב פון דאנען , טראץ דעם געזעטץ וואס פערביטעט יעדען פרעמדען יודען צו וויזען זיך אין דיא טויערין פון ליגניטץ — דען דאס גרויסע אומגליק וואס האט געטראפען זיינע פריינד האט אים געמאכט פאר־געסען דאס בייז וואס קען אים דא טרעפען דערפאר וואס ער האט איבער טרעטען דעם זאקאן. דורך אפאלשען בלבול , אזוא וויא סטאנצעל מאיר האט מיר געשווארען בייא זיין גאט , האבין דיא דאמיניקאנער גייסטליכע מיט אמאנאך איגנאציוס גיהאפט זיין פעטער מיט זיין מומע אונ האבען זייא אוועק געפיהרט אין קייטען קיין וויען אום זייא דארט הארט צוא בעשטראפען , אלזא בעט דיך סטאנצעל מאיר דורך מיר , זאלסט שרייבען צום פירשט אלברעכט פון עסטרייך , ער זאל זעהען בעפרייהען דיא געפאנגענע אונ זייא צוריק צו שטעלען אין זייער היים , דען זייא זיינען ריין פון דעם בלבול , אונ נון בעט איך דיך אויך , מיין הערר פירשט , ערפיל

דיא בקשה פון דעם יודען און איך ווייס אז דער פירשט פון עסטרייך וועט דיך געוויס פאלגען און דאן וועסטו צוויי גוטע זאכען אב טאהן אויף איין מאהל: וועסט אבבראטעווען צוויי אומשולדיגע נפשות פון אשרעקליכען טויט און דער יוד סטאנצעל מאיר וועט אויך בעלוינט ווערין פאר דאס גוטעס וואס ער האט מיט דיר גיטאן.

—גוט, איך פאלג דיך מיין פריינד היינץ! האט דער פירשט געזאגט נאך אקורצעס בעדענקונג, מארגען וועל איך הייסען מיין שרייבער ער זאל אן שרייבען אין מיין נאמען צום פירשט אלברעכט, דען איך האב זעהר פיינד דיא גוואלדיגע הענד וועלכע שלאגן תקיפות אויף זייער מאכט און פערשאפען שמערצען דיא שוואכערע פון זיך, איך בעדויער זעהר דיא אומגליקליכע יודען וויא זייא ווערען געבעך גיפייניגט פון זייערע בעצווינגער וועלכע זיינען שטארקער פון זייא און וועלכע, מיט זייער שטאלץ און פאנאטיזם האבען זייא גאנץ ערנידעריגט דאס יודישע פאלק און אראב געווארפען זיין ווערטה ביי אלעמען אין דיא אויגען, זעלבסט ביי אונז אין ליגניטץ דענקט מען שלעכטס צוא טאהן דיא יודען און מיין הארץ זאגט מיר אז דער פרעמדער יונגלינג פון ענס וואס האלט זיך יעצט אויף ביי דעם ראבינער פון דאנעו וועט ניט גוט אבשניידען פון דיא יודישע שונאים ווען מיר וועלין אים ניט שיטצען... הלואי עס זאל זיך פון איהם חאטש ניט דערוויסען דער שרייבער אמבראזיוס ביטשען... הער אוים היינץ, האט דער פירשט פלוצים איבער געביטען זיין געשפרעך, דיא אויפפיהרונגען פון דעם שרייבער געפעלן מיר גאר כלל ניט, זיינע אויגען קוקען זעהר חיטרע און איך האב מורא ער זאל מיר ווען עס איז ניט שטעהן פאר אשטן אין מיין וועג ווארום ער איז זעהר שטאלץ און שלעכט און שטרעבענדיג זיך רק נאך אגרויסען נאמען, שרעקט ער זיך פאר קיין זאך ניט אב, נאר לאמיר אונזערע רייד אבלייגען אויף איין אנדערט מאל און יעצט וועלען מיר אונז אומקערען צוא אונזערע געסט.

קוים איז דער פירשט מיט דעם גראף ארויס געגאנגען פון דעם צימער, אלס אמבראזיוס האט זיך ארויס געוויזען פון זיין בעהאלטען ארט און אויף זיין בלאסען געזיכט האט זיך באוויזען איין טיראנישער שמייכעל — דען ער האט זיך אונטערגעהערט אלע זייערע רייד, זיין הארץ האט יעצט געזאטען וויא אין אקעסעל פאר צארן, און דער כעס האט אין אים געברענט מיט איין העלעשען פייער.

—וועסט נאך דערמאנען דיא דאזיגע נאכט מיט גרויסע שמערצין, האט ער געזאגט אויף דעם פירשט קריטצענדיג מיט דיא ציין נאך אים, אזוא וויא דוא, אזוא אויך דיא פאר פלוכטע יודען וועלכע ווערען פון דיר געשיצט, וועט איר עס האבען נאך גענוג צו געדענקען, יא ביזט זעהר גערעכט מיין ליבער פירשט וואס דוא זארגסט זיך אזוא איבער דעם שרייבער ביטשען

וועלכער געפעלט דיר ניט מיט זיינע אויף פיהרונגען — דען ער וועט דיר מיט זיינע היטרע אויגען נאך גענוג יסורים פערשאפען . . . דער יודישער יונגלינג פון ענס האט געפונען אהיים ביים ראבינער פון ליגניטץ — זייער גוט ! אט באלד וועט ער דארט האבען צוא נאסט די פאליצייא ; און דער מאנאך איננאציוס מאכט אין עסטרייך אויף די יודען אבלבול — אויך דאס איז פאר מיר ניט שלעכט צוא וויסען און וועל מיך פלייסען עס צוא געדענקען . . . א, מיט דער צייט וועלין מיר זעהן ווער פון אונז עס וועט געווינען : צו דער פירשט לודוויג אדער דער שטאט שרייבער ביטשען וואס זיינע אויגען ניפעלין ניט דעם פירשט .

מיט אזעלכע געדאנקען איז ביטשען ארויס געגאנגען פון דעם צימער העכסט צארענדיג און האט אין אווייליע ארום אויך דעם פאלעץ פערלאזט אומקערענדיג זיך צוריק אין שטאט אריין .

4.

ביי דעם גראס-אינקוויזיטאר אין שטוב .

אויף דעם ארט אויף וועלכען עס איז היינט געמאכט איינע פון די גרעסטע נאסען אין דעם נייעם וויען , איז געשטאנען ביז ענדע דעם 15 טען יאהר הונדערט אגרויסער און שרעקליכער מויער , די דירה פון דער אינקוויזיציע מיט איהר בית דין , אקוק טהוענדיג נאר אויף דעם מויער איז מען שוין פערציטערט געווארען און זיינע פיעלע טויערין וואס האבען זיך געצויגען ארום איהם וויא אשפינוועבס , האבען אנגעוויזען אז דא האט זעלבסט די העללע (גיהנם) פערשלאסען מיט איהרע ריגלען אלע ארויסגענגע אזויא , אז ווער עס ווערט געפאנגען אין דעם פינצטערין מויער זעהט ער שוין מעהר אויף זיין גאנצען לעבען קיין ליכט פאר זיך , און זייער צייגע (דאס אנווייזונג) איז זייער ריכטיג ! דארט האט זיך איינגעווארצעלט די אונגערעכטיגקייט מיט דאס רעכטע רשעות פון דעם מענטשען , פון דארט איז ארויס דער פאנאטיזם צוא שמייכלען די ערד מיט בלוט , איהר שרעק האט זיך אויסגעשפרייט אויף טויזענדע מענטשען אלס זיא האט אויס געצויגען פאר זייא איהר נעץ , און בעזאנדערס האט זיא אויס געלאזט איהרע גאנצע רשעות אויף איהרע פערהאסטע יודען — אויף זייא געמליך האט זיא אויס געגאסען איהר שרעקליכען צארין מיט די אונרעכטמסטע טיראנייא (אכזריות) און זייא צוא טרעטען וויא אווארם .

אין אגרויסען בּרייטען זאאל וועלכער פאר נעמט כמעט אהאלבען מויער אין דעם אונטערשטען עטאזש איז געזעסען איינגעבויגען פון אלטקייט אגרייז-גרויער מאנן און זיינע אויגען האבען געפינקעלט פון דעם שטענדיגע

פייער וואס ברענט אין זיא, דיזען גרייז שטעלען מיר פאר פיר אונזערע לעזער אלס עלצטען פון דיא דאמיניקאנער גייסטליכע אונ אלס גראס-אינקוויזיטאר פון יענער צייט, זיין שנעע-ווייסער קאפף וואר געשטיצט מיט זיין רעכטער האנד אונ דיא אויגען האט ער געהאלטען אראב געלאזט צוא דער ערד אונ וואר זייער פערטראכט וויא אזויא ער זאל דא דער גיין דעם אמת, פערזונקענדיג אין זיינע געדאנקען האט ער גאנץ פערגעסען אן דיא צוויא גייסטליכע וועלכע זענען פאר איהם געשטאנען מיט גרויס אונגעדולד אונ געווארט פון איהם צוא הערען ענדליך אוואָרט, ענדליך האט דער אלטער מאנן אויף געהויבען זיין קאפף אונ אבשטעלענדיג זיינע אויגען אויף איינעם פון דיא צוויא גייסטליכע האט ער געזאגט:

— דוא בעטסט זייער אשווערע זאך, פערלאנגסט פון מיר איך זאל איבער געבען אין דיין מאכט דעם יודען ישראל פון ענס מיט זיין פרויא שרה, אום דוא זאלסט אויף זייא אנשטערקען דיין צארין אונ זייא אזויא לאנג פייניגען ביז דוא וועסט דער גיין פון זייא אמת ווארט מכוח דעם פאר ברעכען וואס זייא האבען אב געטאהן אין ענס, נאר געדענק אבער, אינגאציום, אז זעלבסט דער פירשט לודוויג פון ליגניטץ איז זייער שיטצער, ער האט געשריבען צוא אונזער פירשט אלברעכט אונ איהם געבעטין ער זאל בעפרייען דיא יודען פון אונזערע הענד אונ זאל זייא צוריק שיקען אהיים...

— אויף דעם זאל מיר דער היילינער פאטער מוחל זיין, האט אינגאציום פערהאפט זיינע רייד, דען דער שרייבער פון ליגניטץ, אמבראזיוס ביטשען האט מיר אנגעמאלדען שריפטליך וועגען דער גאנצער זאך וואס דא געהט פאר, אונ דאריבער האב איך מיך אונטער געשטעלט צוא מאכען אויפמערקזאם אונזערין פירשט אויף דעם טעות, דיזער ישראל, וואס זיצט בייא אונז געפאנגען, האט נאך אפלימעניק, איונגער מאנן, וועלכער האט אויך אחלק גענומען אין דעם פאר ברעכען פון זיין פעטער אונ נאך מעהר: דורך זיין עצה האט דער פעטער אב געטאהן דעם פאר ברעכען, דיזער יונגלינג איז אנטלאפען געווארין קיין ליגניטץ אונ דורך זיין עצה האבען דיא דארטיגע יודען אב געשווינדעלט דעם פירשט זייערין אונ בייא איהם געפועלט ער זאל זיך אן נעמען דעם איזראעלס קריוודע, אונ ווירקליך, זעהען דען מיר ניט ארויס זייער שווינדעל פון אויבען? אויף וועמענס אויפווייזונגען האט זיך פערלאזט דער פירשט צוא זיין אמליץ יושר פאר איזראעלין? טאקי אויף דיא עדות פון יענע יודען אליין — אבער, איז שוין זייער עדות מעהר בעגלויבט פון מיר מיט דעם מאנאך סיקסטוס וועלכער האט גלייך מיט מיר צוא געזעהען דעם פאר ברעכען פון דעם איזראעלין?

— אונ דאס אלעס האסט דוא אויך אונזער פירשט דער ציילט?

— אלעס אזויא וויא איך דער צייל מיין היילינען פאטער, לײדער

אבער האט מיר דער פירשט אויף זייא גאר ניט געענטפערט, אונ אזוי איז שוין צווייא מאנאט איבער געגאנגען זייט דער אבשייא (שענדליבע זאך) איז אב געטאהן געווארען, זייט אונזער ריינער גלויבען איז פעראומריינגט געבליבען, — אונ נאך האט מען דיא רשעים ניט בעשטראפט, דען דער פירשט אונזערער גלויבט נישט מיינע רייד, דאריבער בעט איך דיך פאטער זאלסט זיך פרובען אליין איבער ריידען מיט אונזער פירשט, דען דיר וועט ער נישט קענען אב זאגען אונ גאטעס ווילען וועט אלזא אויס געפיהרט ווערין דורך אונזערע הענד.

— איך האב דאך דיר שוין גיזאגט וואס דער פירשט האט מיר דערויף גיענטפערט, האט דער גראס-אינקוויזיטאר זיך אב גערופען, ער האט בעפוילען מען זאל ארויס בעקומען דעם אמת פון דיא געפאנגענע נישט דורך פייניגען זייא אונ אהן שום יסורים זייא אן טאהן אונ נאר דעמאלט ווען זייא וועלין זיך שטארק איינשפארען ניט צוא מתודה זיין זיך אין דעם פאר ברעכען, וועלין מיר זייא קענען צווינגען דער צוא דורך אללערלייא מיטעל, נאר הער אויס איגנאציוס — האט דער זקן פלוצים אנגעשרייא געטאהן אויסשטארענדיג אויף איהם זיינע צווייא פייערדינע אויגען — זאלסט וויסען אז דער פירשט וואונדערט זיך זייער אויף דיין אונגעדולד אונ אויף דיין גרויסען חשק צוא אויס לאזין דיין צארין אויף דיא געפאנגענע יודען, אונ וואס עס מיך בעטרעפט, וועל איך ניט לייגנען אז אויך מיך וואונדערט זייער וואס דוא ביזט ערגעבען צוא דער זאך מיט אזויא פיעל ליידענשאפט (אים פריסטראסטיעם)... אונ וועהע צוא אייך, איגנאציום אונ סיקסטוס ווען איך וועל געוואר ווערין אז איהר האט מיך נאר בעשווינדעלט אונ אייער קנאה צוא אונזער הייליגען גלויבען וואס איהר בעווייזט אין דער מינוט איז בייא אייך נאר צוא פאר בלענדען מיר דיא אויגען, אום איהר זאלט דורך איהר קענען אויס פיהרען אייערע פערבארגענע נקמה אן דיא געפאנגענע.

פון דיזע רייד, וועלכער זענען ארויס געזאגט געווארען וויא מיט אדאנגער-שטימע, זענען בלאס געווארען דיא געזיכטער פון דיא צווייא מאנאכען אונ אלע זייערע אברים זענען פערציטערט געווארען פון דיא טויט שרעקענעש וואס איז זייא בעפאלען אויף דיזער מינוט, אבער באלד האט זיך איגנאציוס געמוטהיגט אונ האט געוואלט עפעס אב ענטפערין אקעגען, נאר דער גראס-אינקוויזיטאר האט איהם דאריין געשטערט, דען ער האט באלד אליין חרטה געהאט אויף זיינע שטריינגע רייד וועלכע ער האט אונבעזאגען ארויס געלאזט פון זיין מויל אונ האט באלד צוא געלייגט:

— איך האב אייך נאר טרייא געווארענט, אבער דער ווייל גלויב איך אייך נאך, דאריבער מעגט איהר אייך בערוהיגען, ברידער, אונ זייט עהרליך, געהט אריין אין דער תפיסה צוא דיא געפאנגענע אונ פארשט זייא

נאך וויא איהר ווילט אונ מיין שרייבער וועט פערשרייבען אין פראטאקאל אלעס וואס איהר ווייט פון זייא ארוים ציהען.

ביידע מאנאכען האבען זיך שטיל, אהן ווערטער, פערנייגט פיר דעם גרייז אונ זענען ארוים געגאנגען פון זיין שטוב, קוים איז פערמאכט געווארען דיא טיהר נאך זייא אלס איגנאציוס האט זיך שטיל אב גערופען צוא זיין געזעלין:

— הער אוים, סיקסטוס, בייא דעם אלטען איז נאך נישט דער גאנצער מוח אוים געוועפט, דאריבער דארפען מיר אונז היטען פאר איהם ער זאל זיך חלילה ניט דער וויסען פון אונזערע געדאנקען אונ פון דער ליידענשאפטליכע ליבע צוא דער שיינער רחל׳ן...

— שווייג שטיל, האט איהם סיקסטוס איינגערוימט אין אויער, ארום קוקענדיג זיך אויף אלע זייטען מיט שרעק, ווארום דא האבען אפילו אויך דיא וועגד אויערין... לאמיר אריין גיין אין דעם צימער וואס דער אלטער האט אונז אב געגעבין, וועלין מיר זיך בעראטהען דארט איבער אונזערע סודות...

— נא, דא זענען מיר שוין זיכער האט סיקסטוס גיזאגט אריין קומענדיג מיט איגנאציוס׳ן אין זייער צימער, יעצט דער צייל מיר דיא נייעסען וואס דוא האסט מיט זיך געבראכט פון פראג.

— דאס זענען זייער וויכטיגע נייעס, האט איגנאציוס גיענטפערט מיט אשמייכעל אונ האט זיך געריבען דיא הענד פאר פרייד, דיא נעץ איז שוין אוים געשפרייט פאר אונזער טייבעלע אונ באלד וועלין מיר זיא פאנגען, דוא ווייסט דאך אז אונזער שפיאן עבערהארד האט ענטדעקט דיא טריט פון איזראעלס משרת, יעקב אונ מיט זיין גרויסען לוסטינקייט איז איהם געלינגען ארוים צוא ציהען ווערטער פון דעם משרת אז ער (דער משרת) איז אהער אנגעקומען פון פראג אויף דעם באפעהל פון מיכאל מיט רחל׳ן אום נאך צוא פארשטין אונ צוא גענואר ווערין דעם סוף משפט פון זייערע פריינד, דיא געפאנגענע. אונ דיא קליינע ידיעה פון אונזער שפיאן איז מיר שוין גענוג אום איך זאל אבר׳ייזען קיין פראג אונ צוא דער געהן וויא זייא געפינען זיך דארט, אמת עס איז מיר ניט גרינג אנגעקומען צוא אריין קומען אין פראג ווייל דיא הוסיטען זענען דארט זייער פיל אונ דיא דאזיגע אפיקורסים זענען דאך דיא שונאים פון אונזער גלויבען, נאר איך האב מיך פערקליידעט פאר אבויער אונ בין בשלום אריין גיקומען אין שטאט אונ האב מיר געפונען אמקום מקלט אין דעם מאנאסטיר פון דיא בענעדיקטען, פון וועלכען דער עלצטער איז מיין יונגענד פריינד, איהם האב איך מגלה געוועזין מיין סוד אונ האב איהם צוא גלייך געפרעגט צוא האט ער ניט אזא בעקאנטען מענטשין וועלכער זאל ניט פרעמד זיין מיט דער יודישער געטא, צוא מייי גליק דאט ער אזעלכען גיהאט, טאקי פון דעם מאנאסטיר מיט דעם

נאמען: קיליאן, וועלכער האט געדינט ביים יודען איטלעס אונ ערסט פאר עטליכע טעג האט מען איהם פון דארט פערטריבען איבער אנגבה, דיזען קיליאן האט מיין יוגענד פריינד מקרב געוועזען ווייל ער האט איהם געפונען פאר נוטצליך ער זאל דורך איהם זיך קענען נוקם זיין אן דיא יודען ווען עס וועט זיך איהם פערגלוסטען, אונ יעצט שטעל דיך פאר, מיין ליבער סיקסטוס וויא ערפרעהט איך בין געווארין אלס איך האב דער הערט פון דיזען קיליאן אז דיא שיינע רחל וועלכע מיר ליבען אונ זוכען זיא, געפינט זיך אין איטליסשעם הויז!

— דאס נייעס איז ווירקליך גענוג מערקווירדיג אזויא אז איך גלויב כמעט ניט אז איך הער עס מיט מיינע אייגענע אויערין פון דיין אייגען מויל, האט סיקסטוס אויס גערופין פאר פרייד, אך וויא גליקליך מיר זענען מיט דעם טייערין צופאל אונ וויא גרוים עס איז יעצט אונזערע האפנונגען! אבער וואו זאל זיין יעצט איהר ברודער? זאל ער פילייכט שוין זיין געפאנגען אין ליגניטץ פון דעם שרייבער ביטשען?

— יא איך האב תחילת אויך אזויא געמיינט, האט איגנאציוס גיזאגט, אונ בין דאדורך גענוג ערשטוינט גיווארין אלס איך האב דער הערט פון דעם קיליאן אז ער איז אצונד גאר ביא איטלישען אין הויז צוא זאמען מיט זיין שוועסטער, אבער קיליאן איז אזא מענטש וואס האט ליב אזאך צוא וויסען גענוי מיט אלע קליינינקייטען, איז ער אוועק געגאנגען צוא יענעם הויז אונ האט אונטער געשטעלט דעם אויער אונטער דער טיהר האט ער גיהערט וויא מיכאל האט איטלישען ערציילט וויא אזויא דער פריסטאו איז גיקומען דורך דעם באפעהל פון דעם שרייבער ביטשען, צום רב אין שטוב (אין ליגניטץ) אום צוא ארעסטירען דעם מיכאל, האט ער איהם שוין דארט ניט גיטראפין, נאכהער האט מען אנגעהויבין גוט נאך צוא פארשטען זיינע טריט איז מען דער גאנגען אז דער גובערנאטאר היינץ שעדליץ האט אוספייעט אריין צוא נעמען דעם יונגלינג צוא זיך אין הויז, אונ דארט האט שוין דער שרייבער קיין מאכט גיהאט צוא צוטרעטין, אונ אט אויף אזא אופן איז איהם געלינגען צוא אנטרינען וועריין פון דעם שרייבערס הענד אונ איז אנגעקומען קיין פראג, יעצט וועט דער שרייבער געוויס אויס לאזען זיין גאנצין צארין אויף דעם דארטיגען ראבינער דער פאר וואס ער האט אריין גינומען צוא זיך אפרעמדין יודען, אבער נישט דאס איז אונזער ציעל, מיר דארפין בעסער שמועסין פון דער שיינער רחל'ן וואס מיר האבין שוין ענטדעקט איהר ארט אונ אלזא וועט זיא שוין זיין אונזערע, אונ מיר וועלין נאך צייט האבין צוא באקלערין וויא אזויא דאס זאל געשעהן, איך האב שוין וועגין דעם אפארטיגען פלאן וועלכען איך וועל דיר שפעטער ענטדעקען, דער ווייל לאמיר אריין גיין צוא דיא גיפאנגענע; פילייכט קענען זיי שוין ניט איבער טראגען דעם לאנגען ארעסט אונ וועלין זיך מודה זיין אזויא וויא מיר ווילען,

אָבער ווייס סיקסטוס אז אויך דער צוא — אויב זייא וועלין זיך מודה זיין — האב איך איין עצה וויא אזויא רחל זאל ניט אנטרוגען ווערין פון אונזערע הענד, אונ דאס וואס דער פירשט האט מיר ניט גיענטפערט איז טאקי אונז לטובה, — דען וויא באלד מיר וועלען זאגען רחלן אז דאס לעבען פון איהרע פריינד געפינט זיך אין אונזערע הענד אזויא אז מיר מעגען מיט זייא טאהן וואס מיר ווילען אונ אז מיר זענען אין שטאנד זייא צוא בעפרייען ווען זיא וועט נאר ערפילען אונזער וואונש... דאנן וועט זיא אונז פאלען צוא דיא פיס אונ וועט אונז צוא ליב טאהן אלעס וואס מיר וועלען פון איהר פערלאנגען.

אווילד געלעכטער האט פאר קרימט דיא מיילער פון דיא ביידע מאנאכען אלס זייא האבען זיך צוא געוואונקען מיט דיא אויגען איינער צום אנדערין אונ ביידע האבען פערלאזט זייער צימער אונ זענען אוועק געגאנגען צוא דיא געפאנגענע אין דער תפיסה.

5.

אין דער תפיסה פון דער אינקוויזיציע.

דיא תפיסה פון דער אינקוויזיציאן אין וועלכע זיא האט פערשפארט איהרע קרבנות, דיא מענטשען אויף וועלכע זיא האט אוים געגאסען איהר צארין, איז בעשטאנען פון אטיפע איל אונטער דיא ערדע פון דיזען זעלבען מויער וועלכען מיר האבען דער מאנט אין פארינגען קאפיטיל, אשרעקליכע פינצטערנעש, וויא אין אקבר האט בעדעקט דיא אומגליקליכע וואס זענען דארט געזעסען געפאנגען, דען דיא פערשלאסענע טירען האבען ניט אריין געלאזט אהין קיין מינדעסטען זאנענשטראהל, אונ דיא פייכטע ווענד פון דער איל וועלכע האבען ארויס געגעבען פון זיך אפערשטיקטען לופט וואלט געוויס דיא אומגליקליכע קענען אויף טויט ערשטיקען ווען עס זאל ניט זיין אקליין-שמאלער לאך אויבען אין דער וואנד דורך וועלכען עס זאל אריין קומען איין עטוואס לופט, אבער ווער קאנן דען יא דאנקען דיא טיראנען פאר דעם חסד אום צוא ערהאלטען לייגנער דאס לעבען פון דיא אומגליקליכע? עס וואלט דאך זייא פיל בעסער זיין אויף איין מאל צוא שטארבען וויא צוא אויסגעהן ביסליך ווייז אין דעם פינצטערין קבר.

שוין מעהר פון דרייא מאנאט איז איבער געלאפען אלס ר' ישראל מיט זיין פרויא שרה געפינען זיך דא אין דער שרעקליכער תפיסה, איין מאל נאר האט זיך פאר זייא דיא קופערנע טיהר גיעפינט בשעת מען האט זייא אהין אריין געבראכט אבער ניט מעהר. דורך דעם אויבערשטען לאך וואס ברייננגט אריין פרישע לופט אום צוא ערהאלטען זייער לעבין, האט מען

דיא אריין געװארפען אין געװיסע צייטען שפּייז: פערדארט ברויט מיט אקרוג שלעכטעס װאסער, אונ אזױא האבען זייא געגעסען מיט זארג אונ געטרונקען מיט טומעל אונ געװארט ביז מען װעט זייא ארױסרופען צום געריכט, אבער עס איז שױן איבער געגאנגען מעהר פון דרייא מאנאט אונ נאך רופט מען זייא ניט ארױס פון דאנען אונ װייסען זאגאר ניט אין װאס מען בעשולדיגט זייא; זייא זענען װיא אבגעשטארבען אונ פארגעסען פון דער גאנצער װעלט — אנדערש ניט סיידען זייא זענען פערמשפּט געװארען דא אזױא צוא זיצען ביז אין זייער טױט, צוא געקװעלט צוא דער װאנד מיט שװערע קײטען זענען מאנן אונ װײב דא געזעסען אין דער אײביגע פינצטערנעש אונ האבען נישט געזעהן אײנער דעם אנדערין נאר זייערע זעעלען האבען זיך צוא זאמען בעגעגענט אין זייערע גרױסע יסורים אונ װען דער אונגעדולד האט זייא שטארק בעהערשט האבען זײא געזאגט תּהלים אונ אױס געגאסען זייערע פערביטערטע הערצער פאר גאט װאס זיין אױג קוקט אריין אפילו אין דיא פערבארגענסטע, טיעפסטע אײלען אונ עס איז זייא גרינגער געװארין, נאר אבװאהל פון דער גײסטיגער זייט זענען זייא געבליבען גאנץ אונ געזונד איז יעדאך שטארק געפאלען בײא זייא דער קערפערליכער שטאנד, זייא זענען אײנגעבױגען אונ סוטולעװאטע געװארען, דיא געזיכטע זענען בײא זייא שטארק אײנגעפאלען, דיא האר פון דיא קעפּ זענען פאר דער צייט װייס געװארען, דיא אױגען זענען טיעף אריין אין קאפּף אונ האבען פערלױרען פון דעם שטענדיגען פינצטערנעש זייערע פריהערדיגע שײן, דיא גרעסטע צרה פון אלע זייערע צרות איז געװעזין װאס זייא האבען געזארגט פאר דיא צװײא יונגע קינדער, מיכאל מיט רחל'ן אונ האבען זייער געװאלט װיסען װאס עס איז מיט זײא געשעהען: צוא איז רחל גערעטעט געװארען פון דער געץ װאס דער מאנאך האט פאר איהר אונטערגעלעגט, אדער זיא געפינט זיך שױן בײא זייער שונא אין דיא הענד, דיזע זארג האט גאר שרה'ן קײן רוהע געגעבען אונ ישראל האט זיך אלע מאל געפלײסט זיא צוא טרײסטען אונ איהר אױס צוא רעדען דאס הארץ װעהרענד זיין אײגען הערץ האט װעגען דעם ניט װײניגער געליטען.

אײן מאל אלס דיא פרױא װאר זייער פערזארגט אונ דער מאנן האט זיך בעמיהעט צוא אומקערען איהר דיא רוהע װעלכע האט איהם אלײן געפעהלט, איז פּלוצים דערהערט געװארען ארױש פון אונטער דער פערשלאסענער טיהר, דער אײזערנע ריגעל האט זיך אבגערוקט פון זיין ארט אונ עס איז אריין געלײגט געװארען אשליסעל אין דעם לאך פון דעם שלאס . . . װאס זאל עס בעדײטען? צוא האבען זיך ענדליך געפונען רעטטער פאר דיא אומגליקליכע געפאנגענע װעלכע זיצען שױן אזױא לאנג אין דער פינצטערע איול? . . . נײן, אזא האפנונג װאר נאך זײער װײט פון זייא, דען זייא האבען נום געװאוסט אז דיא מאכט פון דער אינקװיזיציאן איז גענוג גרױס אונ װײסט

ניט

גיט פון קיין רחמנות, צוא אפשר האבען זיך ענדליך דער מאנט אן זייא דיא ריכטער צוא ארויס רופען זייא צום געריכט?... אדער אפשר גאר איז שוין לאנג פון זייא ארויס דער פסק אונ יעצט קומען דיא מלאכי המות צוא ערפילען אויף זייא דעם משפט?...

אלס דיא געפאנגענע זענען געזעסען אין איין ציטערניש אונ געטראכט איבער זייער לאגע וועלכע דארף זיך — נאך זייער מיינונג — באלד אומענדערין ענטוועדער צום גוטען אדער נאך מעהר צום שלעכטען, האט זיך גיעפינט דיא טיהר אונ אהעלע שיין וועלכע האט פלוצים אשיין געטאהן אויף דיא געפאנגענע פון דער פינצטערע אייל האט זייא פאר בלענדעט מיט אמאל דיא אויגען פון צוא בעטראכטען דיא געזיכטער פון דיא מענטשען וועלכע זענען צוא זייא אריין געקומען אונ האבען אנידער געשטעלט אטיש מיט שטוהלען סאמע אין דער מיט אייל אונ זענען שטיל אהן ווערטער באלד צוריק ארויס געגאנגען אונ האבען פערשלאסען דיא טיהר אונטער זיך, אין עטליכע מינוט ארום האט זיך דיא טיהר צוריק גיעפינט אונ פינף מענטשען אן געטאהן אין רויטע מאנטלען מיט פערמאסקירטע געזיכטער זענען אריין געקומען אין דער אייל אונ האבען זיך אוים געזעצט אויף דיא שטוהלען וועלכע זענען פאר זייא צוא געגרייט געוועזען ארום דעם טיש, מיט קלאפענדיגע הערצער האבען דיא צווייא געפאנגענע געווארט צוא וויסען וואס דיא מענטשען וועלען מיט זייא טאהן.

אין דעם איז איינער פון דיא פינף זאנדערבארע מענטשען אויפגעשטאנען פון זיין ארט אונ קוים האט ער נאר אנגעהויבען צוא רעדען האט שוין ישראל אשווידער געטאהן מיט זיינע אלע אברים — דען ער האט דער קענט דאס קול פון זיין שרעקליכען שונא, דאס קול פון דעם מאנאך איגנאציוס, וועלכע האט גערעט צוא איהם פון אונטער דער מאסקע: — דער יודע ישראל איזראעלי, פון דער שטאט ענס, אונ זיין פרויא שרה זענען בעשולדיגט געווארען פון דער היילינער אינקוויזיציע מיט אשרעקליכע עבירה, אלזא זאל דער פראקוראר אויף שטעהן אונ דער ווייזען זייער זינד!

דער פראקוראר האט זיך אויף געהויבען פון זיין ארט אונ אויך איהם האט ישראל ערקענט פון זיין שטימע אז ער איז דער מאנאך סיקסטוס פון דעם דאמיניקאנער מאנאסטיר אין ענס.

— דער יודע ישראל איזראעלי פון דער שטאט ענס אונ זיין פרויא שרה האבען זיך פערשולדיגט דער מיט — האט דער פראקוראר אנגעפאנגען זיין רעדע — וואס זייא האבען איבער גערעט דיא פרויא זאבינא, דאס ווייב פון דעם קריסט קלמן, דער וועכטער פון דעם מאנאסטיר אין ענס, זיא זאל ארויס שטולען פון דער קירכע דאס היילינע ברויט אונ זאל עס זייא פערקויפען אום צוא חוזק מאכען דער פון אונ אום עס נאכהער

צוא שיקען צוא אלע יודען פון עסטרייך זייא זאלען עס אויך מטמא זיין אונ דער פון אב שפעטען.

— נא, אייער שולד איז דערוויזען, האט איגנאציוס געזאגט צוא דיא געפאנגענע, אונ יעצט זייט אייך מודה אויף דעם פאר ברעכען אונ נישט געלייגענט!

מיט איין אבגעשוואכט קול וויא פון אקבר ארוים האבען דיא צווייא פערשולדיגטע גיענטפערט:

— דאס איז דורך אוים שקר וכזב, אזא פאר ברעכען האבען מיר קיין מאל ניט געטאהן!

— איהר זענט דאך אבער באלד געחאפט געווארען אויף דעם פארברעכפלאץ, אלס איהר האט אב געציילט געלד דעם וועכטערס פרויא אין דער האנד אריין, אונ דאס קעסטעל מיט דעם היילינגען ברויט האט מען געטראפען אויף אייער טיש!

מיט גרוים מיהע האט אין זיך ישראל אויף געהאלטען דעם צארין וועלכער האט אין איהם געברענט וויא אפייער אויף דעם געמיינעם מענטשען, דעם איגנאציוס, וועלכער האט אליין אנגעשיקט דאס אומגליק אויף זיין הויז אונ יעצט איז ער געווארין זיינער אשופט אונ אמוכיח, אונ האט איהם גיענטפערט מיט אציטערדיגע שטימע וועלכע איז ארוים פון זיין אויפגערעגט - שטורעמדיגעם הערץ:

— דעם וועכטערס פרויא האט מיר געבעטען, וויא איהר שטייגער איז אלע מאל, איך זאל איהר געבען אנדבה אום צוא שטילען איהר הונגער, אונ דער ווייל האט זיא אנידער געשטעלט דאס קעסטעל אויפין טיש אונ מיר האבען גאר דערויף ניט אנגעווענדעט קיין שום געדאנקען.

— א יוד! היט זיך פון צוא זאגען ליגענד, דען עס וועלין אויף שטיין דיא עדות אונ דער ווייזען דיין זינד, אונ דאנן...

— זאלען זייא אויף שטיין מיך בעשולדיגען, איך האב פאר זייא קיין מורא — האט איהם ישראל איבער געשלאגען דיא רייד, אויפהייבענדיג זיין שטימע פון זיין אויף געהאלטענעם צארין — דען קוים וועלין זייא מיך ווירקליך בעשולדיגען איז אלזא פאלש זייערע גאנצע עדות, אונ זייערע רייד וועלען זיין שמייכעלהאפט אונ ליגענד.

— דוא האסט געהערט דעם יודענס ווערטער, האט געזאגט איגנאציוס צום שרייבער וועלכער האט פארשריבען אין בוך אלע רייד וואס ער האט געהערט, — ער האט זיך אונטער געשטעלט קריסטען צוא שענדען אונ זייא צוא מאכען פאר ליגנער, קומט אהער אלזא איהר עהרליכע עדות אונ דער ציילט אלעס וואס איהר האט געזעהען אונ געהערט!

צווייא מענטשין פון דיא זעלבע פינף פערזאנען זענען אויף געשטאנען און האבין דער ציילט פונקט וויא סיקסטוס האט זייא פריהער אנגעזאגט.

— צוא קענט איהר שווערען אויף אייערע רייד אז זייא זענען אמת?

— מיר קענען שווערען!

אלס דיא עדות האבען אב געשווארען האט זיך איגנאציוס געווענדעט צוא דיא געפאנגענע און זייא געפרעגט:

— נא וואס וועט איהר יעצט ענטפערין אויף זייערע רייד?

— אז זייא האבען געזאגט ליגענד און האבען פאלש געשווארען — האבען ביידע געפאנגענע גיענטפערט, און ר׳ ישראל האט נאך צוגעלייגט: — און אז זייא זענען געדונגען געווארען פון דיר, איגנאציוס, פאר געלד אום דוא זאלסט אונז אומברייגגען און זיך נוקם זיין אן אונז דער פאר וואס מיר האבען דיך ארויס געטריבען...

— שטיל יוד! האט איהם איגנאציוס איינגעשטילט מיט זיין דאנער־שטימע, און ווענדענדיג זיך צום שרייבער האט ער געזאגט: הער איהם ניט וואס ער זאגט... דען ער איז משוגע... איך קען גאר כלל ניט דעם יודען... אלע זיינע רייד זענען לויטער דומהייט... ניכט וואהר סיקסטוס?

אבער איידער סיקסטוס האט צייט געהאט איהם צוא ענטפערין, איז שוין ישראל אויף געשפרונגען פון זיין ארט און האט זיך צוא געשלעפט צום טיש אויף אזויא פיל אויף וויא פיעל זיינע שווערע קייטען האבען איהם ערלויבט און האט אוים געשריגען צוא איגנאציוסען אויף איין הויך קול:

— דוא ביזט דאך געוועזין דער גאנצער אורהעבער פון מיין אונגליק, דוא האסט דאך אונז אין אונגליק געווארפען און אתל געמאכט פון אונזער גוטס, איך וויים צוואר אז מיין לעבען איז שוין פערלארען ווארום דוא ווילסט אזויא און פון דיין האנד קאן מיך שוין קיינער ניט רעטען, יא, איך מיט מיין אונגליקליכע פרויא שטעהען שוין גרייט צום טויט און מיר וועלין שטארבין וויא ערליכע לייט; אבער ביז אין דער לעצטער מינוט פון אונזער לעבען וועלין מיר ניט אויפהערען צוא שעלטען דיך, איגנאציוס, דער אורהעבער פון אונזער אומגליק צוא זאמען מיט דיינע חברים און געהילפער פון דעם בייזען טהאט... קוק אונז אן, א דוא גייסטליכער מאנן און בעטראכט דיין אייגענע שאנד! דען דער בלבול, דער פאגראם אויף אונזער הויז און פערמעגין און דאס פייניגען אונז אין דיזען פינצטערין קערקער, דאס אלעס איז אונז נאר דורך דיר געקומען! אונזער הויט אויפין לייב איז שוין איינגעפרעסט געווארען צוא דיא ביינער, אלע אונזערע קרעפטען האבען מיר פערלארען, אונזער לעבען היינגט שוין אויף אהאר, — אבער

אזויא וויא גאט לעבט אין הימעל, שווערען מיר, אז עס וועט דיר ניט געשענקט ווערען דיינע מעשים רעים; דיא מאכט פון דעם גערעכטען גאט וועט דיך טרעפין וואו דוא וועסט זיין אונ פלוצים וועט אויף דיר אנקומען אבראך פון אויבען אונ וועסט שטארבען מיט אנידערטרעכטיגען, שענדליכען טויט, אונ דאן, ווען דיין בייז מויל וועט שוין פערזוכען דאס ביטערקייט פון דעם טויט, ווען דיינע אומריינע, שלעכטע אויגען, וועלכע דוא האסט געווארפען אויף מיין פלימעניצע רחל אום צוא רויבען איהר עהרליכקייט מיט איהרע עהרע, וועלען פערשלאסען ווערען אויף עוויג — דעמאלט וועלען אויך מיר קומען דיך בעגלייטען אויף דער אמת'ר וועלט, אונ וועלען זיך מיט דיר שטעלען פאר דעם בית דין של מעלה אונ דארט וועסט דוא ערסט דער קענען אונזער מאכט!...

וויא איינעם וואלט אבים טאהן אשלאנג אזויא איז איגנאציוס אויף געשפרונגען פון זיין ארט דער הערענדיג דעם נאמען רחל. פון צארין אונ גרויס פערווירונג האט ער אראב געשלעפט פון זיך דיא מאסקע אונ עס האט זיך ארויס געוויזען אפנים פון אלייב! זיינע אויגען האבען געברענט וויא פייער אונ זענען שיער ניט ארויס געקראכען פון זייערע לעכער — וואָרום אוים כעם האט אין איהם שיער ניט געפלאצט דיא גאל, ער האט אנגעהויבען שווער צוא אטהמען אונ געוואלט עפעס ריידען גאר דיא צונג איז איהם צוא געפרעסט געווארען צום גומען אונ דאריבער האט זיך נאר פון איהם געהערט אזאנדערבארע, ברומעדיגע שטימע אונ אשוים האט ארויס געזעצט אויף זיינע ליפען אונ דאן האט ער זיך אנוואָרף געטאהן אויף זיין שטוהל אונ איז שטום געבליבען, אלם דער מוטה האט זיך צוא איהם צוריק אומגעקעהרט האט ער זיך מיט שרעק אומגעקוקט צום שרייבער אונ זיין געזיכט איז טויט בלאס געווארען אלם ער האט זיך בארעכענט אז אויב דער שרייבער וועט איבער געבין פאר דעם גראס=אינקוויזיטאר דיא אלע רעדעס פון דעם יודען וועט ער מיט סיקסטוסען בעקומען אביטערין סוף: מען וועט זייא ביידע פערשפארען אין אפינצטערין קערקער גאנץ טיעף אונטער דער ערד אויף לעבענסלענגליך אונ דארט וועלען זייא ענדיגען דיא יאהרען אהן שום האפנונגען, זיין הארץ האט איהם געזאגט אז נאר מיט דעם איינציגען קען ער זיך רעטען, ער זאל אין שטאנד זיין צוא אב לייגענען אויף דער שטעל דעם יודענס רייד אונ זאל אראב ווארפען פון זיך דיא שאנדע מיט וועלכע ער האט איהם געשענדעט; אבער צום אומגליק האט זיך זיין צונג ניט געוואלט ריהרען פונ'ם ארט, אונ דאס לשון האט זיך צוא איהם נאך ניט אומגעקעהרט, אשרעקליכעס שטילע האט געהערשט אויף דעם גאנצען פירכטבארען ארט, מען האט נאר געהערט דאס זיפצען פון דעם מאנאך וועלכעס ער האט ארויס געלאזט מיט שווערע אטהמען, אונ דאס קרעכצען פון דיא צווייא

געפאנגענע אויף זייער פערשלאסען ארט ווערענד זייא האבען שטיל געוויינט אויף זייער ביטערע לאגע, ענדליך האט זיך דער שרייבער אויף געהויבען פון זיין ארט, האט צוזאמען גענומען זיינע פאפירען אונ האט גאנץ רוהיג געזאגט:

— דיא אונטערזוכונג (סלעדסטוויא) האט זיך גיענדיגט אונ דיא געפאנגענע וועלין וויסען זייער ענדע ווען דיא הייליגע ריכטער וועלין זיך זעטצען זייא משפט'ן, אונ יעצט לאמיר פערלאזין דיא גיפאנגענע

דיא איבעריגע פיר פערזאנען האבין איהם גיפאלגט אונ זענען איהם נאך געגאנגען, נאר איגנאציוס האט זיך מעהר פון אלעמען געאיילט ארויס צוא גיין, ווייל ער האט געוואלט וויסען צוא דער שרייבער וועט זייא שוין רופען זייא זאלען מיט איהם אריין גיין צום גראס=אינקוויזיטאר אדער ער וועט דאס אבלייגען אויף שפעטער, אונ דאנן וועלען זייא האבין דיא געלעגענהייט זיך צוא בעראטהען וואס צוא טאהן. צוא קומענדיג צום מאנאסטיר האבען זייא געהערט פון אדיענער אז דער גראס=אינקוויזיטאר איז ניט לאנג אוועק געגאנגען צום פירשט אין פאלעץ אונ וועט זיך דארט פערזוימען ביז נאכט. איגנאציוס, דאס הערענדיג, איז וויא נייא בעלעבט געווארין אונ איז באלד אריין געגאנגען מיט זיין חבר סיקסטוס אין זייערין צימער, דארט האט ער אראב געווארפען פון זיך דיא גאנצע מאסקע פונ'ם געזיכט, האט געשאלטען דעם טאג אין וועלכען ער איז גאר געבוירען געווארען אונ האט אויף געוועקט זיין גאנצען צארין אויף דעם פערפלוכטען יודען נאך וואס ער האט זיך אונטער געשטעלט איהם צוא דערוויילען זיין שאנד. — וואס וועט ווערין פון דיין כעס? האט סיקסטוס געפרעגט דעם חבר זיינעם וועלכער איז אומגעלאפען איבערין שטוב וויא אמשוגענער וועלכע עס שרעקט אבייזער גייסט — דער פון וועלען מיר זיך פון אונזער פערלעגענהייט ניט ארויס פיהרען, אט בעסער בערוהיג דיך אונ שווייג! דען ווער איז דא מעהר שולדיג וויא דוא אליין? דער יוד פערדינט גאר ניט זאלסט אויף איהם יעצט אזויא בייז זיין, ווארום ווען דוא זאלסט ניט געווען פערלירען דעם מוטה, וואלטען מיר זיך יעצט פאר קיין זאך גיט שרעקען, יעצט אבער קענען מיר דא שוין מעהר ניט בלייבען, דען מיר זענען אין גרויס געפאהר: דער גראס=אינקוויזיטאר וועט הערען וויא דער שרייבער וועט איהם דער ציילען דעם יודענס רייד, וועט ער דער פון געוואר ווערען דעם גאנצען אמת...

— אבער וואוהין זאלען מיר לויפען?

— נאך אזא נארישקייט פרעגסט דוא? קיין פראג לאמיר לויפען, וועלין מיר זיך דארט זעהן מיט אונזער שיין טייבעלע אין וועלכע מיר זענען אזויא שטארק פערליבט.

— הער אויף צוא טְרַייבֶּען מִיט מִיר קַאטָאוֶועס, וואָרום נִישְׁט יֶעצְט איז דיא צַייט דֶער פון.

— אִיךְ טְרַייבּ קֵיין קַאטָאוֶועס, אִיךְ רֶייד גַאנְץ עֶרנְסְט: דֶען קוּמֶענְדִיג קֵיין פראג וֶועלִין מִיר גֶעפִינֶען אַקְוַוארטִיר בַּייא דֶעם עֶלְצְטֶען פון דֶעם מאנאסטיר אויף וויא פִיל צַייט מִיר וֶועלִין אַלֵיין וֶועלִין, אונ אֲפִילוּ דֶער שְׁרַייבֶּער וֶועט אוים פְלוידֶערִין דָא פַאר דֶעם גְרַאס אִינְקְווִיזִיטָאר וָואס עֶר הָאט גֶעהֶערְט פון דֶעם יוּדֶען אונ וֶועט אויף אוּנְז אויף גֶבְּרַאכְט וֶוערֶן — וָואס אַרְט עֶס אוּנְז? אַזֶעלְכֶע לִיבְּלִיכֶע מֶענְטְשִׁין וויא מִיר קֶענֶען אַלֶע צַייטֶען גֶעפִינֶען אַיין עֵצָה אונ צוא פֶערְזָארְגֶען יֶעדֶער זַאךְ צוּר גְלַייכֶער צַייט. וָואס דֶען, אַזוֹיא אִיז גְלַייכֶער? צוא וַוארְטִין דָא בִּיז דֶער גְרַאס-אִינְקְווִיזִיטָאר וֶועט זִיךְ אוּמְקֶעהֶרֶען פוּנ'ם פִּירְשְׁט אונ בִּיז עֶר וֶועט אויף אוּנְז אויסְלָאזֶען זַיין צָארִין?

— נֵיין, נֵיין! הָאט איגנאציוס אוים גֶערוּפֶען מִיט שְׁרֶעק, לָאמִיר שׁוין זִיךְ אָבּ טְרָאגֶען פון דַאנֶען אונ אֵיינֶער פון דיא דִיעֶנֶער וֶועט אִיהם זָאגֶען אַז מִיר זֶענֶען גֶערוּפֶען גֶעוָוארִין וֶועגִין אַנְגֶעטְהִיגֶער זַאךְ צוא אוּנְזֶער מאנאסטיר קֵיין ענס, אונ הָאבֶען אֲפִילוּ קֵיין צַייט גֶעהַאט צוא אָבְּוַוארְטֶען בִּיז עֶר וֶועט זִיךְ אוּמְקֶעהֶרֶען פוּנ'ם פִּירְשְׁט אוּם צוא נֶעמֶען זַיין בְּרָכָה אויפִין וֶועג.

אִין עֶטְלִיכֶע מִינוּט אַרוּם הָאבֶען בֵּיידֶע מָאנַאכֶען פֶערְלָאזְט דֶעם מאנאסטיר אִין וויען אונ הָאבֶען זִיךְ אַוֶועק גֶעלָאזְט קֵיין פראג.

6.

דָאס פֶערְלִיבְּטֶע פְרַיילִין.

דיא זָאנְגֶע הָאט אָבְּגֶעגַיינְט אִין מַעֲרָב זַייט אונ אַקִיהֶלֶער עֶרקְוויקֶענְדֶער ווינְד הָאט אוּמְגֶעשְׁוֶועבְּט אִיבֶּער דֶער שְׁטָאט פראג, דֶער גְרוֹיזַאמֶער ווִינְטֶער אִיז אַוֶועק אונ גֶעמַאכְט פְּלַאץ פַאר דֶעם אָנְקוּמֶענְדֶען לִיבֶען פְרִיהְלִינְג וֶועלְכֶער אִיז גֶעקוּמֶען צוא אויפְלֶעבֶען צוּרִיק דיא עֶרדֶע אִינ צוא זָאמֶען מִיט אִיהם זֶענֶען אויךְ אָנְגֶעקוּמֶען אַלֶע לֶעבֶּענְס-פְרֵיידֶען וָואס זֶענֶען אִין אִיהם פֶערְוויקֶעלְט, אַלֶע פֶערְזִ-טֶע קֶערֶענְדְלִיךְ, אַלֶע פֶערְפְלַאנְצְטֶע גֶעוֶועכְסֶע, פון דיא פֵייגֶעלִיךְ וָואס פְלִיהֶען אִין דֶער לוּפְט, בִּיז דיא פִיהֶע וֶועלְכֶע פִּיטֶערִין זִיךְ אויף דֶעם סְטֶעפּ, בִּיז דיא אִינְזֶעקְטֶען (רְמָשִׂים) וָואס קְרִיכֶען אוּם אויף דֶער עֶרד, — אַלֶע צוא זַאמֶען הָאבֶען יֶעצְט אויף גֶעהוֹיבֶען דיא קֶעפּ, הָאבֶען זִיךְ גֶעפְרֵייט אונ אַקֶעגֶען גֶעשְׁפְּרוּנְגֶען דֶעם פְרִיהְלִינְג (וֶועסְנָא), זַייעֶר גֶעלִיבְּטֶען גָאסְט. נָאר אִין דֶער יוּדִישֶׁער גַאס, אִין דֶעם גְהֶעטָא אִיז פַאר שְׁטֶערְט יֶעדֶער שִׂמְחָה, אַהִין שַׁיינְט אַבִּיין זַייעֶר ווֵייניג לִיכְט

פון דעם פריהלינג ווייל דיא איינוואוינער פון דארט (דיא יודען) זיצען אין איינגע דירות פאר שטופט אין אפינצטערין ווינקעל אונ בעהאלטען זיך פאר דעם פאנאטיזמוז פון דעם פאלק אונ פאר דעם האס פון זייערע פילע שכנים וועלכע רינגלען זייא ארום פון אלע זייטען, דיא צרות פון דעם ביטערין פערפאלגטען לעבען מיט דיא דאגת פרנסה ליגען אויף דיא אומגליקליכע יודען וויא אשווערער לאסט אונ דאריבער דארפען זייא זיך נישט פרייען מיט דיא זיסקייט פון דעם פריהלינג אונ מיט דיא שיינקייט פון דער נאטור, ווארום נישט אויף זייא שפיגעלט זיך אב זייער ווירקונג אונ פראכט, אלע זייערע לעבענס-טעג זענען זייער ביטערע ובפרט דיא יעצטיגע צייט, זיא איז צוא גרויסע שמערצען פאר דיא יודען, יעצט זיפצט אפילו דאס פרעהליכסטע הערץ אונ אלע יודישע געזיכטער זענען פערזארגט אונ פערטרויערט, נאר נישט פאר זייערע איינענע לאגע זארגען יעצט דיא פראגער יודען, דען ביז דיא הוסיטען (אזא סעקטע כריסטען) האבען דארט דיא אויבערמאכט, זיצען זייא נאך בערוהיגט אויף זייערע ערטער; אבער פינצטער אונ ביטער איז דעמאלט געוועזין דאס לעבין פון זייערע ברידער אין עסטרייך וועלכע האבען זיך געפונען אין גרויס געפאהר אונ האבען אלע מינוט געציטערט פאר דיא פאלגען פון דעם שרעקליכען בלבול וועלכען מען האט ארויף געווארפען אויף דיא צווייא עהרליכע נפשות, אויף דעם גביר ר' ישראל איזראעלי מיט זיין געעהרטע פרויא שרה אונ זיצען דאדורך פערשפארט אין אפינצטערין קערקער איבער וועלכען עס הערשט דיא מאכט פון דער שרעקליכער אינקוויזיציע, וואס איהר שווערד איז אויס געצויגען אויף אלעמען — אונ ווער ווייסט מיט וואס עס וועט זיך נאך ענדיגען!

בעזאנדערס וואר גרויס דיא זארג אין דעם הויז, אין וועלכען עס האבין זיך אויף געהאלטען רחל מיט איהר ברודער מיכאל, אומזיסט האט זיך בעמיהעט דער ווירטה פון דעם הויז, ר' מנחם איטליש מיט זיין פרויא, צוא טרייסטען רחל'ן פון איהרע זארג וועגען איהרע פריינד, דען זיא איז שטענדיג רק פערזארגט אונ פערקלאגט געוועזין, איהר ליכטיג פנים מיט איהרע רויטע וואנגען (באקען) זענען פערשוואונדען אונ אבלויער רינג האט ארום גענומען איהרע רויטע-פערוויינטע אויגען, איין מאל נאר האט זיך אין איהר געשטארקט דיא האפנונגען אונ איהר געזיכט איז צוריק פרייליך געווארין — אלס איהר ברודער איז צוריק געקומען פון ליגניטץ מיט דער בשורה אז דער רב פון דארט האט געפועלט, דער פירשט לודוויג זאל ווערען אשיטצער אונ צוא רעטען זייערע פריינד; נאר וויא עס זענען איבער געגאנגען עטליכע וואכען אונ איהרע פריינד זענען נאך נים געהאלפען געווארין, האט זיא צוריק פערלוירען דעם מוטה מיט דער רוהע, איהר ברודער האט נים געקאנט צוא זעהן איהרע שמערצען

איז ער מיט אבזיכט אוועק געפאהרען קיין וויען, פיליייכט וועט ער דארט קענען געוואר ווערין בסוד דיא פאלגען פון דעם בלבול, אונ אבוואהל ער האט ביא זיך געוואוסט אז ער וועט אזא זאך ניט קענען געוואר ווערין, דאך איז ער געפאהרען כדי צוא פערשאפען זיין שוועסטער ביסע האפנונגען, באלד נאך פסח איז ער אוועק געפאהרען קיין וויען מיט נעמענדיג מיט זיך פיל מליצה בריף צוא דיא גרעסטע בעלי בתים פון וויען, אונ יעצט האט ער ניט לאנג מודיע געוועזען פון דארט דורך זיין דיענער יעקב אז עס איז דא נאך האפנונג זייערע פריינד זאלען געהאלפען ווערען אונ אז אויף שבועות וועט ער אנקומען צוריק קיין פראג, אונ יעצט, אלס דער איינער טאג וועט איבער גיין טרייט שוין אן דיא נאכט פון יום טוב, דאריבער האבען אלע פון דעם הויז געווארט היינט אויף מיכאלין אונ מיט דעם גרעסטען אונגעדולד געצעהלט יעדע מינוט פון זיין אנקומען.

דעם גאנצען טאג איז רחל געשטאנען ביא דעם פענצטער וואס געהט ארויס אין גאס אונ האט זיך צוא געהערט צוא יעדעם גערויש פון דיא רעדער אונ אראפ געקוקט דורך דעם פענצטער אום צוא דער זעהן ענדליך איהר ברודער שוין אנקומען, אויך בעללא, איהר ווירטה'ס טאכטער איז אריין געקומען אין איהר צימער אונ זיך געשטעלט נעבען רחל'ן אונ זיך זייער געפרייט זעהענדיג וויא רחל'ס געזיכט איז היינט מעהר מונטער וויא תמיד אונ איהרע אויגען לייכטען צוריק מיט דעם זעלבען ריינץ וויא פריער. אויך האט היינט מיט איהר רחל פיל גערעט איבער איהר ברודער אונ אבגעלויבט פאר איהר זיין גוט הארץ, זיין וואהלטהעטיגען גייסט, זיינע קענטניסע מיט זיין רייכען פערשטאנד.

— זאל ער זיין געשעצט אויך ביא דיר, מיינע טהייערע פריינדין, האט רחל פלוצים געזאגט צוא בעללא'ן — ווארום ער איז זייער אטהייערער מענטש.

אויף דיא רייד האט בעללא אבגעקעהרט איהר געזיכט וועלכעס איז אין דעם מאמענט רויטה געווארען וויא פורפור, נאר אומזיסט האט זיא זיך בעמיהעט צוא בעהאלטען אין זיך איהרע געפיהלע, דען רחל האט זיא אין דער מינוט גוט בעטראכט אונ האט זיא פערשטאנען, אזיסער שמייכעל האט יעצט ערשיינט אויף דיא ליפען פון דער גליקליכער שוועסטער אלס זיא האט געגלעט דעם קאפף פון דער פארשעמטער בעללאן, דען זיא איז פלוצים געהאפט געווארען אין איהר געהיימע ליבע אונ דער סוד איהרער איז אלזא ארויס.

— האסט ניט גלייך געטאהן, מיין פריינדין, וואס דוא האסט בעהאלטען דיין סוד פאר דיין טרייע געזעלען, האט רחל געזאגט קושענדיג בעללאן — ווען איך זאל קענען, וואלט איך אויף דיר דער פאר אן

געשריגען און זאנאר רעכט בייז געווארען... נאר וואס טרעהרען גאר עפעס יעצט דיינע אויגען ?... . בערוהיג דיך, שוועסטערכען, דיין געליבטער קומט באלד אן... אזויא וויא יענער פאסטוך וועגען וועלכען שלמה המלך האט געזונגען זיין געדיכט, אזויא קומט אויך אן דיין געליבטער פון דעם לייבען גרוב, פון דיא בערג דער טיגערין צוא זיין געליבטע שולמית אום צוא שפאצירען מיט איהר אין דיא גערטנער און דארט צוא פליקען דיא ראזען... אבער זאג מיר שוועסטער, ווייסט שוין מיכאל פון דיין סוד, אז ער איז דער גליקליכסטער פון אלע מענטשען ?

זיא האט נאך נישט גיענדיגט דאס לעצטע ווארט אלס עס איז פלוצים דער הערט געווארען ארויש פון אוואגען צוא פאהרען צוא זייער הויז. וויא אפייל פון בויגען אזויא שנעל איז רחל צוגעפלויגען צום פענצטער און האט אראב געבויגען דעם קאפף אויף דער גאס ארויס, נאך דעם איז זיא שנעל אויף געשפרונגען פון איהר ארט און מיט איין געשרייא „ער איז דא !" איז זיא ארויס געלאפען אויפין גאס און איז ארויף געפאלען איהר ברודער מיכאלין אויפין האלז, באלד זיינען אויך צוא געקומען ר' מנחם איטליש מיט זיין פרויא צוא עמפפאנגען דעם גאסט און דאנן זענען זייא אלע אריין געקומען אין דעם „עסס זאאל" אין וועלכען בעללא איז זייא אנטקעגען געקומען און האט זיך געגריסט מיט מיכאלין, רחל האט דאבייא גוט אכטונג געגעבען אויף איהר ברודער אלס ער האט בעללאן גיענטפערט אויף איהר גערים און האט צוא איהר פריידע בעמערקט אז זיין פנים איז דאבייא רויט געווארען און זיינע ליפען האבען זיך שטיל בעוועגט אהן ווערטער — און איהר הערץ האט אלזא פערשטאנען דעם אנטווארט, וועלכען זיא האט געווארט פון בעללאן צוא הערען אין דער רגע ווען איהר ברודער איז אנגעקומען.

דיא גאנצע פאמיליע האבען זיך געזעצט צום טיש עסען, און נאך דעם עסען האט זייא מיכאל ערציילט איבער דיא רעזולטאטען פון זיין רייזע נאך וויען, אז ער האט זיך דארט פיל בעמיהעט צוא דער גיין וואס עס טהוט זיך מיט זיינע פריינד אין דער תפיסה און נאך גרויסע שוויריגקייט איז איהם ענדליך געלינגען צוא געווינען דעם שרייבער פון דעם קעניג אלברעכט און פון דיזען איז ער געוואר געווארען אז דער פירשט איז נאך גוט צוא דיא געפאנגענע און אהן פאקטען אויף זייער פאר ברעך וועט ער זייא ניט לאזען פייניגען פון דיא אינקוויזיטארין. — אט דאס איז לעת עתה דאס גאנצע נייעס וואס איך האב אייך געבראכט — האט מיכאל גיענדעגט — נאר דער גביר פון וויען ר' קאפעל הערץ האט מיר צוא געזאגט צוא מודיע זיין מיר פון דארט פון אלעם וואס וועט דארט געשעהן ווערען, נאר אגרויסען נייעס האב איך דא באגעגענט ווען איך

בין אהער געקומען — האט מיכאל ווייטער געזאגט זיך ווענדענדיג צום ווירטה — פאר דעם שטעדטישען טויער אונ אויך אין שטאט האב איך געזעהן אסך געוואפענטע מענער, אמת, איך האב זייא באלד דער קענט פאר הוסיטען, נאר צוא וואס זענען זייא יעצט בעוואפענט אונ דיא גאנצע שטאט רוישט וויא אין איין מלחמה?

— ווארום באלד טרייט אן דיא צייט פון קריעג, האט דער ווירטה גיענטפערט, ווייל דאס פאלק איז שטארק אויף גיקאכט פון זייט מען האט אומגעבראכט מיט דיא גרעסטע טיראניי דעם יאהאן הוס, מען האט איהם צוא געבונדען צוא דיא ווידלען פון פערד אונ איהם אזוי ארום געשלעפט איבער אלע ברעסלויער גאסען אונ נאכהער האט מען איהם לעבענדיג פאר ברענט, דער פאר וואס ער איז ארויס געטרעטען געגען דיא געזעצע פון דיא גייסטליכע וועלכע האבען ארויס געגעבען אויף זייער אסיפה אין קאנסטאנץ. דיא נאכפאלגער זיינע, דיא הוסיטען האבען געשיקט שלוחים צום קייסער זיגיסמונד צוא אן קלאגען זיך פאר איהם אויף דער רציחה וועלכע איז געשעהען אין זיין לאנד, האט ער נאך אויף זייא זיך אן געבייזערט אונ זייא מיט שאנד פון זיך פערטריבען, דער פאר איז דאס גאנצע פאלק אויף געבראכט געווארען אונ דיא גרויסע בעאמטע פון פראג האבען אן איהם מורד געוועזען, זייא האבען פערזאמעלט דאס גאנצע מיליטער אונ ווילען דא אויס קלייבען איינעם פון זיך פאר איין קעניג איבער דעם גאנצען לאנד בעהמען, געסטערן איז אהער אן געקומען איין גרויסע צאהל חיל, מענער אונ ווייבער וועלכע זענען אלע גוט בעוואפענט אונ ווערען געפיהרט אונטער דיא לייטונג פון דעם שטארקען העלד יאהאן ציסקא, דיא מענער האבען אויף געשטעלט זייערע פאלאטקעס אויף דעם גרויסען אינזעל וועלכער איז פאר דעם שטעדטישען טויער, אונ דאס ווייבערשע מיליטער האבען זיך אריין געצייגען אין דעם מאנאסטיר „סאנקט אמבראזיוס”, אין דער נייער שטאט, אונ הלואי דיא הוסיטען זאלען זיגען אין דער קריג! ווארום דיא חברה פערהאסט דעם פאפסט מיט זיינע יעזואיטען וועלכע טוען אונז אן אלע געברענטע לייד, אונ ווייל דיא הוסיטען זענען מיט אונז גוט בעשולדיגען אונז דיא קאטאליקען אז מיר זענען מיט זייא איין האנד געוועזען אין דעם בונט, דער מיט וואס מיר האבען זייא געשטיצט מיט געלד אונ מיט שפייז, אונ צווישען אונז רעדענדיג, וועל איך דאס ניט אבלייגענען, ווארום קען עס דען אנדערש זיין? איז דען מעגליך אז מיט אונזערע נאהנטע שכנים, דיא הוסיטען, צווישען וועלכע מיר לעבען, זאלען מיר פיינדליך זיין אונ מיט אונזערע ווייטע שכנים, דיא קאטאליקען וועלכע אנטלויפען פון אונז אונ טראכטען רק אונז אומגליקליך צוא מאכען דורך אויס געטראכטע בלבולים זאלען מיר פריינדליך זיין? אט דאריבער טאקע האב איך עמפפאנגען דעם העלד ציסקא מיט גרויס כבוד אונ איהם געשטיצט מיט געלד וויפיעל ער

האט געדארפט, אונ מיט דיא הילף פון דיא איבריגע היגע גבירים האב איך איהם צוא געשטעלט געלד צוא קויפען געווער מיט פראוויאנט, פאר וועלכע ער האט מיר געדאנקט אונ צוא געזאגט מיר צוא שטיצען מיט זיין חיל אלע צייטען ווען איך וועל מיך נעטהיגען אין זיין הילף, אויך דאס גהעטטא איז ניט מעהר פערשלאסען אונטער אונז זייט דיא הוסיטען זענען אהער אן געקומען אונ דיא יודען זיצען דא ניט מעהר פערשפארט וויא אין תפיסה, נאר עס איז שוין שפעט אין דער נאכט, מיין זאהן, האט דער ווירטה גיענדעגט זיין ערצעהלונג אויף הייבענדיג זיך פון זיין ארט, לאמיר אונז געהן לעגען אפרוהען אונ זאל זיך אויך מיכאל געהן אויס רוהען פון זיין לאנגער רייזע! — — —

7.

דיא שרעקליכע נאכט.

עס איז שוין אוועק כמעט איין האלבע נאכט. דיא לבנה האט זיך באדעקט מיט איין לייכט וואלקען אונ פון זיין דונקעלר שיין האט מען אין דער שמאלע, פינצטערע, יודישע גאס געזעהען דרייא מענטשען געהען מיט פאר דעקטע געזיכטער אונ גוט איינגעהילט אין זייערע מאנטלען, זייא האבען צווישען זיך שטיל גערעדט וועהרענד זייא זענען גאנץ לאנגזאם געגאנגען צוא איין זייט גאס אונ האבען מיט דיא אויגען זיך אלע מאל ארום געקוקט אויף אלע זייטען אונ פון יעדען קליינסטען גערויש זענען זייא ערציטערט געווארען אונ האבען זיך פערטיג געמאכט שוין צוא אנטלויפען, ענדליך האבען זייא זיך אבגעשטעלט דען זייא זענען צוא געקומען צוא זייער ציעל.

— אט דאס איז איטלישעס הויז, האט געזאגט איינער פון זייא אין דער שטיל, דורך דעם טיהר וועלען מיר אריין קומען גלייך אין הויף; מיט דעם שליסעל, וועלכען איך האב מיר צוגעגרייט, וועל איך עפענען פאר אונז אוועג, דארט ביים שטאהל איז דא אלייטער, וועלין מיר איהם צוא שטעלען צום פענצטער פון דעם אויבערשטען שטאק אונ איך וועל זעהען צוא עפענען דאס פענצטער גאנץ שטיל אונ דאנן וועט איהר מיר נאך געהן גלייך אין דעם שלאף צימער פון דיא צווייא מיידליך.

— דיין עצה איז גוט, קיליאן, האט איהם איינער פון דיא לעצטע צווייא גיענטפערט אין דער שטיל, אבער וויא אזוי וועלען מיר קענען לעבענדיג אראב טראגען אונזער רויב דורך דעם פענצטער?

— ביזט גערעכט איגנאציוס, האט קיליאן געזאגט, אבער אויך צוא איז דא איין עצה. אזוי וויא דוא מיט סיקסטוסען וועט אריין

(דער צווייטער המן

האפען

חאפען דיא מיידליך אין אייערע מאנטלען אונ וועט זיא פערשטאפען דיא מיילער זיא זאלען ניט שרייען, וועל איך דער וויל אב רוקען דעם ריגעל פון דער טיהר אונ וועל אייך אראב פיהרען דורך דיא טרעפ פון אונטער דעם הויז גלייך צוא דער פארטקע פון דעם טויער אונ באלד וועלין מיר פערלאזען דיא יודישע גאס אונ וועלין צוא קומען צום וואגען וואס ווארט אויף אונז, אונ דאנן איז דיא ארבייט שוין אב געטאהן.

— ביזט אקלוגער בעל יועץ אונ פארשטעהסט אנגעשעפט, האט איהם סיקסטוס איין גערוימט אין אויער, זייא זיכער אז מיר וועלען דיר דער פאר גוט בעלאהנען, נאר לאמיר זיך גיכער נעהמען צוא אונזער ארבייט, דען קוים טוען מיר עס נישט אב מיט דעם אויגענבליק, ווערט צוא נישט דיין עצה אונ אויך אונזערע גאנצע מיהע וועט זיין אומזיסט.

קיליאן האט שטיל געעפינט דיא פארטקע, זייא זענען נאר אין הויף אריין געקומען איז שוין דער לייטער געשטאנען גרייט ביים פענצטער פון דעם אויבערשטען שטאק, אויף וועלכען קיליאן איז פריער ארויף געגאנגען אונ נאך איהם — איגנאציוס מיט סיקסטוס'ן. דאס פענצטער האט זיך לייכט געעפענט דורך וועלכען זייא זיינען אלע אריין געגאנגען אין דעם שלאף צימער, פון דעם גערויש האבען זיך דיא צווייא מיידליך באלד אויף געחאפט פון זייער שלאף, זייא זענען אבער דער שראקען אונ שטום געווארען פון דיא אונגעריכטע געסט אונ נאך איידער עס האט זיך צוא זייא אומגעקעהרט דער מוטה מיט דעם פערשטאנד, זענען זייא שוין ארום געחאפט געווארען פון עטליכע פעסטע הענד, באלד האט מען זייא אויך דיא מיילער פערשטאפט אונ זייא געבונדען דיא הענד אונ זייא איין געוויקעלט אין דיא מאנטלען פון דיא צווייא מאנאכען וועלכע האבען זייא ארום געטראגען אויף דיא הענד, זענען מיט זייא אראב געלאפען פון דיא טרעפ אונ האבען שוין מיט זייא געוואלט ארוים לויפען פון דעם הויף, נאר פלוצים האט דער הונד פון דארט אויף זייא אנגעהייבען שטארק צוא שרייען אונ קיליאן איז פאר זיין געשרייא רעכט ערשראקען געווארען.

— צום טייפעל! האט ער זיך אב גערופען מיט גרויס דאסאדע, אין איילענעש האב איך נאר אין איהם פאר געסען אונ יעצט וועט ער מיט זיין געשרייא אויף וועקען דאס גאנצע הויז מיט דער גאנצער גאס מענטשען, אונ אויב מיר וועלען ניט אוספעיען דיא מינוט אן קומען צוא אונזער וואגען — זענען מיר פערלוירען!

פון דעם הונד'ס געשרייא האט זיך אויף געחאפט דער דיענער פון איטלישעם הויז, ערנסט, אונ איז באלד צוא געלאפען צום טויער אונ איז גענוג ערשראקען געווארען אלס ער האט איהם געטראפען אפען, ער איז ארויס געלאפען אויפין גאס האט ער דער זעהען וויא דרייא מענטשען קעהרען

זיך אב געשווינד צוא דער זייט גאס אונ אין דעם זעלבען אויגענבליק האט ער דער הערט וויא איין וואגען פאהרט געשווינד גאנץ ווייט אוועק, דאס הארץ האט איהם געזאגט אז דא מוז שטעקען איין נידערטרעכטיגע זאך אונ אומקעהרענדיג זיך צוריק אין הויף האט ער דער זעהען דעם לייטער שטעהן בייא דעם אויבערשטען שטאק אונ דאס פענצטער פון דארט איז אפען, ער האט זיך באלד אריין געהאפט דורך דעם פענצטער אין צימער אריין אונ האט זיך ארום געקוקט אויף אלע זייטען האט ער ענדליך דער זעהען וויא דיא צווייא שלאף בעטען זענען ליידיג אונ דיא מיידליך זענען דארט נישט דא מעהר! ער איז דער פון שטארק פאר ציטערט געווארען אונ האט אן געהייבע ביטער צוא שרייען, פון זיין געשרייא האט זיך אויף געהאפט דאס גאנצע הויז אונ אין איין מינוט ארום זענען שוין אלע הויז לייט געוועזען אין דעם צימער וואו דיא גנבה איז געשעהען.

ווער קאנן ערצעהלען דיא שרעק פון דיא עלטערין, דאס צוטראגעניהייט פון דעם ברודער אונ דיא קלאג פון דעם גאנצען הויז! איין שרעק האט יעצט אלעמען באנגענט אונ האבען דאך נישט געגלויבט וואס זייערע אויגען זעהן, אז רויבער זאלען זיך אונטער שטעלען צוא אריין גנבה'נען זיך אין איין פרעמדען הויז אונ פון דארט ארויס האפען צווייא אומשולדיגע קינדער.

מיט איין ביטערין קלאג איז דער אומגליקליכער פאטער מיט דעם צושראקענעם ברודער אומגעלאפען אין אלע ווינקלען פון דעם צימער אונ געמיינט צוא געפינען ערגעץ דיא צווייא מיידליך, אונ דיא מוטער איז ארויף געפאלען אויפין ליידיגען בעט פון איהר טאכטער אונ מיט איין ביטערע הערצרייסענדע שטימע האט זיא גערופען איהר קינד אונ דאבייא פערגאסען איין טייך מיט טרערין. דער זעהענדיג דיא פערצווייפעלטע לאגע פון דער אונגליקליכער מוטער האט זיך צוא איטלישען צוריק אומגעקעהרט דער פערשטאנד אונ ער האט זיך צוא איהר אב גערופען:

— גאטעס ווילען איז דאבייא געוועזען אונז צוא שטראפען מיט זיין צארין, איין ביטערער בראך האט אונז פלוצים געטראפען אונ אונזערע ליבע קינדער זענען אוועק געראובט געווארען פון שלעכטע מענטשען, נאר מיט דעם וויינען אליין וועלען מיר גאר גיט מאכען — לאמיר בעסער זוכען מיטלען וויא אזויא אויף צוא זוכען דיא טרייט פון דיא רויבער נאך אידער זייא וועלין זיך אב זוכען איין ארט צוא בעהאלטען זיך דארט מיט זייער רויב, נאר וויא אזויא קענען מיר דאס טאן אז מיר ווייסען גאר נישט ווער זייא זיינען?

— איך האב נאך פריהער געוואלט זאגען מיין הערר אז עפעס איז מיר פון זייא יא בעוואוסט, האט דער דיענר ערנסט געזאגט, דען בשעת איך האב דא געזוכט אין צימער האב איך געפונען אויף דיא טרעפ דעם טוך וואס באדעקט דיא קעפ פון דיא קאטולישע מאנאכען, אט איז ער.

(ד"ר צווייטער המן)

— ביזט געריכט, האט איטליש גיענטפערט בעטראכטענדיג דעם טוך, ווירקליך דאס איז פון אמאנאך; אבער וואס קומט אונז דער פון ארויס אז מיר ווייסען נישט וואו עס געפינט זיך יעצט דער וואס האט דא פאר געסען זיין טוך? מיכאל! האט ער פלוצים איין געשריא געטאהן, עס איז מיר ארויף געקומען איין שרעקליכער געדאנקען אויפין זינען — דער רויבער פון אונזערע קינדער איז קיין אנדערער אלס איגנאציוס, דער געמיינער מאנאך וועלכער האט שוין לאנג אויגען געווארפען אויף דיין שוועסטער אונ יעצט האט ער זיא אלזא בעקומען אין זיין מאכט.

— איך האב עס שוין אויך געטראכט, האט מיכאל גיענטפערט, וועה איז מיר וואס דורך מיר האט געטראפען דאס אונגליק אויך אייער טאכטער! דאס איז פאר דעם גוטס וואס איהר האט מיט מיר געטאהן, א, א, א!...

— הער אויף צוא קלאגען, מיין יונגער פריינד, האט איהם ר' מנחם געטרייסט, דען אויך יעצט, ווען מיין אונגליק איז אזויא גרויס, האב איך נישט חרטה אויף דעם גוטס וואס איך האב מיט דיר געטאהן נאר גענוג צוא רעדען, לאמיר בעסער עפעס טאהן, מיר ווייסען שוין אלזא אז דער רויבער איז קיין אנדערער וויא איגנאציוס, דאך איז נישט מעגליך אז ער זאל דאס אליין טאהן אן אזא מענטשען וועלכען עס זאל גוט בעקאנט זיין אלע ווינקלען פון אונזער הויז.

— פאר געווים איז קיליאן מיט איהם געוועזען, האט ערנסט גיענטפערט, וועלכער דינט יעצט אין דעם מאנאסטיר פון דיא בענעדיקטען.

— אויך דער מיט ביזט דוא געריכט, מיין פריינד — האט געזאגט איטליש רייבענדיג איהם זיין האנד אונ האט איהם שטארק געדאנקט — קיין מאל וועל איך פאר געסען דיא גנאדע וואס דוא טוסט מיט מיר אצונד, פון דעם אלעם פערשטעהען מיר אז דער זיכערסטער ארט פאר דיא רויבער איז נאר דער מאנאסטיר פון דיא בענעדיקטען, אונ אהין האבען זייא וואהרשיינליך אריין געבראכט זייער רויב, נאר וויא אזויא קענען מיר דאס ויסען אויף ריכטיג?

— אויך דער צוא איז פערהאנדען איין עצה, האט ערנסט געזאגט, אונזער הונד וועט אונז דא מיט העלפען דורך זיין חוש הריח, נאר פריהער פאר אלעם דארפען מיר אונז אן גורטען מיט געוועהר אום מיר זאלען קענען צוא טרעטען צום מאנאסטיר מיט געוואלט אויב מען וועט נישט וועלען פאר אונז עפענען דיא טויערין.

— גוט, איך פאלג דיך, מיין פריינד, — האט גיענטפערט איטליש — אונ איך וועל נאך פריווען אויך דאס טאהן: איך וועל אוועק געהן צום לאגער פון דיא הוסיטען אונ וועל דער מאנען זייער גענעראל ציסקא ער זאל יעצט מקיים זיין דאס פאר שפרעכען זיינס אונ איך ווייס אז ער וועט זיך

באלד אײלען מיר צוא העלפען מיט זיין שטארקער מאכט אלס ער װעט דער הערען אז איך זוך זײנע שונאים , זײנע פערהאסטע בענעדיקטען , אונ אלזא אײלט אײך מײנע טײערע אין װעג אונ שטעהט נישט , לאמיר טאהן אונ גאט װעט אונז זיין צוא הילף .

מיכאל מיט דיא צװײא דיענר יעקב אונ ערנסט האבען זיך שנעל אן געװאפענט , דער מיט איין געזונטען שטעקען אונ דיא מיט שװערדען אונ מעסערס אונ דאנן האט ערנסט אן געבונדען דעם הונד איין שטריק אויפין האלז אונ האט איהם אריין געפיהרט אין דעם צימער װאו דיא צװײא בעטליך זענען געשטאנען אונ האט איהם געװיזען דיא קלײדער פון דיא פערלוירענע פריילינס , דער הונד האט זייא איין שמעק געטאהן אונ האט זיך באלד געלאזט אראב לויפען פון דיא טרעפ אזויא שנעל אונ גיך דאס דיא מענטשען האבען איהם קוים געקענט נאך לויפען , דער הונד איז אב געלאפען ביז צום עק גאס אונ דאנן האט ער זיך פלוצים אב געשטעלט אונ האט אן געהויבען צוא שמעקען דאס ארט , ערנסט האט איהם װידער געגעבען צוא שמעקען איין קלייד פון דיא מיידליך װעלכעס ער האט מיט אבזיכט מיט גענומען אונ דאנן האט דער הונד אשפרונג געטאהן מיט פרייד אונ האט זיך געלאזט לויפען גלייך מיט דעם װעג װאס פיהרט צוא דעם מאנאסטיר פון דיא בענעדיקטען אונ האט זיך אבגעשטעלט בייא דעם פערשלאסענעם טויער פון דארט , ערנסט האט געהייסען מיכאל זאל זיך בעהאלטען אין אפערבארגען ארט אונ זאל שטיין גרייט מיט זיין זעבעל אין דער האנד װען ער װעט איהם רופען , דעם הונד האט ער איבער געגעבען יעקב׳ן ער זאל מיט איהם שנעל אװעק לייפען צום גענעראל ציסקא אין לאגער אונ זאל אנמעלדען איטלישען אז זייא זענען שוין ארויף געקומען אויף דעם שפור פון דיא רויבער װעלכע געפינען זיך אין דעם מאנאסטיר אונ אז יעצט איז דיא רעכטע צייט ציסקא זאל אהין אנקומען מיט זיין חיל .

יעקב איז מיטין הונד אװעק געלאפען זיין װעג , מיכאל האט זיך פאר שטעקט אין אװינקעל אונ ערנסט האט אנגעהויבען האסטיג צוא קלאפען אן דעם פערשלאסענעם טויער פון דעם מאנאסטיר , נאך דעם װיא ער האט אצייט געקלאפט איז צוא געקומען איינע פון דיא מאנאכינען אונ האט איהם געפרעגט פון אינװייניג װאס ער װיל .

— עפען געשװינד דעם טויער דען איך האב אנייטהיגע זאך צוא איבער געבען דיא עלצטע פון דעם מאנאסטיר .

— אונזער מאנאסטיר איז פערשלאסען פאר יעדען מאנספערזאהן , קיין פרעמדער קאן אין איהם ניט אריין קומען :

— װעסט בעצאהלען מיט דיין לעבען װען דוא װעסט מיך נישט פאלגען ! האט ערנסט אויס געשריען , דען איך בין געשיקט פון דעם

 גענעראל

גענעראל ציסקא, פאר וועלכען אלע ציטערין און וועלכער קומט באלד אהער אן מיט זיין גאנץ מיליטער.

פאר דעם נאמען „ציסקא“ איז דיא מאנאכין רעכט דער שראקען געווארען און האט באלד דעם טויער גיעפענט. ערנסט האט איין צייכען געגעבען מיכאל'ן וועלכער איז צוא איהם באלד צוא געקומען פון זיין געהיימען ארט און זענען ביידע אריין געגאנגען אין הויף אריין, ערנסט האט איהם געהייסען ער זאל היטען דעם טויער קיינער זאל פון איהם ניט ארויס און אליין איז ער נאך געגאנגען דיא מאנאכין וועלכע האט איהם געפיהרט דורך פערשידענע גרויסע זאלען ביז זייא זענען צוא געקומען צוא דער עלצטע פון דיא מאנאכינען, צוא וועלכע ערנסט האט זיך געווענדעט מיט פאלגענדער רעדע:

— אין דעם נאמען און אין דער הערשאפט פון דעם גענעראל ציסקא דער עלצטער פון דיא הוסיטען, און דער שרעק פון דעם גאנצען געגענד בעפעהל איך אייך איהר זאלט מיר ארויס געבען דיא צווייא יודישע מיידליך: רחל איזראעלי און בעללא איטליש, וועלכע זענען גערויבט געווארען דיזע נאכט פון זייער שלאף צימער און זענען דא בעהאלטען, און אויב איהר וועט ניט פאלגען דאנן ווערד אין איין משך פון צווייא שעה אייער גאנצער מאנאסטיר צוא איין הויפען אש.

וויים וויא שנעע איז דיא עלצטע פון דיא מאנאכינען געווארען דאס הערענדיג און האט מיט שרעק גיענטפערט:

— ווער שטעלט זיך אונטער צוא ארויף וואָרפען אויף אונז אזא שרעקליכע זינד? דער ארט איז דאך גאר דורך אום היילינ, וויא אזויא זשע קאנן ער גאר דינען פאר איין מקום מקלט צוא דיא צווייא אומריינע יודישקעס?

— אהן פאלשקייט, מאנאכין! האט ערנסט שטרענג אוים גערופען, געשווינד ערפילט מיינע רייד, דען זאנסט וועט איהר חרטה האבען, עס וועט שוין אבער זיין פערפאלען!

דיא מאנאכין האט געציטערט מיט אלע גלידער דאס הערענדיג און דאך האט זיא זיך ניט געוואלט אונטער געבען, פלוצים איז ערהערט געווארען פון ווייטען איין טראמפעטען שטימע פון אן קומענדיגע זעלנער.

— הערט זיך צוא! האט אוים געשריען ערנסט מיט געפיהל, אט קומען שוין אהער אָ דאס מיליטער צוא בעשטראפען אייך פאר דער זינד! נאך איין מאל זאג איך דיר: אויב דוא וועסט זיך נישט איילען ארוים צוא געבען מיר דיא מינוט דיא צווייא מיידליך וועט איהר אלע, וועלכע געפינען זיך דא, ווערען פערלארען.

אין דער מינוט איז ערהערט געווארען נישט ווייט פון זייא איין גאנץ

אנדערע שטימע, פון דעם מאנאסטיר - טויער האט זיך פלוצים געהערט איין גוואלד - געשרייא צוא זאמען מיט דאס בילונג פון איין הונד, אונ איין קלינגעברייא פון געווער, ערנסט האט אוועק געווארפען דיא מאנאכינען אונ האט זיך געלאזט לויפען נאך דעם געשרייא אונ צוא קומענדיג צום לעצטען פאר צימער פון דעם מאנאסטיר האט ער דער זעהען וויא מיכאל מיט זיין משרת יעקב שטרייטען מיט דיא לעצטע קרעפטען זייערע מיט דיא דרייא רויבער וועלכע האבען אוועק געכאפט דיא צווייא מיידליך, דען זייא זענען געוואר געווארען פון דער דינערן פון דעם אלעם וואס דא געהט פאר, האבען זייא געוואלט אנטלויפען אום ניט צוא אריין פאלען צוא ציסקא'ן אין דיא הענד, נאר צוא זייער אומגליק האבען זייא געטראפען דעם טויער פון דעם מאנאסטיר בעוואכט פון אזעלכע מענטשען וועלכע זענען פערטיג צום שטרייט! איגנאציוס האט שנעל ארויס געכאפט זיין מעסער פון אונטער דעם מאנטעל אונ האט זיך דער מיט ארויף געווארפען אויף מיכאל'ן איהם צוא ערמארדען, נאר דיזער האט איהם שוין פריהער בעגעגנט מיט זיין שווערד אונ האט איהם דער מיט איין קלאפ געטאהן איבער דער האנד; דאס מעסער איז איהם ארויס געפאלען אונ איין שטראם בלוט האט אן געהויבען צוא פליסען פון זיין פערוואונדעטען ארעם, מיט איין שמערצליך געשרייא פערמישט מיט צארען האט דער מאנאך צוריק געוואלט לויפען אין מאנאסטיר, נאר זיינע קרעפטען האבען איהם אויף דער מינוט פערלאזט אונ ער איז אלזא געפאלען אהנמעכטיג צוא דער ערד, אויך סיקסטוס, וועלכער דער זעהענדיג דיא מפלה פון זיין חבר, האט געוואלט לויפען צוריק איז אויף איהם אן געפאלען דער הונד אונ האט איהם פעסט אן געכאפט ביים זיין קלייד, אונ יעקב, וועלכער האט זיך מיט איהם אקארשט אומגעקעהרט פון ציסקא'ס לאגער, איז איהם באלד נאך געלאפען אונ האט איהם מיט זיין שפיז איין שטאך געטאהן אן דער זייט, האט איהם פערוואונדעט אונ אומגעווארפען צוא דער ערד, נאר באלד איז אן געלאפען דער דריטער פון דער רויבער-באנדע, קיליאן וועלכער וואר הויך אונ שטארק, ער האט מיט איין האנד אן געכאפט מיכאל'ן אונ איהם אפ געשטופט פון יעקב'ן אונ מיט דער צווייטער האנד האט ער ביים יעקב'ן ארויס געריסען דיא שפיז אונ איהם אומגעווארפען צוא דער ערד אונ מיט דער שפיז האט ער שוין געוואלט דעם הונד דורך שטעכען, צום גליק איז אן געקומען ערנסט אונ אלס קיליאן האט איהם דער זעהען האט ער שנעל אוועק געווארפען דיא שפיז אונ איז אין אויגענבליק פערשוואונדען געווארען דורך דעם אפענעם טויער פון דעם מאנאסטיר, ערנסט האט זיך צוואר געפריווט איהם נאך יאגען — נאר אומזונסט, ער האט איהם ניט געקענט כאפען, האט ער זיך צוריק אומגעקעהרט אין הויף אריין, האט אפ געבונדען פון זיך זיין גארטעל אונ דער מיט געבונדען איין מאנאך דיא

פיס, נאך דעם האט ער אב געבונדען פון דעם הונד דעם שטריק אונ דער מיט געבונדען אויף דעם צווייטען מאנאך.

— געלויבט איז גאט וואס ער האט אונז איבער געגעבען די פיינד אין אונזערע הענד! האט מיכאל זיך אב גערופען צו זיינע לייט, אבער אונזערע ארבייט איז אין גאנצען נאך נישט גיענדיגט! דען מיר האבען נאך נישט בעפרייט די מיידליך פון דאנען.

— אויך דאס וועט באלד געשעהען, האט גיענטפערט ערנסט, די קלוגע חיה (דער הונד) וועט אונז אן ווייזען זייער פערבארגען ארט, בלייבט איהר נאר דא היטען די געפאנגענע אונ איך וועל אריין געהן אין מאנאסטיר צו אויף זוכען די צוויי פריילינס.

אונ דאס זאגענדיג האט ער צו גערופען דעם הונד אונ איהם געגעבען צו שמעקען דאס קלייד פון די מיידליך אונ דאנן איז דער הונד פרעהליך אויף געשפרונגען פון זיין ארט אונ האט זיך געלאזט לויפען אין מאנאסטיר אריין, איז דורך געלאפען דעם ערשטען זאאל אונ האט פון דארט זיך אראב געלאזט פון די פערבארגענע טרעפ אין קעלער אריין וועלכער ווארר אום געגראבען אונטער דעם מאנאסטיר, אונ האט זיך אב געשטעלט ביי איין פערשלאסענע קופערנער טיר, ערנסט האט אן גערופען די מיידליך ביי זייערע נעמען, נאר ער האט ניט בעקומען פון זיי קיין אנטווארט, דאנן האט ער צו געלייגט דעם אויער צום שליסעללאך פון דער טיר אונ זיך גוט צו געהערט, האט ער ענדליך דער הערט פון אינווייניג איין שוואכע קרעכצענדע שטימע. יעצט איז פאר איהם שוין נאר קיין ספק געוועזען אז די מיידליך געפינען זיך דארט, ער האט אויף געהויבען זיין גרויסען שטעקען אונ דער מיט איין שטארקען קלאפ געטאהן אן דער טיר, דער שטעקען איז צוואר צו בראכען געווארען אויף צווייען אבער אויך דער שלאס איז נישט גאנץ געבליבען אונ די טיר האט זיך גיעפענט, ערנסט איז באלד אריין געלאפען דורך אויף געבראכענער טיר אונ האט זיך געפונען אין איין גרויסע ברייטע נאר פינצטערע זאאל אונ טאפענדיג אין אלע ווינקלען האט ער אוים געשריען: „הערט, פריילינס, אייער דינער ערנסט איז געקומען צו אייך, בעללא אונ רחל, אונ וויל אייך בעפרייען פון דער תפיסה, זאגט אלזא וואו איהר זענט!" נאר אויך דאס מאל האט ער נישט בעקומען קיין אנטווארט. ענדליך האט דער הונד זיך שטארק צו שריען אונ איין קרעכצענדע שטימע האט זיך באלד דערויף געהערט פון וועלכע ערנסט איז העכסט ערציטערט געווארען, ער איז נאך געגאנגען די קרעכצענדע שטימע וועלכע האט איהם אריין געפיהרט אין אקליין איינגען צימער וועלכעס איז געוועזען אין אנדריגען שטאק, געבען דער עק זאאל אונ דארט האט ער נאך אמאל אנגעהויבען צו רופען די מיידליך מיט דיזע ווערטער: וואו זענט איהר, פריילינס? ענטפערט מיר, דען איך בין

געקומען

געקומען אייך צו בעפרייען!" אויף דעם מאל האט ער שוין דער הערט אפערשטיקטע שטימע וויא פון אקבר ארוים: "מיר זענען דא... נאר מיר זענען געבונדען מיט שטריק"...

ערנסט איז נאך געגאנגען דיא שטימע אזו טאפענדיג אין דער פינצטער אויף אלע עדטער האט ער ענדליך אנגעטאפט דיא צוויא מיידליך וועלכע זענען געוועזען איינגעוויקעלט אין דיא מאנטלען פון דיא צוויא מאנאכען, פון קאפ ביז פיס און פון אויבען ארום געבונדען מיט שטריק, מיט זיינע געזונטע הענד האט ערנסט אב געבונדען דיא שטריק, האט זייא אויף געהויבען פון דער ערד און האט זייא געטרייסט ביז זייא זענען צוריק מונטער און מוטהיג געווארען, דיא ערשטע איז געוועזען בעללא וועלכע האט זיך צו איהם אב גערופען:

— דאס ביזט דוא, ערנסט, אונזער טריער דיענער! געזעגנעט זייא פון גאט וועלכער האט דיך אהער געשיקט אום אונז צו רעטען פון שלעכטע הענד און פון ענטעהרונג!

אויך רחל האט יעצט איהם געוואלט דאנקען, נאר ערנסט האט ניט דער לאזט:

— ווארט מיינע פריילינס, דען ניט יעצט איז דיא צייט פון ריידען, האלט אייך ביידע אן אין מיין האלז פון ביידע זייטען וועל איך אייך אויף מיינע הענד ארויס טראגען פון דעם פינצטערן קערקער און אייך צו שטעלען צו אייערע געליבטע וועלכע ווארטען אויף אייך מיט קלאפענדע הערצער!

אלס ערנסט איז מיט זייא ארויס געגאנגען אויף דעם הויף איז צו זייא צו געקומען דער פאטער ר' מנחם איטליש וועלכער האט זיך ערסט אומגעקעהרט פון דעם לאגער, און דער ברודער רחל'ס וועלכער האט איבער געלאזט דיא געפאנגענע אויף זיין משרת און איז צו געשפרונגען צו זיין געליבטע בעללא, ביידע מיידליך זענען ארויף געפאלען דעם פאטער און מיכאל'ן אויפין האלז און האבען שטיל געוויינט אהן ווערטער, נאר רחל האט זיך באלד געמוטהיגט און זעהענדיג וויא איהר ברודער קוקט אן בעללאן מיט ליבליבע בליקען, האט זיא איהם שטיל איין גערוימט אין אויער: "גישט נאר דיין שוועסטער אליין, נאר אויך דיין כלה האסט דוא גערעטעט פון שלעכטע הענד". בעללא האט וויא פון ווייטען דער הערט רחלס ווערטער איז זיא צו געגאנגען צו מיכאל'ן, איהם געגעבען איהר האנד און איהם מיט ליבשאפט געקוקט אין דיא אויגען, מיכאל'ס געזיכט איז רויטה געווארען, ער האט זיך אראב געבויגען צו איהר האנד און זיא איין קוש געטאהן מיט זיינע ברענענדע ליפען, און בעללא האט דאביי אן געשטיצט איהר קאפף אויף זיינע שולטערן, איהרע ליפען האבען בעריהרט דעם שטערין פון איהר געליבטען און האט איהם איין קוש געטאהן.

 דאס

דאס אלעס האט איהר פאטער געזעהן און זיך אינערליך געפרייט, ער איז צוא געגאנגען צוא מיכאל'ן און איהם צוא געדריקט צוא זיין ברוסט און מיכאל איז אלזא גאר אהן ווערטער געוואר געווארען פון זיין גליק אז זיין ליבע בעגעגענט קיין שום היגדערניסע אין וועג.

דיא אויפגערעגטע הערצער זענען צוריק בערוהיגט געווארען און אלס דער מארגעו שטערין איז אויף געגאנגען האבען זיך ביידע פריילינס געפונען פאר זעהר פאר שעמט אלס זייא האבען זיך ארום געזעהן וויא זייא זענען נאנץ נאקעט און פערוויקעלט אין פרעמדע מאנטלען, און נאך איידער זייא האבען דאס געגעבען צוא בעמערקען, האט זיך פון ווייטען שוין דער הערט טראמפעטען מיט פויקענשטיטען.

— דאס קומט אן ציסקא מיט זיין מיליטער צוא אונז, האט ר׳ מנחם געזאגט, ער האט מיר געגעבען דרויף זיין ווארט און איז עס אלזא מקיים, אט באלד קומט ער אהער אן זיך נוקם זיין אן זיינע שונאים, און מיין הארץ זאגט מיר אז ער וועט אויף זייא ארויס געבען זעהר איין שטרענגען פסק, און זיין נקמה וועט זיין שרעקליך, דאריבער, מיינע טעכטער, איז ניט רעכט איהר זאלט זיך דא אב שטעלען, יעקב האט אהער געבראכט אונזער פוהר, נעהט מיינע קינדער זעצט אייך אויף און פאהרט אהיים, דארט ווארט אויף אייך דיא מוטער מיט טרערענדע אויגען און מיט איין שמערצליך הארץ.

דיא צווייא פריילינס זענען אהיים געפאהרען און דיא זעלנער זענען שוין צוא געקומען צום שמאלען וועג וואס פיהרט צום מאנאסטיר, פאר אוים איז געגאנגען איין ראטע ווייבער וועלכע זענען אלע געוועזען בעוואפענט מיט געווער און האלטענדיג אין דיא הענד פאקעלן מיט קנוטען וועלכע וואהרען איין געטונקט אין סמאלע האבען זייא דער מיט בעלויכטען פאר זיך דעם וועג, און זענען געגאנגען נאך דער קאמאנדע (פיהרונג) פון איין הויכע און שלאנקע פרויא וועלכע האט געהאלטען אוים געצויגען דעם האלז וויא איין העלדינע, איהרע אויגען האבען געפינקעלט וויא פייער און איהר פנים וואר העכסט צארניג, דיזע פרויא איז לעאנארע ציסקא'ס שוועסטער, וועלכע האט צוא שאפען איבער דעם מיליטער פון דיא העלדישע ווייבער וואס האבען זיך ערווארבען איין גרויסען נאמען אין דער מלחמה פון דיא הוסיטען, איין טויט שלעגער (אזא שטעקען) איז געוועזען דאס איינציגע געווער וואס לעאנארע האט געהאלטען אין האנד צוא שלאגען איהרע פיינד.

— הערט אוים מיין האכגעעהרטע לעאנארע — האט זיך צוא איהר איטליש געווענדעט, פערנייגענדיג זיך פאר דער העלדינען — מיינע טעכטער זענען שוין געראטעט און זייערע רויבער זענען אין אונזערע הענד; דארט ביים טויער ליגען זייא פערוואונדעט און געבונדען מיט שטריק.

(דער צווייטער חלק)

נום

— גוט ! איך וועל זייא געהן אן קוקען — האט לעאנארע גיענטפערט צוא געהענדיג צום טויער, נאר קוים האט זיא דער זעהען דיא צווייא געפאנגענע מאנאכין איז זיא ערציטערט געווארען און אב געשפרונגען צוריק פאר שרעק און באלד האט זיא זיך צוריק אומגעקעהרט און זיך טיעף איין געקוקט אין זייערע געזיכטער, איהר פנים האט זיך דאבייא שטארק פאר ענדערט, דאס הערץ האט אין איהר אן געהויבען שרעקליך צוא שטורעמען און דיא ברוסט האבען זיך שרעקליך געהויבען ; איהרע אויגען האבען זיך אן געגאסען פול מיט בלוט און זענען שיער נישט ארוים געקראכען פון זייערע נייסטען, דער טויט שלעגער איז איהר ארוים געפאלען פון האנד און איבער פיהרענדיג דיא האנד איבער איהרען שטערין וועלכער איז גיווארין אויף דער מינוט פול מיט קנייטשען האט זיא אן געהויבען צוא ברילען ווייא איין לעווין אויף איין שרעקליך קול : „צוא זעהן דאס ווירקליך מיינע אויגען אדער צוא ווייזט זיך עס מיר נאר אזויא אוים ? דאס ביזט דוא טאקי סיקסטוס, דער בעטריבער פון מיין זעעלע ? צוא האט דיך דער גיהנם אוים געשפיגען צוריק אום דוא זאלסט ענדליך אריין פאלען אין מיינע הענד ? איך בין דאך נישט משוגע און אויך נישט בלינד, דען דאס איז ער דאך !.. נון, האב איך דיך ענדליך געפונען, ביזט אריין געפאלען אומגעריכט אין מיינע הענד, דוא נידערטרעכטיגער מענטש ! פרייט אייך, א הימלען, איך וועל מיך יעצט נוקם זיין פאר מיין עהרע וועלכע דער שלעכטער מענטש האט פאר פלעקט אלס איך וואר נאך בייא מיין בעסטען יוגענד ! שוין לאנג אז איך זוך דיך, דוא בעטריבער מיינער און יעצט איז אלזא ערפילט געווארען מיין האפענונג, און מיינע אויגען זעהן אט דעם דאזיגען וועלכען איך האב מיך שוין גאר גיט געריכט צוא געפינען, אט בין איך געבען דיר שוין . . . וואס שטומסט דוא, מיין היילינגער מאנאך ? דוא ווייסט אז עס האט שוין אנגעטראטען דיא לעצטע מינוט פון דיין לעבען און פון דיינע בייזע טהאטען (מעשים רעים) ? שרייא און קלאג זייער ביטער, דוא שלעכטער מענטש, דען דיין קלאגליכע שטימע, דיין וויינען און קרעכצען איז מיר פיעל אנגענעמער צום הערען פון אלע ליבליכע לידער און ראמאנסען וואס דוא פלעגסט מיר זינגען אין מיין יוגענד . . . נאר אט איז מיין ברודער שוין דא, יעצט זייא זיך מתודה אויף דיינע זינד, דוא היילינגער מענטש — דען עס איז שוין געקומען דיא לעצטע מינוט פון דיין לעבען און דיין סוף וועט זיין שרעקליך — ווייא נאהר איך לעב !״

אזויא האט לעאנארע געשריען און גיענדיגט איהרע רייד מיט איין ווילדען, שרעקליכען געלעכטער, איהרע אויגען האבען יעצט אוים געוויזען וויא צווייא ברענענדע קוילען אלס זיא האט זייא אב געשטעלט אויף דעם מאנאך, און איהר געזיכט, פון וועלכען עס איז נאך נישט פערשוואונדען געווארען דיא שפורען פון איהר יוגענדליכען שיינקייט, האט געפלאמט פון

בעם וויא איין העלעש פייער, אונ דאנן, אלס זיא האט גיענדיגט איהרע רייד, האט זיא זיך געווענדעט צוא איהר ברודער דעם גענעראל, וועלכער איז שוין אן געקומען מיט זיין מיליטער. ביידע מאנאכען האבען בעטראכט דעם גענעראל ציסקא אונ זייערע הערצער האט זייא פאר אוים געזאגט אז ער איז ווייט פון מיטלייד, אונ ווירקליך וואר ער גענוג שרעקליך אויפין פנים אלס ער איז געזעסען אויף זיין פערד; זיין וואוכס וואר הויך אונ שטארק וויא איין ריז, זיין האלז — באדעקט מיט לאנגע האר וויא ביא דיא גרייען פון ווילדע חיות, אונ דאך וואלט ער ניט אוים געוויזען העסליך ווען עס זאל איהם ניט פעהלען דאס לינקע אויג אין קאפ וועלכעס איז איהם אוים געשטאכען געווארען נאך אין זיין קינדהייט; זיין פנים וואר שווארץ אונ שטרענג אויך דיא האר פון זיין קאפף אונ פון דער בארד זענען געוועזען שווארץ אונ לאנג, אין זיין שטארקער האנד האט ער געהאלטען איין אייזערנע שווערע לאם, וועלכע וואר איהם ליבער פון אלע אנדערע געווער.

— זעה נאר ברודער דאס טייערע גיעג וועלכעס מיר האבען ענדליך געפאנגען נאך פיעלע יאהרען וואס מיר האבען עס געזוכט! האט לעאנארע זיך אב גערופען צום ברודער, דאס איז דאך דער מאנאך סיקסטוס וועלכער איז מיט זיין חבר אינגאציוס אהער געקומען פון וויען צוא פאנגען אומשולדיגע מיידליך, וויא זייער שטייגער איז פון תמיד אן, נאר ווייסט דוא ווער ער איז, אט דער סיקסטוס? האט זיא איהם געפרעגט אן ווייזענדיג מיט איהר האנד אויף דעם מאנאך, ער איז דאך יענער נידערטרעכטיגער קערל וועלכער האט בעטריבט דיא זעלע פון דיין שוועסטער אונ אויף איהר אב געשטעלט איין איביגען פלעק!

דער הערענדיג איהרע לעצטע ווערטער איז דער העלד שנעל אראב געשפרונגען פון זיין פערד אונ האט מיט זיין דאנער־שטימע אוים געשריען:

— וואס הער איך? סיקסטוס איז דא אונ געפינט זיך אין אונזערע הענד? געלויבט זייא גאט וואס דוא האסט איהם איבער גיענטפערט אין אונזער מאכט! אבער וואו איז ער?

לעאנארע האט איין וואונק געטאהן אונ 4 ווייבער פון איהר מיליטער האבען צוא געשלעפט דעם מאנאך צוא ציסקא'ן, איין טאדעס שרעק איז געפאלען אויף דעם סיקסטוסען אלס ער האט דער זעהן פאר זיך דעם שרעקליכען מענטשען פאר וועלכען עס ציטערט דער גאנצער בעגענד.

— ביזט אין אונזערע הענד, דוא זינדיגער מאנאך! האט ציסקא צוא איהם זיך אב גערופען, דוא מיט דיין חבר אינגאציוס; איהר

ציטערט יעצט, א שלעכטע מענטשען? ! בערוהיגט אייך, דען באלד ווערד פאר שוואונדען אייער שרעק מיט אייך צוזאמען.

אויף זיין באפעהל האט מען אויף געבונדען די שטריק פון די צווייא מאנאכען און זייא אויף געשטעלט אויף דיא פיס נאר זייערע קניען האבען זיך ארונטער געבויגען און האבען גישט געקענט איין שטיין גלייך.

— טרייסט אייך! האט צו זייא דער גענעראל געזאגט, דען ניט לאנג וועט אייך אום קומען צו ליידען; זאגט מיר נאר וועלכער רוח האט אייך פערטראגען אהער אין דעם לייבען גרוב? איהר שטומט, ווייל איהר פיהלט אייערע שווערע זינד, איהר זענט געקומען אהער צו פאנגען און צו ענטעהרען אומשולדיגע מיידליך אום צו ערפילען אייער העסליכען ליידענשאפט? נון וועט אט דאס זיין אייער משפט פון מיר: איך וועל אייך אריין לייגען אין פעסער מיט פעך און אונטער צינדען און איהר וועט לעבענדיג פאר ברענט ווערען דיא מינוט!

— א גרויס מוטהיגער העלד, ערבארעם דיך און האב מיטלייד מיט אונז! האבען געשריען דיא צווייא מאנאכען קניענדיג פאר דעם גענעראל.

— פון מיר בעט איהר מיטלייד? צו מיט אייך וועל איך טאהן גנאדע? האט געפרעגט דער גענעראל און זיך שטארק צו לאכט, עס איז דאך שוין פול דיא מאס פון אייערע שלעכטע אויפפיהרונגען און אייערע לעצטע מינוט האט שוין אן געטריטען, געשווינד ברייגנט אהער דיא פעסער! האט ער בעפוילען צו זיין מיליטער.

דער הערענדיג אזא שרעקליכען משפט איז אויך איטליש ערציטערט געווארען און איז צו געגאנגען צום גענעראל און איהם געבעטען ער זאל זייא בעסער פערקאוען אין קייטען און זייא פערשפארען אין איין גרוב אויף זייער גאנצען לעבען וויא צו מאכען פאר זייא לעבענדיגערהייט איין גיהנם.

— דוא בעטסט גנאדע פאר דיא זינדיגע מענטשען וועלכע האבען אוועק גערויבט דיין טאכטער און זיא געוואלט ענטעהרען? האט דער גענעראל זיך אב גערופען צו איהם מיט ערשטוינונג, — אמת ביזט ביי מיר זייער טייער און געשעצט פון זייט איך האב דיך דער קענט און דאס גוטס וואס דוא האסט מיט מיר געטאהן האט מיך בעוואוגען איך זאל דיך ליבען וויא זיך זעלבסט, אבער ווייס, מיין טייערער פריינד, נאר צו ליב דיר בין איך אהער געקומען אום צו רעטען דיין טאכטער און דאריבער זייא מיר מוחל ווען איך קען ניט ערפילען דיין בקשה אינ׳ם יעצטיגען מאל, ניט דיין כבוד נאר מיין חרפה, פאר איהר וועל איך מיך יעצט נוקם זיין אן דיא שלעכטע מענטשען, וואס מיט זייערע זינד איז שוין איבער פילט

דאס גאנצע לאנד, און אן קליידענדיג זיך אין גייסטליכע קליידער האבען זיא אין דער שטיל אוים געפיהרט זייערע אלע שלעכטע געדאנקען און קיינער האט דער פון ניט געוואוסט, דוא ווייסט וואס דער נידערטרעכטיגער סיקסטוס האט מיר געטאהן? ער האט אוועק גערויבט דיא עהרע פון מיין שוועסטער און געשטערט דיא רוהע פון מיין הויז, איך וועל פאר דיר אויך ניט לייקענען אז נאר צוא ליב איהם האב איך אוים גערופען קריג אויף זיינע לייט, איין קאטוילישער גייסטליכער האט ארויף געבראכט איין שאנדע אויף מיין הויז און דאדורך האב איך מיך ענטשלאסען צוא נוקם זיין זיך אן מיינע פיינד, און יעצט זאגסט דוא מיר נאר איך זאל ניט בעשטראפען אזויא שטריינג אזא מענטשען אויף וועלכען עס ברענט מיין צארין וויא איין העלעש פייער? איך וועל דיך נישט פאלגען! קיין מענטש אין דער וועלט איז ניט אומשטאנד מיר צוא פאר ווערען אוים צוא פיהרען מיין נקמה אן זייא, אויף דעם פייער זאל אוים קומען סיקסטוס מיט זיין שלעכטען חבר!... און וואס ווילסט דוא? האט ער פלוצים איין געשרייא געטאהן צוא איגנאציוסען, דער זעהענדיג וויא ער קריכט צוא איהם און פאלט פאר זיינע פים, וואס ווילסט דוא פון מיר?

— מיין שטארקער און גראס מעכטיגער העדר ציסקא! האט דער מאנאך געשטאמעלט, מיר זענען בערייט... צוא אב טרעטען פון אונזער גלויבען... און צוא ווערען הוסיטען... אבי שיינק אונז דאס לעבען!

דאס הערענדיג איז דער גענעראל נאך מעהר אין כעס געווארען און האט שוין געוואלט ארויב לאזען זיין אייזערנע לאם אויף דעם קאפף פון דעם פערדעטהער, נאר ער האט מיט אלע מעגליכקייטען זיך אויף געהאלטען פון צארין און ארויב לאזענדיג דיא האנד מיט געשפעט האט ער איהם גיענטפערט:

— יא, עס איז אייך אזויא גרינג צוא פעלשען אין אייער גלויבען וויא צוא פעלשען אין אסך מענטשען, אבער מיט איינם בענארעשט איהר זיך זייער — איהר מיינט אז מיר זענען נאך נידעריגער פון אייך און וועלען דער לאזען עס זאלען זיך צוא אונז פריבאווען (צוא קומען) זינדיגע מענטשען וויא איהר זענט, אום מיר זאלען ווערען גלייך מיט אייך זינדיג, אבער גענוג שוין צוא ריידען פון פוסטע זאכען; גרייט אייך צוא צום טויט, דען ער איז שוין דא!

באלד האט מען גיבראכט אויף דעם הויף דיא פעסער פעך און פעסטע הענד האבין אהאפ גיטאהן דיא צווייא פערשולדיגטע מאנאכען און זייא אהין ארין גיווארפען, אויף דעם צייכען פון דעם גענעראל האט זיך באלד געוויזען פון דיא פעסער ארויף מיט אפלאם מיט שרעקליכע, הערצרייסענדע גישרייען פון דיא צווייא מאנאכען, און דער גענעראל מיט זיין מיליטער זענען זיך גישטאנען רוהיג ארום דעם פייער אהנע עפעס צוא

ריידען

ריידען אנווארט, אויסער איטליש מיט מיכאל'ן וועלכע זענען ערציטערט געווארין פון אזא שוישפיעל אונ האבין אב געטראטען אויף גאנץ וייט. אין עטליכע מינוט ארום איז פון דעם גאנצען שוישפיעל נאר געבליבען אבארג מיט אש אונ אין דעם אש — פאר ברענטע ביינער פון די צוויי מענטשין וועלכע זענען אום גיקומען אויף דעם פייער דורך דעם צארין פון דעם שרעקליכען ציסקא.

אונ דאך האט זיך דער גענעראל דער מיט אליין נאך נישט בערוהיגט, דען קוים זענען די מאנאכען פאר ברענט געווארין האט ער געשיקט אנזאגין די עלצטע פון די מאנאכינען זיא זאל מיט איהרע שוועסטער תיכף פערלאזין דעם מאנאסטיר, דען ער וועט באלד אין גאנצין פאר ברענט ווערין.

צוויא מאל האט איהר דער שליח דאס גיזאגט אונ האט פון איהר קיין איינציגען אנטווארט בעקומען, דאנן האט לעאנארע בעפוילען צוא איהרע פרויען זייא זאלין אנציגדען דעם מאנאסטיר, באלד האט זיך גיעפינט דיא טיהר פון דארט אונ אלע מאנאכינען צוא זאמען מיט זייער עלצטע מאנאשקע זענען ארויס גיגאנגען אונ האבין זיך גישטעלט פאר דעם גענעראל. וועלכער האט זיך צוא זייא געווענדעט מיט פאלגענדען פארטראג.

— ווער פון אייך עס וויל לעבין בלייבין זאל פערלאזין דעם מאנאסטיר, זאל אויס טאהן פון זיך דיא מאנאכישע קליידער, זאל זיך אב זאגין פון איהר נדר אונ זאל צוא אונז צוא שטיין — וועט זיא בלייבין גירעטעט, אונ ווער עס וועט מיך ניט פאלגען וועט זיא ווערין לעבענדיג פאר ברענט!

אלע מאנאשקעס האבין גישוויגען אונ אהן ווערטער האבין זיך איינציגע פערזאמעלט ארום לעאנארען, וואס דאס האט בעוויזען אז זייא פאלגין איהר ברודער, באלד איז גיווארין זייער צאהל גאר גרויס אונ נאר עטליכע מאנאשקעס האבין זיך אב גישטעלט נעבען זייער עלצטע.

אלס ציסקא האט גיזעהן וויא דיא עלצטע מאנאשקע מיט דיא עטליכע איהרע חבר'טעס ווילען נישט איבער גיין צוא זיין שוועסטער, האט ער זייא גיהייסין מיט גוואלד אריין שלעפין צוריק אין מאנאסטיר אום זייא זאלין דארט ווערין פאר ברענט מיט דעם מאנאסטיר צוא זאמען. אונ באלד האבין זיך פון דארט ארויס געוויזען דיא פלאמען פייער וויא שוועבענדע בליטצען אונ אין אשעה ארום איז גיווארין פון דעם מאנאסטיר סאנקט-קאטהארינא אהויפען אש, עס האט זיך פון איהם אב גישטעלט נאר זיינע שווארצע פאררויכטע ווענד צום צייכען אונ צום עדות אויף דיא

אכזריות פון דעם מענטשין וויא גרויס עס איז ווען עס צוא ברענט זיך אן איהם רעכט זיין נקמה. —

נאך פאר דער שרפה האבין איטליש מיט מיכאל'ן פערלאזט דאס שרעקליכע ארט אונ זענען אהיים גיגאנגען אבער מיט גאנץ בעטריבטע הערצער, דען זייא האבין אינסטינקטיווע געפיהלט אז דיא שרעקליכע נקמה פון דעם גענעראל וואס ער האט אב געטאהן אין דער שרעקליכער נאכט וועט ניט פאר שוויגען ווערין, אז דער פון וועט זיך אנהייבין אגאנצער קאך אין דעם געגענד אונ גאט ווייסט מיט וואס דאס קאנן זיך ענדיגען.

8.

אויף קדוש השם!

אכט טאג איז איבער גיגאנגען נאך דער בעגעגעניהייט וואס מיר האבין בעשריבען אין זיבעטין קאפיטיל. אלע זייגען צוריק בערוהיגט גיווארין אין איטלישעס הויז אונ אבוואהל יעדער בעזונדער פון דעם הויז האט זיך גינוג גישראקין אלס ער האט זיך דער מאנט אן ציסקא'ס נקמה, דאך אלע צוא זאמען האבין זיך גיפלייסט דאס צוא פאר געסין, נאר איין מענטש האט יעצט געפעהלט אין דיזען הויז — דער דיענער ערנסט וועלכער האט דארט טרייא געדינט אונ מיט זיין חכמה אונ גבורה איז ער זייא גיוועזין צוא גרויסער הילף. איטליש האט איהם געוואלט בעלוינען פיר זיין טרייהייט אונ איהם געבין אשטעלע אין איינעם פון זיינע מסחרים; נאר דער יונגלינג האט עס ניט געוואלט, ווייל ער האט זיך ענטשלאסען צוא אריין טרעטין צוא ציסקא'ן אין מיליטער אונ צוא נעמען אחלק אין דער מלחמה געגען דיא קאטאליקען.

דער אבענד-מאלצייט האט זיך גיענדיגט אונ דיא גאנצע פאמיליע פון איטלישעס הויז זענען נאך גיזעסין אין דער עסס זאאל אונ גירעט פון פערשיעדענע זאכין, איז צוא זייא פלוצים אריין גיקומען דיא דינסט אונ זייא אנגעמעלדעט אז אפרעמדער מענטש איז אהער גיקומען אונ וויל זיך זעהן מיט דעם ווירטה. איטליש איז באלד אויף גישטאנען פון זיין ארט אונ איז אריין גיגאנגען אין זיין צימער אין וועלכין ער האט גיהייסין אריין פיהרען דעם גאסט.

דיא איבעריגע הויזלייט האבין זיך שטארק גיוואונדערט דאס אפרעמדער זאל קומען בייא נאכט זיך זעהן מיט דעם ווירטה פון דעם הויז, נאר אזויא וויא זייא זענען שוין גיוואוינט גיוועזין פון לאנג צוא זעהן אהער קומען אורחים פון נאהנט אונ פון ווייט, צוא ריידען מיט דעם ה' איטליש איבער פערשיעדענע מסחרים, האבין זייא זיך דאריבער אויך יעצט ניט גישראקין, נאר אלס עס איז שוין אוועק אהיבשע צייט אונ דער ווירטה

(דער צווייטער המן)

האט

הָאט זִיךְ נָאךְ נִיט אוּמְגִיקֶעהְרְט צוּא זַייא, זֶענֶען זַייא אַלֶע גִינוּג עֶרְשְׁרָאקִין גִיוָואָרִין אוּנ דָאס וָואס יֶעדֶער פוּן זַייא הָאט בַּייא זִיךְ גִיטְרַאכְט אִין הַארְץ הָאט עֶס דִיא וִוירְטְהִין רבקה אוֹיס גֶעשְׁפְּרָאכֶען מִיט דֶעם מויל. דֶען אִין יֶענֶער צַייט וַואר דִיא יוּדִישֶׁע לַאגֶע צְווִישֶׁען דִיא פֶעלְקֶער זַייעֶר שְׁלֶעכְט אוּנ שְׁלֶעכְטֶע נַאכְרִיכְטֶען פְּלֶעגִין אַהֶער אִימֶער אָנְקוּמֶן פוּן וַוייטֶע עֶרְטֶער צוּא עֶרְשְׁרֶעקִין יֶעדֶעם יוּדִישֶׁעס הֶערְץ וואו עֶס גִיפִינְט זִיךְ, אוּמְזִיסְט הָאט זִיךְ מיכאל בֶּעמִיהֶעט צוּא בֶּערוּהִיגִין דִיא פְרוֹיעֶן, דֶען זַיין אֵייגֶען פָּנִים אִיז נִיט וַוייניגֶער צוּא שְׁרָאקִין גִיוֶועזִין וִויא זַייעֶרְס אוּנ זַיין צִיטֶערְדִיגֶע שְׁטִימֶע הָאט אַרוֹיס גֶעוִויזֶען דֶעם שְׁטוּרֶעם פוּן זַיין הֶערְץ, עֶנְדְלִיךְ הָאט עֶר גִיפָאלְגְט דָאס גִיבֶּעט פוּן זַיין שְׁוֶועסְטֶער אוּנ הָאט זִיךְ גִילָאזְט צוּא גֵיין צוּא איטלישעס צִימֶער אוּם צוּא זֶעהֶן וָואס עֶר טוּט דָארְט מִיט דֶעם גַאסְט, אָבֶער אִין דֶעם זֶעלְבֶען אוֹיגֶען בְּלִיק הָאט זִיךְ גִיעֶפֶענְט דִיא טִיר אוּנ איטליש הָאט זִיךְ גֶעוִויזֶען אוֹיף דֶער שְׁוֶועל, אַלֶע הָאבִּין אָב גִישְׁטֶעלְט זַייעֶרֶע אוֹיגֶען אוֹיף אִיהם אוּנ זֶענֶען גִינוּג דֶער שְׁרָאקִין גִיוָוארִין אַלְס זַייא הָאבִּין דֶער זֶעהֶן זַיין בְּלַאס גֶעזִיכְט מִיט זַיינֶע רוֹיטְה=פֶערְוַויינְטֶע אוֹיגֶען. מִיט גִיבֵּייגְטֶע פִּים אִיז דֶער וִוירְטְה אַריין גִיגַאנְגֶען אִין זַאל אוּנ הָאט זִיךְ אַוָּוארְף גִיטָאהן אוֹיף זַיין שְׁטוּהל, זַיין גַאנְצֶער קֶערְפֶּער הָאט גִיצִיטֶערְט וִויא פוּן אַפִּיעֶבֶער אוּנ אַשְׁטֶערְבְּלִיכֶער קְרֶעכְץ הָאט זִיךְ אַרוֹיס גֶערִיסִין פוּן זַיין הַארְץ אוּנ בַּאלְד הָאט עֶר זִיךְ פַארְשְׁטֶעלְט מִיט בֵּיידֶע הֶענְד דָאס גֶעזִיכְט אוּנ הָאט זִיךְ בִּיטֶער צוּא וַויינְט. אַלֶע זֶענֶען אוֹיף גִישְׁפְּרוּנְגֶען פוּן זַייעֶרֶע עֶרְטֶער אוּנ הָאבִּין זִיךְ אוֹיס גִישְׁטֶעלְט אַרוּם דֶעם וַויינֶענְדִיגֶען פַאמִילְיֶענְפַאטֶער אוּנ הָאבִּין גַאנְץ פַאר גֶעסִין אָן דֶעם אורח וֶועלְכֶער הָאט זִיךְ אָב גִישְׁטֶעלְט אוֹיף דֶער שְׁוֶועל פוּן דֶער טִיהר.

— אוּם גָאטֶעס נָאמֶען! הָאט רבקה אוֹיס גֶעשְׁרִיגֶען מִיט בִּיטֶערֶע טְרֶערִין צוּא אִיהר מַאנן, דֶערְצֶעהל אוּנְז וָואס דָא טוּהט זִיךְ!

— אָ, אַבִּיטֶערֶער אוּמְגְלִיק הָאט אוּנְז גִיטְרָאפִין! הָאט איטליש גִיקְלָאגְט, מַיין מויל בֶּעזִיצְט נִישְׁט אַזוֹיא פִיעל רֵייד אוּנ מַיינֶע אוֹיגֶען פֶער= מָאגִין נִישְׁט אַזוֹיא פִיעל טְרֶערִין אוּם אִיךְ זָאל קֶענֶען אוֹיס דֶער צֶעהלֶען אוּנ בֶּעוַויינֶען אוּנְזֶער בְּרָאךְ!... אִיךְ הָאבּ מִיךְ פִיעל בֶּעמִיהֶעט צוּא בֶּעהַאלְטִין פוּן אַייךְ אוּנ בֶּעזָאנְדֶערְס פוּן אוּנְזֶערֶע טַייעֶרֶע רחל'ן דָאס וָואס ר' צדוק, דֶער פָארְשְׁטֶעהֶער פוּן דֶער יוּדִישֶׁער גֶעמֵיינְדֶע אִין וויען הָאט מִיר יֶעצְט דֶער צֶעהלְט... אָ, אוּמְגְלִיקְלִיכֶע רחל! מַאךְ הַארְט דַיין הַארְץ וִויא אַגְרַאנִיט אוּם עֶס זָאל נִישְׁט צוּא פְּלַאצְט וֶוערִין הֶערֶענְדִיג פוּן מִיר דֶעם בִּיטֶערִין אוּמְגְלִיק...

— אִיךְ? נָאךְ וָואס דַארְף אִיךְ עֶס? — הָאט רחל אוֹיס גֶעשְׁרִיגֶען מִיט אַבִּיטֶר גֶעוֵויין אוּנ הָאט פֶּרְבְּרָאכֶן מִיט דִי הֶענְד — אָ, מַיין הַארְץ, מַיין הַארְץ! עֶס זָאגְט מִיר אָן זַייעֶר אַשְׁלֶעכְטֶע נַאכְרִיכְט... מַיין פֶעטֶער מִיט דֶער מוּמֶע

זָעגֶען אוּמְגֶעבְּרַאכְט גִיוָוארִין אִין דֶער תְּפִיסָה... אוּנ אִיךְ, אָ, וואו וָועל אִיךְ יֶעצְט אַהִין קוּמֶען ?!...

איטליש הָאט אִיהר דֶערוֹיף גָאר נִיט גִיעֶנְטְפֶערְט, זָאנְדֶערִין עֶר הָאט אַרָאפּ גִילָאזְט דֶעם קָאפְּף אוֹיף זַיינֶע בְּרוּסְט אוּנ הָאט שְׁטִיל גֶעוַויינְט. מִיט אוֹיסְגֶעשְׁטַארְטֶע אוֹיגֶען אִיז רחל צוּא אִיהם צוּא גִיגַאנְגֶען אוּנ הָאט זִיךְ צוּא אִיהם צוּא גִיבּוֹיגֶען אוּנ אִיהם אַרַיין גִיקוּקְט טִיעף אִין גֶעזִיכְט, נָאךְ דֶעם הָאט זִיא צוּרִיק אָבּ גֶעטְרָאטֶען מִיט גֶעבֵּייגְטֶע פִּיס אוּנ הָאט זִיךְ אַוָוארְף גִיטָאהְן אוֹיף אִיהר בְּרוּדֶערְס הַאלְז אוּנ אִיז אִין אָהנְמַאכְט גֶעבְּלִיבֶּען, דִיא וַייבֶּער הָאבִּין זִיךְ פִּיעל בֶּעמִיהֶעט בִּיז זַייא הָאבִּין זִיא צוּרִיק אוֹיף גֶעמוּנְטֶערְט. רחל הָאט גִיעֶפִינְט דִיא אוֹיגֶען אוּנ הָאט גִיזָאגְט מִיט אַשְׁוַואכֶע שְׁטִימֶע: — אִיךְ וָועל מִיךְ בֶּעמִיהֶען צוּא זַאמְלֶען קְרֶעפְטִין אִיבֶּער צוּא טְרָאגִין מַיין שְׁרֶעקְלִיכֶען אוּמְגְלִיק... אוֹיבּ עֶס אִיז גָאר דָא אַרְפוּאָה צוּא דֶער בִּיטֶערֶער מַכָּה מִיט וָועלְכֶע גָאט הָאט מִיךְ גֶעפְּלָאגְט... אִיךְ וָועל זִיא (דִיא רְפוּאָה) אָבֶּער נִישְׁט גֶעפִינֶען בִּיז אִיךְ וָועל אוֹיף רִיכְטִיג וִויסֶען דִיא אוֹיסְפִיהְרְלִיכְקַייטֶען פוּן זַייעֶר טוֹיט... דַארִיבֶּער בֶּעט דֶעם גַאסְט עֶר זָאל אוּנְז עֶרְצֶעהלֶען אַלֶעס וָואס עֶס הָאט מַיינֶע פְרַיינְד גֶעטְרָאפִין... פוּן אָנְפַאנְג בִּיז עֶנְדֶע.

אוֹיף אִיהרֶע רֵייד אִיז דֶער גַאסְט אַרַיין גִיקוּמֶען נֶעהנְטֶער אִין שְׁטוּבּ אוּנ אַלְס דֶער ווירְטָה הָאט אִיהם צוּא גֶעשָׁאקְעלְט מִיטִין קָאפְּף אַז עֶר ווילִיגְט אַיין דֶער צוּא הָאט עֶר אָן גֶעהוֹיבֶּען צוּא דֶער צֶעהלֶען:

„שׁוֹין פוּן עֶטְלִיכֶע טֶעג זָעגֶען צוּא לָאזְט גִיוָוארִין בַּייא אוּנְז אִין וויען שְׁלֶעכְטֶע נַאכְרִיכְטֶען וֶוענִין דִיא גֶעפַאנְגֶענֶע, ר׳ ישראל איזראעלי מִיט זַיין גִיעֶהרְטֶע פְרוֹיא; עֶס הָאט זִיךְ גֶעהֶערְט אַז דֶער פִּירְשְׁט אִיז צוּא זַייא נִיט אַזוֹיא גוּט וִויא פְרִיעֶר, דֶען עֶר אִיז מְרוּצֶה גֶעוָוארִין צוּם פָארְטְרַאג פוּן זַיין גַייסְטְלִיכֶען, וָועלְכֶער נֶעמְט פוּן אִיהם אַרָאבּ דִיא עֲבֵירוֹת, עֶר זָאל אִיהם אִיבֶּער גֶעבִּין דִיא גֶעפַאנְגֶענֶע זַייא צוּא פַּייניגֶען אַזוֹיא לַאנְג בִּיז זַייא וֶועלִין זִיךְ מוֹדֶה זַיין אוֹיף זַייעֶרֶע זִינְד, אוּנ אַשׁוֹידֶער הָאט אָנְגֶענַאפְּט אַלֶע יוּדֶען פוּן עסטרייך, דֶען דָאס דַארְפְט אִיהר וִויסֶען אַז דֶער בִּלְבּוּל וָואס מֶען הָאט אוֹיף זַייא צְוַוייעֶן אַרוֹיף גֶעלֵייגְט אִיז עֶס גֶעמֵיינְט אוֹיךְ אוֹיף אַלֶע יוּדֶען פוּן אוּנְזֶער מְדִינָה אוּם זַייא אוּמְצוּבְּרֵיינְגֶען, אוּנ דַארִיבֶּער הָאבִּין מִיר אָן גֶעהוֹיבֶּען זוּכֶען עֵצוֹת וִויא אַזוֹיא צוּא רֶעטֶען דִיא גִיפַאנְגֶענֶע פוּן דֶעם אוּמְגְלִיק וֶועלְכֶעס רִיהְרְט אָן אוּנְזֶערֶע אַלֶע בְּרִידֶער פוּן דֶעם לַאנְד — נָאר בַּאלְד אוֹיף דֶעם צְוַוייטֶען טָאג שְׁבוּעוֹת בִּין אִיךְ פְּלוּצִים גֶערוּפֶען גֶעוָוארִין אִין דֶעם נָאמֶען פוּן דֶעם פִּירְשְׁט אִין דֶעם גֶערִיכְטְס הוֹיז פוּן דֶער אִינְקְוִויזִיצְיָאן. אִיךְ הָאבּ צְוַואר שׁוֹין גֶעוואוּסְט אַז דָא אִיז נִישְׁט פְרֶעהְלִיךְ מִיט מִיר, אוּנ מַיין פְרוֹיא הָאט מִיךְ בֶּעשְׁוָוארֶען אִיךְ זָאל דִיא מִינוּט אַנְטְלוֹיפֶען קַיין אוֹיסְלַאנְד; נָאר וַוייל אִיךְ הָאבּ גֶעוואוּסְט אַז קוּים טוּא

איך דאס מאך איך דער מיט אומגליקליך מיין גאנצע געמיינדע, ווייל איך בין דאך זייער פארשטעהער (פרנס), בין איך אלזא אהין אוועק גינאנגען צוא דער בעשטימטער צייט, קוים האבען מיינע פיס בעטראטען דיא שוועל פון דעם שרעקליכען הויז האט מען מיך שוין געהאפט ביא דער האנד אונ מיך אריין געפיהרט אין דעם גערכטס-הויז אין וועלכען עס זענען שוין געוועזען אסך מאנאכען מיט דעם פירשט אלברעכט. ביא מיין אריין קומען האט דער פירשט געגעבען אצייכען אונ צוויא מאנאכען זענען ארויס געגאנגען פון דעם הויז אונ נאך עטליכע מינוטען האבען זייא אריין געבראכט דיא צוויא געפאנגענע, איך האב אויף זייא אקוק געטאהן אונ בין געשטארבען געווארען מיט אלע אברים פאר שרעק, דען איך האב גוט גיקענט דיזען גיעהרטען מאנן ר׳ ישראל נאך פון דיא אלטע גוטע צייטען אונ אך! וויא אב געפאלען עס איז יעצט געווארין זיין גיעהרטעס געזיכט אונ וויא פאר ענדערט עס האט זיך פון צרות אונ טרויער!... איך בין שטארק פערווירט געווארין אונ האב איהם כמעט ניט דער קענט... נאר נאך וואס זאל איך נאך פאר גרעסערין אייער טרויער מיט אסך רייד?... איך וועל אייך ליבערכט ערצעהלען אזויא וויא עס איז געשעהען...

„אלס מען האט צוא אונז אריין געבראכט דיא געפאנגענע איז אויף געשטאנען דער נייםטליבער פון דעם פירשט אונ האט געלייענט פאר דיא פערשולדיגטע דעם פראטאקאל פון דעם שרעקליכען בלבול. אלס ער האט גיענדיגט האט דער פירשט געפרעגט ר׳ ישראל׳ן אויב ער איז מודה אז דאס אלעס וואס ער האט געהערט לעזען איז אמת, אונ אלס דיזער האט גיענטפערט מיט אהויכער, פעסטער שטימע אז עס איז דורך אויס פאלש, האט איהם דער פירשט געדראהעט (געסטראשעט) אז ער וועט הייסען מען זאל איהם פייניגען ביז דיא נשמה וועט פון איהם ארויס אויב ער וועט בלייבען ביא זיין עקשנות, אבער אויך אין דעם איצטיגען מאל האט זיך ר׳ ישראל ניט געשראקען אונ האט גיענטפערט גאנץ רוהיג: מיר זענען דאך אין אייערע הענד, איהר קענט מיט אונז טאהן וואס איהר ווילט, שינדעט אב לעבענדיגערהייד אונזער הויט פון דעם לייב, פלאגט אונז ביז אין טויט אריין נאר האפט נישט אז מיר זאלען זיך מודה זיין אויף דער זינד, פון וועלכער מיר פיהלען אונז גאר ריין. אזא פאלשע ווידוי וועלין מיר קיין מאל נישט אויס שפרעכען, כל זמן מיר וועלען לעבען!

— איבער דיין עקשנות וועסט דוא הארט בעשטראפט ווערען — האט דער פירשט צוא איהם מיט צארין געזאגט — אונ דיך צדוק, האט ער זיך צוא מיר געווענדעט, האב איך אהער גערופען כדי דוא זאלסט זעהען מיט דיינע אויגען דיא שמערצען פון דיינע גלויבענסגענאסען אונ זאלסט

וויסען אז אויך דיין סוף וועט נישט זיין קיין בעסערער ווען דוא וועסט נישט מודה זיין אויף דער שרעקליכער זינד וואס איהר זענט אלע בעגאנגען געגען אונזער גאט און דורך אייער פאנאטיזמוז מיט אייערע שלעכטע הערצער.

איין שמייכעל האט זיך בעוויזען אויף אלע גייסטליכע הערענדיג דיא לעצטע ווערטער פון דעם פירשט, נאר איינעם פון זייא איז דאס נישט געפעלען און האט זיך ארויס געשטעלט פאר איין פערטהיידיגער פאר דיא געפאנגענע, דיזער איז גראדע געוועזען דער גראסאינקוויזיטאר אליין, וועלכער האט צוואר ניט ליב געהאט קיין יודען דאך האט ער ניט געקענט גלויבען אויף דיא געפאנגענע אז זייא זאלען האבען בעגאנגען דיא זינד מיט וועלכע מען האט זייא בעשולדיגט. מיט ווייכע און געלאסענע רייד האט ער אויף געוויזען דעם פירשט אז עס איז נאך נישט ארויס געוויזען אויף קלאר דיא זינד פון דיא געפאנגענע וועלכע האלטען זיך פעסט ביי זייער אונשולד, דען זייא זאגען אז דער בלבול איז אויף זייא נאר ארויף געלייגט דורך דעם מאנאך איגנאציוס, ער האט זיך אן זייא פשוט געוואלט נוקם זיין ווייל זייא האבען איהם אב געטריבען פון זייער פלימעניצע וועלכע ער האט געוואלט פערפיהרען אין זיין נעץ... און זיינע רייד האבין כמעט שוין געווירקט אויף דעם פירשט, צוא הייסען אב לייגען דעם משפט אויף איין אנדער צייט, נאר פלוצים איז אריין געקומען איינער פון דיא דינער און האט אן געזאגט אז עס איז אהער אן געקומען אריטער פון איין ווייטען וועג, ער הייסט קיליאן און איז איין דינער פון דעם מאנאסטיר ס"ט קאטהארינא אין פראג, און בעט יעצט מען זאל איהם צוא לאזען צום פירשט דען ער האט איהם איבער צוא געבען איין וויכטיגע זאך, אויף דעם באפעהל פון דעם פירשט איז דער רייטער גלייך אריין געקומען אין דעם געריכטס הויז, — און איהר דארפט דאך מסתמא שוין אליין פערשטעהן וואס פאר איין נייעס ער האט איבער גענעבין דעם פירשט. 32 שעה האט ער געריטען אויף זיין פערד און זיך געאיילט גיכער אן צוא קומען קיין וויען אום צוא דער צייטען דעם פירשט דעם סוף פון דיא צווייא מאנאכען, איגנאציוס מיט סיקסטוס, אבער דאס וואס זייא האבען אוועק געראובט צווייא יודישע מיידליך האט ער ניט דער ציילט, נאר דאס האט ער יא געזאגט: אז צווייא יודען פון פראג, איטליש און מיכאל איזראעלי האבין אזויא לאנג געלויערט נאך דיא טריט פון דיא צווייא מאנאכען ביז זייא האבין זייא געחאפט און זייא איבער געגעבין צוא דיא הוסיטען אין דיא הענד און דיזע האבען זייא געפייניגט אזויא לאנג ביז זייערע נשמות זענען זיי אויס געגאנגען און זענען אלזא געשטארבען מיט איין העכסט שרעקליכען טויט. קוים האט דער רייטער געענדיגט, איז געווארען אין זאאל איין שרעקליך געשרייא: „נקמה!“ דער פירשט איז אויף געשפרונגען פון זיין ארט וויא עס וואלט

איהם איין בים טאהן איין שלאנג, זיין געזיכט איז געווארען רויטה וויא פייער, דיא ליפען האבין זיך באדעקט מיט איין שוים פון צארין ער האט אלעמען איין געשטילט אונ האט אוים גערופען אויף דער שטעל דעם פסק פון דעם משפט אויף דיא אומגליקליכע געפאנגענע:

— אט דאס זאל זיין מיין משפט אויף דיא געפאנגענע, צערבייסט אונ צוא פליקט זייא נאר אהן שום רחמנות! אונ קודם כל זאל מען אהער געשווינד ברייגגען דיא שטראף מאטריאלען!

זיין באפעהל איז גלייך ערפילט געווארען אונ איין מאסע דינגער מיט שטראף מאטריאלען זענען באלד אן געקומען אין דעם געריכטים הויז, דיא שטראף מאטריאלען זענען געוועזין פערשידענע פערדערב=געצייג וואס דיא מענטשען האבין אוים געדענקט אום צוא פערוואנדלען דיא וועלט אויף איין העללע, נאר איין קוק טאן אויף זייא האט מען שוין גיקענט שטארבין, נאר דיא לייט וואס זיטצען אין איין אינקוויזיציאנס געריכט האבין פון זיך אויף אייבינג פערטריבען דעם מיטלייד, נאך איין מאל האט דער פירשט גיפרעגט דיא געפאנגענע אויב זייא ווילען זיך מודה זיין אונ אלס זייא האבין דאס ניט געוואלט, האבין דיא דינער זייא איין חאפ געטאהן — אונ דער שרעקליכער פסק פון דעם משפט האט זיך אן געהויבען.

דער ערצעהלער איז פלוצים שטיל געבליבין; דיא טרערין פון זיינע אויגען האבען וויא איין שטראם געפלאסען אויף זיינע מאגערע געקנייטשטע באקען אונ זיין גאנצער קערפער האט געציטערט דער מאנענדיג זיך אן דער שרעקליכער סצענע וואס זיינע אייגענע אויגען האבען צוא געזעהן, ענדליך האט ער צוא זאמען גענומען זיינע לעצטע כוחות אונ האט זיך אב גערופען צוא דיא הויז לייט:

„איך בעט אייך טוט מיר צוא ליב אונ פערלאנגט ניט פון מיר איך זאל אייך אוים פיהרליך ערצעהלען וואס איך האב דארט צוא געזעהן! דען איך גייא אוים פאר שמערצען ווען איך דער מאן מיך אן דעם אלעם, איך בין גאר ניט אום שטאנד צוא איבער געבען אייך וואס דיא אומגליקליכע האבין געליטין אלס מען האט געריסין זייער פלייש מיט גליהענדע צוואנגען, אונ וויא זייערע ביינער זענען צוא שאטין געווארין אויף פיצליך אונ דיא יסורים וואס זייא האבין דער בייא געליטין ביז זייערע נשמות זענען אוים געגאנגען, נאר דאס קענט איהר אויף ריכטיג וויסען, אז ביז אין דער לעצטער מינוט זענען זייא געבליבען טרייא זייער גלויבין, אויף אלע שאלות פון זייערע בעצווינגער זענען זייא אלץ געבליבין בייא דעם אמת אונ איהם ניט פערלאזט ביז אין טויט, — אונ אלס דיא ראד האט זיך דעם לעצטען מאל איבער געדרעהט אויף זייערע לייבער, האבין זייא ביידע מיט איין שטימע אוים געשריען: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! אונ בייא דעם

לעצטען

לעצטען ווארט „אחד" זענען ארוים די נשמות פון זייערע צוא בראכענע, צוא קלאפטע, צוא שטויסענע אונ צוא מאלטע קערפער. — — —

נאך אמאל האט דער גאסט איבער געריסין זיין ערצעהלונג, דען דער טרויער האט זיך אויף איהם זייער געשטארקט, אונ דער יאמער מיט די קלאנגערייא פון די הויז לייט האבין פערטויבט זיינע לעצטע ווערטער, אונ אלס ער איז שטיל געבליבין האבין אלע ארוים געפלאצט מיט איין ביטער געוויין.

ה' איטליש וועלכער האט זיך פריער פון אלע געשטארקט אונ געקומען צוא זיינע געדאנקען, האט געבעטין דעם גאסט ער זאל ווייטער ערצעהלען אונ דיזער האט איהם געפאלגט.

„איך וויל מיך גאר ניט פרווען אייך פאר צו שטעלען אין וועלכער לאגע איך האב מיך דאנן געפונען, דען דאס איז זייער שווער פאר מיר, איך בין דאנן אוים שרעק אונ צוא טומלונג געבליבען שטעהן וויא אסטאטוע וועלכע קאנן זיך ניט ריהרען פון ארט, פלוצים האב איך דער הערט מיין נאמען אוים רופען אונ בין פערציטערט געווארען מיט אלע אברים, — דאס האט מיך גערופען דער פירשט אליין אונ האט זיך צוא מיר געווענדעט מיט אשטרענגען טאן:

— נא, האסט דוא גיזעהען, צדוק? אזא סוף וועט טרעפין אויך דיך מיט דיינע אלע פערזינדיגטע יודען, וועלכע זענען מיט דיר געוועזין פערמישט אין דעם פאר ברעכען, נאר דער מיט אליין ווערט נאך נישט פערצייהעט דאס בלוט פון די צווייא היילינע מאנאכען, דערויף מוז נאך פערגאסען ווערין דאס בלוט פון אלע יודען וועלכע געפינען זיך אין מיין גאנצער מדינה, היינטיגען טאג ביזט דוא נאך פרייא; איך טוא צוא ליב דעם גראס אינקוויזיטאר וועלכער האט מיך געבעטין איך זאל דיך אהיים לאזען אום דוא זאלסט דיך זעהן אינ'ם לעצטען מאל מיט דיין פאמיליע איידער דוא וועסט שטארבען, אבער וועה צוא דיר, יוד, אויב דוא וועסט זיך אונטער שטעלין צוא אנטלויפען! דען די נאכיאגער וועלין דיך ארוים שלעפין אפילו פון אונטער דער ערד, וועסט אריין פאלען אין זייערע הענד נאך איידער דוא וועסט אריבער שפאנען דעם גרענעץ אונ דאנן וועסט דוא שטארבען מיט אנידערטרעכטיגען טויט וועלכער וועט פיעל שרעקליכער זיין פון דעם טויט וואס דוא האסט ערשט צוא געזעהן.

„מיט אביטער הארץ אונ מיט געביינטע פיס האב איך פערלאזט דאס שרעקליכע ארט אונ האב מיך אומגעקעהרט אהיים, זעהר פיל האט מיך מיין פרויא געבעטין איך זאל אנטלויפען אונ איך האב איהר ניט געוואלט פאלגען, נישט ווייל איך האב מיך געשראקען פאר דעם פירשט — דען סייא וויא סייא האב איך געדארפט שטארבען דורך זיין באפעהל; נאר מיין

הארץ האט ניט דער לאזט צוא אוועק ווארפען מיין געמיינדע אין אזא ביטערין נויטה אונ נאך ארויף צוא ברייגען מיט מיין פלוכט אויף זייא מעהר דעם צארין פון דעם פירשט , ענדליך האבין מיך מיינע הויז לייט איבער גירעט צום אנטלויפען , דען איך האב ניט גיקענט בייא שטיין געגען זייערע פילע טרערין אונ גיבעט , איך האב בייא זיך פערזאמעלט דיא חשוב׳סטע בעלי בתים פון מיין געמיינדע , האב זייא אלעס ערצעהלט וואס עס האט מיך געטראפען אונ צוא גלייך דאס גרויסע אומגליק וואס עס ווארט אויף אלע אונזערע עסטרייכישע יודען ווען מיר וועלין אונז בעצייטענס ניש[ט] רעטען מיט דעם אנטלויפען , אונ אלזא האבען מיר זיך אלע ענטשלאסען צוא אנטלויפין אונ האבין גירעכינט אז דעם פירשט׳ס רעכטער צארין ליגט נאר אויף אונז , דיא פארשטעהער פון דיא וויענער יודען אונ קוים וועלין מיר זיך ניט מעהר געפינען אין זיין לאנד וועט שוין געשטילט ווערין זיין צארין , ווען אבער מיר זאלין געוועזען פריער וויסען וואס עס וועט שפעטער זיין , דאן וואלט קיינער פון אונז זיך גערירט פון זיין ארט אונ אזויא וויא מיר זענען געשטאנען ביז העך אין דער שפיצע פון אונזערע ברידער , אזויא וואלטין מיר פאר זייא געפאלין אויף דעם מזבח פון טויט אונ וואלטין פאר זייא גיוועןן צום מוסטער מיט אונזערע קרבנות פאר אונזער גלויבען אונ פאר אונזער פאלק , אזויא וויא עס פיהרט זיך פון תמיד אן בייא יודען , יא , מיר האבין געמיינט אז מיט אונזער אנטלויפין וועט אונזער מאסע גערעטעט ווערין פון טויט , זיא וועט נאר גערויבט ווערין פון איהר פאר מעגען אונ ניט מעהר , נאר ניט אזויא האט זיך עס גיענדיגט ! דען אלע יודען פון וויען זענען אוים גיהרגת געווארין ! אלע זענען אומגעקומען אויף קדוש השם !

„אין מיין הויז האט געדינט איין קריסטליכע דינסט , זיא האט געהאט איין ברודער מיט וועלכען איך האב אמאל גוטס געטאהן אין זיין נויטה , ער האט מיר דיא טובה ניט פאר געסין אונ האט מיר יעצט אב געדינט בייא מיין אנטלייפין , ער האט זיך אין דער נאכט גישטעלט צווישין דער וואך פון דיא וועכטער ביים שטעדטישען טויער , צוא צפון זייט אונ מיט דער עצה פון זיין שוועסטער האט ער אן געשיכורט זיינע קאמעראדען אונ האט זייא אלע פערשלעפערט , אונ מיר זענען דער וויל אלע ארוים געגאנגען פון דער שטאט , איך , מיין פאמיליע מיט מיינע דרייא חברים , דיא פארשטייער פון אונזער געמיינדע . קוים זענען מיר ארוים פון דער שטאט , האבין מיר זיך באלד אויף געזעצט אויף דיא פוהרען וואס מיין טרייע דינסט האט אונז צוא געגרייט אונ וייל זיא וואר אונז זייער טרייא אונ אונז שטארק געליבט האט זיא אונז ניט געוואלט פערלאזען אונ איז אויך מיט אונז אנטלאפין געווארין . מיר זענען געפאהרען געגוג האסטיג אזויא אז אויפין אנדערין טאג נאך דער מיטטאגסשטונדע זענען מיר שוין אריבער דעם גרענעץ , דארט

האבין מיר זיך אוים גערוהעט ביז אין אבענד, ביז עס וועלין אונז דער יאגין דיא איבעריגע אנטלאפענע יודען כדי מיר זאלין זייא מיט נעמען קיין פראג, ווייל אזויא האבין מיר אב גירעט אין דער היים. עס האט אן געטרעטין דיא נאכט אויף וועלכע מיר האבין ארוים געקוקט מיט זיבען אויגין, עס זענען צוא אונז צוואר אן געקומען עטליכע יודישע פאמיליען; נאר קוים האבין מיר איין קוק געטאהן אויף זייא זענען מיר שיער ניט געשטארבין פאר שרעק; זייערע אב געפאלענע אונ פערפינצטערטע געזיכטער האבין אונז גיזאגט שוין פאר אוים אז זייא האבין מיט זיך ניט גיבראכט קיין גוטע נייעס פון אונזערע איבריגע ברידער אין וויען, פון זייערע רייד האבין מיר זיך דער וואוסט, צוא אונזער טיפען אומגליק, אז דיא אלע שרעק וואס איך האב בייא געוואהנט אין דעם געריכטס הויז פון דער אינקוויזיציע איז עס קיין טויזענד חלק ניט פון דיא נייע צרות וואס זענען דארט יעצט גישעהן.

— דער מארגענשטערין האט נאר ערשיינט, נאך איידער עס איז רעכט טאג געווארין — האבין זייא אונז דערצעהלט — האבען זיך שוין צולאזט דיא נאטשאלסטווא פון דעם פירשט מיט פיל בעוואפענטע קנעכט אונטער דיא לייטונג פון דיא גייסטליכע אונ מאנאכען אונ זיינען בעפאלען דיא יודישע הייזער פון וויען אונ האבען ארוים געשלעפט פון דיא בעטען דיא פערשלאפענע מענער, ווייבער אונ קינדער. דיא ערשטע צווייא האט מען פערשמידעט אין קייטען, אונ ווער פון זייא עס האט זיך געשטעלט אנטקעגין האט מען איהם אויף דער שטעל אפ געהאקט דעם קאפ, אונ דיא קינדער האט מען מיט געוואלד אוים געריסען פון דיא עלטערינס שוים, פון דיא מוטערס ברוסט אונ זייא אריינגענומען אין דעם מאנאסטיר אום צוא ערציהען זייא דארט פאר קריסטען. אלס מען האט שוין אלע יודען אוים געבונדען אונ פערקאוועט אין קייטען האט מען זייא אוועק געפירט צוא דעם ארט וואו אלע געפאנגענע פון דער אינקוויזיציאן געפינען זיך, דארט האט מען זייא אוועק געטאן וויא דיא געבונדענע שאף צוא דער שחיטה אונ אמענגע גייסטליכע מיט בעוואפענטע מיליטער האבען זייא ארום גענומען פון אלע זייטען. דאן איז צוא זייא צוגעגאנגען דעם פירשטס גייסטליכער אנגעקליידעט אין זיינע גייסטליכע קליידער, מיט שטראהלענדע בליקען פון נצחון אונ מיט אלע שמחות פון אשמייכלער האט ער געקוקט אויף דיא אומגליקליכע געפאנגענע אונ זייא אנגעהויבען צוא דער צעהלען מיט זיין שמייכלענדיג מויל אז עס איז דער ווילען פאר דעם פירשט זייער זינד דער מיט וואס זייא האבען געשפעט פון גאטעס הייליגקייט אונ דיא זינד וועט זייא דאס לעבען קאסטען; נאך אין דעם זעלבען טאג וועלען זייא אומקומען אויף דעם שייטער הויף (אפלאטין וואו דיא אינקוויזיציאן פלעגט אומבריינגען איהרע קרבנות) אונ נאר דיא יעניגע

וואס ווילין אפטרעטען פון זייער גלויבען ווילין לעבען בלייבען. ער האט נאך ניט געענדיגט זיין רעדע איז מיט אמאהל ערהערט געווארען אביטער געוויין פון דיא אלע יודען; זייא האבען פערצווייפעלטערהייד זיך געווארפען צוא זיינע פיס אונ איהם גיבעטין ער זאל זייא ניט אומברייגגען דען זייא זיינען אלע ריין פון דער זינד, נאר דער טיראנישער גייסטליכער, וועלכער נאר ער איז שולדיג אין אונזער אונגליק, דען זיינע רייד זיינען ביים פירשט וויא איין אראקעל (אורים ותומים) אונ ער האט דעם פירשט אנגעהעצט אויף זיינע פערהאסטע יודען, — אט דיזער גייסטליכער וועלכער היילינגט, ריינינגט אונ נעמט אראפ פון דעם פירשט זיינע זינד האט ער יעצט פון דיא יודען ניט געוואלט אראפ נעמען דיא אויסגעטראכטע זינד אונ האט ניט גיפאלגט זייער געבעט מיט דיא ביטערע טרערען, אומגעגענטהייל: זייערע טרערען זיינען בייא איהם גיוועזען נאר זיס וויא צוקער אונ זייער יאמער האט ערקוויקט זיינע אויערין. מיט אשמייכעל אויף זיינע ליפען האט ער זייא ווידערהאלט עטליכע מאהל אז פאר זייא שטעהט צווייא וועגין: ענטוועדער צוא אומקומען אויף דעם שייטער הויף, אדער צוא פערבייטען זייער גלויבען. נאר געצעהלטע עטליכע נפשות האבען אן גענומען דעם צווייטען פלאן, דען פון 308 יודישע פאמיליען פון וויען האבען זיך נאר אכט פאמיליען פערפליכטעט צוא פאלגין זיין צווייטען פלאן, אבער אויך זייא האבין ניט טרייא געשווארען צוא דער נייער אמונה, זייא האבען איהם נאר געוואלט אפ נארען ער זאל פון זייא אראפ נעמען דיא קייטען — אונ באלד אויף דער שטעל האט מען זייא בעפרייט פון דיא קייטען אונ דיא איבעריגע אכט הונדערט פאמיליען האט מען אריין געווארפען אין אפינסטערע הייל. דיא אכט פאמיליען האט מען באלד אריין געפיהרט אין דעם מאנאסטיר פון דיא דאמיניקאנער — דארט זיינען זייא געוואר געווארען אז מען וועט זייא אפ פיהרען מיט מיליטער קיין קרעמס צוא דער טויפע. קוים האבען זייא דאס דער הערט האבען זייא זיך געשראקען פילייכט וועלען זייא אויף אזא אופן שוין ניט קענען אנטלויפען אונ זיינען שוין געוועזן גרייט צוא אויך אומקומען אויף קדוש השם גלייך מיט זייערע איבעריגע ברידער, נאר גאט האט זיך ערבארעמט אויף דעם רעסט פון אונזער געמיינדע אונ האט געמאכט אז בלשאצר, דער ברודער פון מיין דינסט זאל זיין דער פיהרער פון דעם מיליטער וועלכעס וועט זייא אפ פיהרען קיין קרעמס, אונ ווייל ער האט מורא געהאט מען זאל זיך ניט דער וויסען פון זיין פלאן האט ער זיך ענטשלאסען צוא אנטלויפען מיט זייא קיין בעהמען, אונ דאריבער האט ער זיך סאגלאסעט בייא זייא צוא נעהמען געלד. אונ אלס ער איז אנגעקומען מיט זיין מיליטער אין אשענק הויז האט ער זייא אויך דאס מאהל גוט פערשכורט אונ ווען זייא זיינען אנשלאפען געווארען איז

ער אנטלאפין מיט דיא אכט פאמיליען צוא דעם ארט וואו מיר זיינען געלאפען. פון דעם זעלבין בלשאצר'ן האבען מיר זיך דערוואוסט צוא אונזערע גרויסע שמערצען אז נאך אין דעם זעלבען טאג (אסרו חג פון שבועות) האט דער פירשט געלאזט אומברייגגען אין וויען דיא דרייא הונדערט יודישע פאמיליען, אלע זיינען אויף דעם פייער פארברענט געווארען אויף קדוש השם אונ קיין איינער פון זייא האט ניט געוואלט אבטרעטען פון אונזער גלויבען אום זיך צוא רעטען פון דעם פלאם. זייער גאנץ פארמעגען האט דיא קרוין קאנפעסקירט אונ עס זיך צוא גענומען, ווארום טאקע נאר צוליב דעם אליין איז דער פירשט אלברעכט מרוצה געווארען צוא זיינע גייסטליכע צוא מאכען אתל פון דער וויענער יודישער געמיינדע, ווייל ער האט זיך שטארק גענעטהיגט אין געלד אום צוא פערשאפען זיך אגרויסע ארמיע חיל אונ ארוים גיין צוא הילף זיין שוועער דעם קיסער זיגיסמונד, וועלכער האט פערפיהרט אמלחמה מיט דיא הוסיטען, וועלכע האבען אן איהם מורד געוועזין. אונ ווייל דאס פארמעגען פון דיא וויענער יודען איז פאר איהם צוא ווייניג גיוועזין, האט ער אויך ארוים געטריבען דיא יודען פון זיין גאנצער מדינה אונ צוא גענומען זייער גוטין. ער האט נאך ארוים גיגעבין אבעפעהל אז פון היינט אן אונ ווייטער זאל זיך ניט געפינען קיין איינציגער יוד אין גאנץ עסטרייך, אונ ווען מען וועט אזעלכען טרעפען זאל ער אומקומען אויף דער שטעל... אונ אט אזויא זיינען מיר גאנץ אפ געטריבען געווארין פון אונזער געבורטס לאנד אויף תמיד, אונזער פארמעגין האט מען אוועק גערויבט אונ פיל פון אונזערע טהייערע ברידער אונ שוועסטערין זיינען אומגעקומען אויף קדוש השם... אין וועג האבען זיך צוא אונז פערזאמעלט אגרויסער עולם יודען וועלכע מען האט ארוים געטריבען פון אנדערע שטעט אונ זיינען קוים מיט דעם לעבין אנטלאפען אונ אלע צוזאמען האבין מיר זיך אהער אוועק געלאזט, מיט דעם האפנונג אז אונזערע טהייערע ברידער פון פראג וועלין זיך אויף אונז ערבארמען".

אזויא האט דער גאסט גיענדיגט זיין ערצעהלונג אונ האט אם ענדע זיך ביטער צוא וויינט; אויך אלע הויז לייט האבין זיך ניט גיקאנט אויף האלטען פון געוויין אונ אלע צוא זאמען האבען בעוויינט דעם ביטערין אומגליק פון זייערע גלויבענסגענאסען וועלכע זיינען געווארין פערטריבען פון זייערע ערטער, גערויבט פון זייער פערמעגין, געשענדעט פון נידער-טרעכטיגע מענשין אונ אומגעקומען דורך פייער אונ וואסער.

— טרייסט אייך טהייערע ברידער, דען איך וועל אייך ניט פערלאזין! האט ה' איטליש אויס געשריען ארויף פאלענדיג זיין גאסט אויף דעם האלז, אמת, גאט האט זייער שטארק בעשטראפט זיין פערלארין אונ

פערטריבען פאלק, אבער גאט ווייס דאך וואס ער טוט, אונ ניט פאר אונז שטערבענדע איז צוא קריטיזירען זיינע ווערק! פיהרט מיך צוא אונזערע אונגליקליכע ברידער, איך וועל זייא געבען אנאבטלעגער אין אונזערע הייזער ביז מיר וועלין פאר זייא איין ארדנען אמקום מנוחה. אונ איהר מיינע טהייערע, האט ער גיזאגט צוא זיין פאמיליע, גייט רוהעט אייך אויס, אונ דער אלמעכטיגער גאט וועט אונז צוא שיקען אין שלאף דיא מנוחה וועלכע איז פון אונז צוגענומען געווארען אין דער וואך אונ וועלין חאטש אויף אקליין שטיקעל צייט פאר געסין דיא צרות פון אונזערע ברידער אונ פריינד.

ביידע מענער זיינען אוועק גיגאנגען אונ מיכאל האט גיבעטין דיא פרויען זייא זאלין זיך גיין אויס רוהען. רחל האט אויס גיהערט זיינע רייד אונ האט זייא ניט פערשטאנען, זיא האט געקוקט אויף איהר ברודער אונ האט ניט געוואוסט אויף וועמען זיא קוקט. דער קוואל פון טרערין איז בייא איהר שוין אויס געטריקענט געווארין, דיא שטימע פון איהר געוויין איז געבליבען פאר שטיקט. זיא האט אויך אפילו ניט אויס גיהערט שוין דיא לעצטע רייד פון דעם גאסט, אויף אזויא פיל איז זיא פארצווייפעלט געבליבען פון דעם אונגליק וואס האט געטראפען איהרע פריינד. אונ אלס איהר ברודער האט זיך צוא איהר צוא געבויגען אונ האט זיא אנגענומען בייא דער האנד אריין צו פיהרען איהר אין איהרען שלאף צימער, איז ער דער שראקין געווארען פון איהר פנים וועלכעס איז גאנץ פאר ענדערט געווארן אונ דיא אויגען זיינען איהר שטארק גרויס געווארען. מיט טרערין האט מיכאל גיבעטין זיא זאל זיך גיין אפ רוהען, זיא איז אויף געשטאנען פון ארט אונ איז איהם נאכגעגאנגען מיט אונטער געשלאגענע פיס אונ פלוצים האט זיא זיך אויס געגליצט אונ מיט אשמער־צענדען געשרייא איז זיא אריין געפאלען אין דיא ארעם פון איהר ברודער אונ איז געבליבען אן אסימן פון לעבין.

9.

דער וואהלטהעטיגער רב אונ דער שונא ישראל.

(דער צווייטער המן)

אויפגערעגט פון גרויס צארין איז אמבראזיוס ביטשען, דער שרייבער פון ליגניטץ איצט אומגעגאנגען אין זיין צימער הין אונ צוריק מיט איין פערפלאמטעס געזיכט פון כעס. אונ ער האט געהאט אויף וואס בייז צוא זיין: ער האט פערהאסט אונ פיינד געהאט דיא יודען בתכלית השנאה, אונ האט תמיד רק געזוכט מיטלען וויא ער זאל פון זייא בעפרייט ווערין. ער האט געדענקט צוא געפינען אחטא אויף דעם רב פון זיין שטאט אונ

איהם צוא בעשטראפען אונ דאן וועלין שוין ממילא זיין גאנצע געמיינדע זיך צוא לויפען פון דאנען, ווארום קוים ערשלאגט מען דעם פאסטוך צוא לויפין זיך דיא שאף. אונ דאריבער איז ער מלא שמחה געווארען אלס ער איז געוואר געווארען וויא דער רב האט איבער גיטרעטין דאס געזעץ פון דעם לאנד אונ האט צוא זיך אריין גענומען אפרעמדין יודישען יונגען מאן, מיכאל איזראעלי. איצט האט ער שוין געהאט אן וואס זיך אנצוטשעפען כדי צוא בעשטראפען דעם רב, נאר צוא זיין גרויסען פערדרוס האט דער רב צוא שטערט גאר אין גאנצין זיין טיראנישען פלאן, דען אלס דער פריסטאוו איז אויף זיין באפעהל געקומען צום רב האט ער שוין דארט ניט מעהר דער וואוסט דעם פרעמדין יונגלינג, דען דער גראף היינץ האט איהם שוין געהאט צוא זיך אריין גענומען אויף דעם באפעהל פון דעם פירשט, כדי אמבראזיוס זאל איהם ניט קענען ארעסטירען. אונ אהין, צום גראף אין הויז, האט ער שוין קיין שליטה געהאט צוא צוטרעטען. דער פון איז דער שרייבער שטארק אויפגעבראכט געווארען, אונ ווייל ער האט זיך מיט דעם פירשט אליין ניט גיקענט פערקריגען וועגען דעם פרעמדין יונגלינג וועלכען ער האט געוויזען אשוטץ אין זיין פאלעץ אונ דער מיט איבער גיטרעטען דאס געזעטץ, דען עס וואלט פון דער קריג גאר ניט געווארען, ווארום דער פירשט איז תקיף, האט ער דאריבער זיך ענטשלאסען צוא אויס לאזען זיין נקמה אן דעם רב אליין. צוא דעם צוועק האט ער געשיקט צום רב אפריסטאוו ער זאל איהם ארעסטירען דער פאר וואס ער האט איבער געטרעטען דאס געזעטץ אונ געלאזט בייא זיך געבעטינען איין פרעמדין יודען. דעם רב האט מען באלד געפאנגען אונ פערשמידעט אין קייטען אונ איהם אזויא אריין געזעצט אין קערקער. באלד איז אבער געווארען אגאנצער קאך צווישען דער יודישער געמיינדע וועלכע האבען עס באלד אנגעמעלדעט דעם גובערנאטאר אונ דיזער האט בעפוילען פון זיין זייט דעם שטאדטהאלטער ער זאל תיכף בעפרייען דעם רב. זיין באפעהל איז גלייך ערפיהלט געווארען; דער שטאדטהאלטער האט נאך אין דעם זעלבען אבענד פערזאמעלט אלע גלאסנעס אונ דעפוטאטען פון דער שטאט, צווישען זייא איז אויך געוועזען אמבראזיוס ביטשען אונ דער רב פון ליגניטץ. אמבראזיוס האט פאר דער פערזאמלונג דער ציילט אין וואס עס בעשטעהט דעם רב׳ס פארברעכין אונ דאן האט מען דעם רב געפרעגט מיט וואס ער קאן זיך פערטהיידיגען. דערויף האט דער רב גיענטפערט מיט זיין געלאסענע רוהיגע שטימע אז דאס עבען איז זיין גאנצע פפליכט (חוב) צוא נאט אונ צוא לייט, אז ער זאל אוים העלפין יעדען אונגליקליכען וועלכער ליידעט אונשולדיגער הייט, אונ צוא רעטען איהם פון שלעכטע מענשין וועלכע קוקען ארוים אויף זיין טויט. די רייד זיינען אלעמען

גיפעלין (דער צווייטער המן).

געפעלין אויסער דעם שרייבער אמבראזיוס ביטשען — דען איהם האט זיך אויס געוויזען אז דיא ווערטער זיינען געצילט צוא איהם אליין אום צוא בעשולדיגען איהם, אונ אלס ער האט גיזעהן וויא דער רב האט בייא אלע נושא חן געוועזען, האט ער פארשטאנען אז דעם איצטיגען מאהל וועט איהם שוין ניט געראטהען שלעכט צוא טאהן דעם רב אונ האט אלזא איהם אפּ געלאזט. דער מיט האט זיך דער פּראצעס גיענדיגט אונ דער רב איז בעפרייט געווארען. דער פון איז ביטשען איהם נאך אגרעסערער שונא געווארען אונ אבוואהל עס איז פון יענער צייט איבער גיגאנגען זעכס מאנאט, איז זיין כעס אויף דעם רב נאך ניט קיהלער געווארען. אונ היינט איז ער נאך אויף איהם מעהר אויף גערייצט געווארען, דען ער איז גראדע דורך געגאנגען דעם יודישען קווארטיל האט ער באגעגנט דעם רב וועלכער האט זיך צוא איהם פריינדליך געגריסט נאר ביטשען האט איהם צוריק ניט גיענטפערט, זיין שטאלץ האט עס איהם ניט דער לאזט, אבער עס האט איהם געגונג פערדראסען וואס דער יוד שטעלט זיך אונטער איהם צו צייגען אפריינדליך געזיכט אונ פאר געסט אזויא גיך דאס בייז וואס ער האט איהם געוואלט טאהן נאר ער איז עס ניט אים שטאנד געוועזען צוא טאהן.

„נאר צוא בין איך באמת ניט אים שטאנד צוא בעשטראפען מיין שונא? איך בין דאך געגונג רייך אונ האב אדעה אין שטאט, נא, ווער קאן מיר פארווערין דאס ניט צוא טאהן?" אזעלכע געדאנקען האבין איצט בעהערשט דעם יונגען שרייבער אלס ער איז אהיים געקומען. אונ איצט זעהען מיר איהם וויא ער שפאנט אין זיין קאבינעט מיט הארטע טריט הין אונ צוריק, זיין געזיכט איז פערפלאמט פון צארין אונ אין זיין הערץ איז אנגעצונדען אגאנצער גיהנם. „איצט איז דיא גלייכסטע צייט צוא בעשטראפען דעם רב מיט זיינע אלע יודען, רעט ער צוא זיך זעלבסט, דען דער פירשט איז יעצט נישט דא צוא הויז, ער האט זיך פערבונדען מיט דעם קיסער זיגיסמונד צוא מלחמה האלטען מיט דיא הוסיטען אונ ביז ער וועט זיך צוריק אומקערין אהיים וועל איך שוין קענען אויס לאזין מיין צארען אויף דיא יודען. נאר מיט וועלכען אויס רייד קען איך זייא בעשטראפען?" אצייט האט ער געמוטשעט זיין ארעמען מוח צוא אויס דיינקען אויף דיא יודען פון ליגניטץ עפּעס אבלבול אונ עס איז איהם ניט געראטען, ווייל דיא יודען האבין פריעדליך געלעבט אין זייער געהעטטא, קיינער האט מיט זייא ניט געהאט צוא טאהן, זייער פאדאט האבען זייא אפּ געצאהלט צוא דער צייט אונ האבען מיט אונטער געדריקטע געמיטהער פאר טראגען אלע צרות פון דער נאטשאלסטווא אונ פון דעם פעבעל וועלכע דער שרייבער האט אלע מאהל אויפגערייצט געגען זייא. „וויא גליקליך איז דיא עסטרייכישע מדינה! האט דער שונא

ישׂרָאֵל וַייטֶער גֶערֶעט צוּא זִיךְ, מִיט אֵיין מָאהל אִיז דָאס לַאנְד בֶּעפְרַייט גֶעוָוארֶען פוּן אַלֶע יוּדֶען; אוּנ מִיר וָואס?"... נָאר פְּלוּצִים הָאט עֶר זִיךְ אַהאפּ גֶעטָאהן בַּיים קָאפּ אוּנ זַיינֶע אוֹיגֶען הָאבֶּען אִיהם אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּא פִינְקְלֶען וִויא בַּייא אֵיין אוֹיפְגֶערֵייצְטֶען ווִילְדֶען טְהִיר. „אַךְ, וִויא אִיךְ הָאבּ מִיךְ בִּיז הֶער אַזוֹיא מִיאוּס בֶּענַארֶעשְׁט! הָאט עֶר כִּמְעַט אוֹים גֶעשְׁרִיעֶן אוֹיף אַקוֹל, דֶער פְרֶעמְדֶער יוּנְגֶער מַאן, מִיכאֵל אֵיזְרָאעֶלִי, אִיז דָאךְ אַקָרוֹב פוּן יֶענֶעם גֶעמֵיינֶעם יוּדֶען וֶועלְכֶער הָאט מְטַמֵא גֶעוֶועזֶען דָאס הֵיילִיגֶע בְּרוֹיט פוּן דֶער קִירְכֶע! אֶמֶת, אִיךְ גְלוֹיבּ נִיט עֶס זָאל רִיכְטִיג זַיין דִיא מַעֲשֶׂה... נָאר וָואס גֵייט עֶס מִיךְ אָן? פַאר מִיר אִיז דָאךְ גְלַייכֶער אַז אִיךְ זָאל יַא אִין דֶעם גְלוֹיבֶּען — דַאן עֶרְפִיל אִיךְ מַיין נְקָמָה אָן דֶעם רָב פוּן ליגניטץ, וָוארוּם עֶר הָאט דָאךְ דֶעם מִיכאֵל'ן אַרַיין גֶענוּמֶען אִין זַיין הוֹיז, עֶר הָאט גִיגֶעבֶּען אַנאכְטְלֶעגֶער דֶעם יוּדֶען וֶועלְכֶער אִיז אַפְרַיינְד פוּן יֶענֶער יוּדִישֶׁע פַאמִילְיֶע וֶועלְכֶע הָאט גֶעזִינְדִיגְט גֶעגֶען אוּנְזֶער גְלוֹיבֶּען אוּנ אַזַא פַארְבְּרֶעכֶען טָאר נִיט פֶערְצַייהֶעט וֶוערֶען... נָאר וִויא אַזוֹיא הֵייבְּט מֶען דָאס אָן? זָאל אִיךְ מִיךְ פְּלוּצִים וֶוענְדֶען צוּא דִי גְלַאסְנִים פוּן דֶער שְׁטָאט אוּנ זֵייא הֵייסִין בֶּעשְׁטְרָאפֶען דֶעם רָב אוּנ זֵייא דֶער מָאנֶען דָאס וָואס עֶס אִיז שׁוֹין לַאנְג פַאר גֶעסִין גֶעוָוארֶען? נֵיין, אִיךְ דַארְף מִיךְ פְרִיהֶער גוּט וֶועגִין דֶעם אִיבֶּערְלֶעגֶען כְּדֵי אִיךְ זָאל צוּם צְוֵוייטֶען מָאהל נִיט בְּלַייבֶּען קֵיין נַאר"...

אַלַייבְטֶער קְלַאפּ אָן דֶער טִיר פוּן זַיין קַאבִּינֶעט הָאט אִיהם גֶעשְׁטֶערְט פוּן מֶעהר צוּא דֶענְקֶען; זַיין אַלְטֶער דִינֶער הָאט זִיךְ גֶעוִויזֶען אוֹיף דֶער שְׁוֶועל.

— וָואס דַארְפְסְט דוּא, הילבערט? הָאט עֶר גֶעפְרֶעגְט דֶעם דִינֶער אוּנְצוּפְרִידֶען.

— פֶערְצַייהֶעט מִיר מַיין הֶערר וָואס אִיךְ הָאבּ אַייךְ בֶּעאוּנְרוּהִיגְט, דֶען אַהֶער אִיז גֶעקוּמֶען אַמֶענְשׁ אוּנ וִויל זִיךְ מִיט אַייךְ זֶעהן

— וֶוער אִיז עֶר, אַפְרֶעמְדֶער אָדֶער אַהִיגֶער?

— עֶר אִיז דֶער יוּדִישֶׁער רַאבִּינֶער פוּן אוּנְזֶער שְׁטָאט.

— וָואס רֶעדְסְט דוּא, הילבערט? הָאט ביטשען אוֹיס גֶערוּפִין אוּנ הָאט אַצִיטֶער גֶעטָאן, אַנְדֶערְשׁ נִיט נָאר דוּא הָאסְט זִיךְ טוֹעֶה גֶעוֶועזִין, דֶען וָואס קָאן צוּא מִיר דַארְפֶען דֶ ע ר מֶענְשׁ?

— נֵיין, מַיין הֶערר, אִיךְ הָאבּ נִיט קֵיין טָעוּת, דֶען עֶר אִיז ווִירְקְלִיךְ דֶער רַאבִּינֶער פוּן דִיא הִיגֶע יוּדֶען.

— אִיךְ קָאן דָאס גָאר נִיט גְלוֹיבֶּען עֶר זָאל זִיךְ אוּנְטֶער שְׁטֶעלִין צוּא אַרַיין קוּמֶען גְלַייךְ צוּם לֵייבּ אִין זַיין וואוינוּנג... טְרַייבּ אִיהם אַרוֹיס פוּן דַאנֶען, אִיךְ ווִיל זִיךְ מִיט אִיהם נִיט זֶעהן!

— אִיךְ הָאבּ מִיךְ גֶעפְּרוּווְט אִיהם הֵייסֶען צוּרִיק גֵיין, וָוארוּם אִיךְ וֵויים

דאך

דָאךְ פוּן לַאנְג אַז מַיין הֶערר אִיז מִיט אִיהם נִיט צוּפְרִידֶען, נָאר עֶר הָאט מִיךְ זַייעֶר אָנְגֶעהוֹיבִּין צוּא בֶּעטִין אוּנ מִיט זַיינֶע גוּטֶע אוֹיגֶען הָאט עֶר אוֹיף מִיר גֶעמַאכְט אַזַא אַיינְדְרוּק, דָאס אִיךְ הָאבּ מִיךְ עֶנְדְלִיךְ עֶנְטְשְׁלָאסִין אִיהם אָנְצוּמֶעלְדֶען בַּייא מַיין הֶערר. יַא, מֶערְקְווִירְדִיג אִיז דָער דָאזִיגֶער רַאבִּינֶער, אוֹיף מַיין לֶעבֶּען הָאבּ אִיךְ נָאךְ נִיט גִיזֶעהֶען אַזַא בֶּעלִיבְּטֶען מֶענְשׁ וִויא עֶר אִיז . . .

— צוּא אוֹיךְ דִיךְ, אַלְטֶער מַאן, הָאט עֶר גֶעפַאנְגֶען אִין זַיין נֶעץ מִיט זַיין צוֹיבֶּעֶרַיי? הָאט בִּיטשׁעֶן אַגֶעשְׂרַייא גֶעטָאן אוֹיף זַיין אַלְטֶען דִינֶער מִיט כַּעַס, — אֵיין מָאהל הָאבּ אִיךְ גֶעזָאגְט, אִיךְ וִויל נִיט אָנְקוּקִין זַיין פָּנִים; הֵייס אִיהם דִיא מִינוּט פֶערְלָאזֶען מַיין הוֹיז אוּנ אוֹיבּ עֶר הָאט מִיר עֶפֶּעס צוּא זָאגֶען זָאל עֶר מִיר עֶס אִיבֶּער גֶעבִּין שְׁרִיפְטְלִיךְ נִיט מוּנְדְלִיךְ.

דֶער דִינֶער הָאט דֶערוֹיף צוּא גֶעשָׁאקִילְט מִיט זַיין אַלְטֶען וַוייסֶען קָאפּ, הָאט אַשְׁטִילֶען זִיפְץ גֶעטָאהן אוּנ שׁוֹין גֶעוָואלְט אַרוֹיס גֶעהן פוּן זַיין צִימֶער נָאר זַיין הֶערְרס שְׁטִימֶע הָאט אִיהם צוּרִיק אָפּ גֶעהַאלְטֶען.

— הֶער אוֹיס, הִילבערט, אִיךְ הָאבּ מִיךְ בֶּעדַאכְט אוּנ נֶעם צוּרִיק מַיין בֶּעפֶעהל. גֵייא רוּף אַהֶער אַרַיין דֶעם יוּדֶען; לָאס אִיךְ אָנְקוּקֶען דֶעם צוֹיבֶּערֶער פָּנִים בְּפָנִים, זָאל עֶר אוֹיךְ פְּרוּוֶוען אוֹיף מִיר ווִירְקֶען מִיט זַיין קְרַאפְט, אוּנ בַּייא גָאט אוּנ בַּייא אַלֶע זַיינֶע הֵיילִיגֶע, אַז עֶר וֶועט זִיךְ אָפּ נַארֶען אִין זַיין הָאפְנוּנְג דֶען זַיין צוֹיבֶּערִישֶׁער קְרַאפְט וֶועט אוֹיף מִיר גָאר נִיט ווִירְקֶען.

דֶער דִינֶער אִיז שְׁטִיל אַרוֹיס גֶעגַאנְגֶען אוּנ בִּיטשׁעֶן אִיז אַלֵיין גֶעבְּלִיבֶּען אִין זַיין קַאבִּינֶעט מִיט אֵיין קְלַאפֶּענְדִיג הַארְץ פוּן שְׁרֶעק, הָאטְשׁ עֶר הָאט אַלֵיין נִיט גֶעוואוּסְט פַאר וֶועמֶען עֶר שְׁרֶעקְט זִיךְ. מִיט אַמָאל אִיז עֶר אוֹיפְגֶעשְׁפְּרוּנְגֶען פוּן זַיין אָרְט אוּנ הָאט זִיךְ אָפּ גֶעשְׁטֶעלְט גֶעבֶּען טִישׁ מִיט אָנְגֶעווֶענְדֶעטֶע צָארֶענְדִיגֶע בְּלִיקֶען צוּא דֶער טִיר דוּרְךְ וֶועלְכֶער דֶער רַב הָאט בַּאלְד גֶעדַארְפְט אַרַיין גֵיין צוּא אִיהם. עֶר הָאט זִיךְ גְרֵייט גֶעמַאכְט צוּא פַאר שֶׁעמֶען אוּנ צוּא בֶּעלֵיידִיגֶען דֶעם רַב אוּנ נַאכְהֶער זָאל עֶר עֶרְשְׁט אוֹיף אִיהם אָנְמַאכֶען אַנ׳אוּנְגְלִיק אוּם עֶר מִיט זַיין גַאנְצֶער גֶעמֵיינְדֶע זָאלֶען פֶערְלָארֶען ווֶערִין.

אִין דֶעם פָּארְצִימֶער הָאט זִיךְ אָנְגֶעהוֹיבִּין הֶערִין טְרִיט פוּן אַמֶענְשֶׁען, דִיא טִיר הָאט זִיךְ גִיעֶפֶענְט אוּנ עֶס הָאט זִיךְ גֶעווִיזֶען אוֹיף דֶער שְׁוֶועל פוּן זַיין קַאבִּינֶעט דֶער גִיעֶהרְטֶער רַב פוּן ליגניטץ, וֶועלְכֶער הָאט זִיךְ פַאר אִיהם פֶערְנֵייגְט מִיט כָּבוֹד אוּנ גֶעוַוארְט בִּיז עֶר וֶועט מִיט אִיהם אָנְהוֹיבִּין צוּא רֵיידִין.

בִּיטשׁעֶן הָאט אוֹיס גֶעשְׁטַארְט זַיינֶע אוֹיגֶען אוֹיף זַיין שׂוֹנֵא אוּנ אוֹיךְ, וִויא מִיט זֶעקְס מָאנַאט צוּרִיק אִין דֶעם פֶערְזַאמְלוּנְג פוּן דִיא גְלַאסְנֶעס, אַזוֹיא אוֹיךְ אִיצְט אִיז עֶר אַרָאפּ גֶעפַאלֶען בַּייא זִיךְ דָער זֶעהֶענְדִיג זַיין שׂוֹנְאֵס

גִיעֶהרְטֶעס גֶעזִיכְט װֶעלְכֶעס װַאר נָאךְ בֶּעצִירְט מִיט אַמִילְדֶען חֵן אוּנ מִיט אַ נַאאִיוְוֶע, אוּנְשׁוּלְדִיגֶען שְׁטָאלְץ, אוּנ זַיינֶע אוֹיגֶען, װֶעלְכֶע הָאבֶּען גֶעלוֹיכְטֶען וִוִיא טְהַייעֶרֶע בְּרִילְיַאנְטֶען, הָאבֶּען אוֹיף אִיהם אַזוֹיא רוּהִיג גֶעקוּקְט גְלַייךְ וִויא זַייא װָאלְטֶען גָאר נִיט וִויסֶען אַז דָאס קוּקְן זַייא אַזוֹיא גְלַייךְ אָן זַייעֶר שְׁרֶעקְלִיכֶען שׂוֹנֵא. דֶער זֶעהֶענְדִיג פַאר זִיךְ אַזַא מֶערְקְווִירְדִיגֶע פֶּערְזָאן אִיז דֶער שְׁטָאלְצֶער שְׁרַייבֶּער וִויא פַאר שְׁטוּמְט גֶעבְּלִיבֶּען אוּנ זַיין צוּנְג הָאט זִיךְ נִיט גִיקֶענְט רִיהְרֶען פוּן אִיהר אָרְט. עֶנְדְלִיךְ הָאט עֶר זִיךְ גֶעמוּטְהִיגְט צוּא אִיבֶּער שְׁרֶעקְן דֶעם רָב מִיט זַיין הָאהַייט.

— װָאס פֶּערְלַאנְגְסְטוּ, יוּד? װֶעלְכֶע גֶעשֶׁעפְטֶען הָאסְטוּ מִיט מִיר װָאס דוּא בִּיזְט מִיךְ גֶעקוּמֶען שְׁטֶערִין פוּן מַיין אַרְבֶּעט?

— אִיךְ פַארְשְׁטֶעה דַיין פֶּערְווִינְדֶערוּנְג, מַיין הֶערר שְׁרַייבֶּער — הָאט דֶער רָב גִיעֶנְטְפֶערְט מִיט אַצִיטֶערֶענְדֶע שְׁטִימֶע, װֶעלְכֶע הָאט אַרוֹיס גִיגֶעבִּין דֶעם שְׁטוּרֶעם פוּן זַיין הַארְץ, אִיךְ װֵייס אוֹיךְ וִויא שְׁרֶעקְלִיךְ דוּא פֶּערְהַאסְט מִיךְ מִיט מַיין פָאלְק חָאטְשׁ מִיר װֵייסֶען נִיט פַאר װָאס, אוּנ װָאלְטֶען זֶעהֶער גֶערִין װֶעלִין וִויסֶען מִיט װָאס מִיר זָאלִין קֶענֶען אַיינְשְׁטִילֶען דַיין צָארִין אוֹיף אוּנְז, אוּם דִיךְ אִיבֶּער צוּא בֶּעטִין...

— װָאס קֶעהְרְט אִיהר אַייךְ אָן מִיט מִיר? הָאט אִיהם דֶער שְׁרַייבֶּער אִיבֶּער גֶעשְׁלָאגִין דִיא רֵייד בִּכַּיוָן, כְּדֵי עֶס זָאל נִיט װַייבֶּער װֶערִין זַיין הַארְץ פוּן דֶעם רַאבִּינֶערְס זִיסֶע רֵייד, אוֹיבּ דוּא בִּיזְט נָאר צוּלִיבּ דֶעם אַלֵיין צוּא מִיר גֶעקוּמֶען קֶענְסְט דוּא שׁוֹין צוּרִיק גֵיין, דֶען דוּא װֶעסְט מִיךְ נִיט אִיבֶּער רֵיידֶען אִיךְ זָאל לִיבּ בֶּעקוּמֶען דִיא יֶענִיגֶע װֶעלְכֶע אִיךְ הָאבּ בִּיז אַהֶער פַיינְד גֶעהַאט!

— בֶּעהִיטֶע מִיךְ גָאט צוּא פֶּערְלַאנְגֶען פוּן דִיר אַזַא זַאךְ!

— װָאס דֶען פֶּערְלַאנְגְסְט דוּא? הָאט דֶער שְׁרַייבֶּער אַגֶעשְׁרַייא גֶעטָאהְן, זָאג אִין קוּרְצֶען דֶען אִיךְ הָאבּ קֵיין צַייט מִיט דִיר אַסַךְ צוּא פֶּערְבְּרֵיינְגֶען.

— מַיין גְרָאסֶער הֶערר! הָאט דֶער רָב זִיךְ אָפּ גֶערוּפֶען מִיט אַיין פֶּערְדְרִיסְלִיךְ גֶעזִיכְט אוּנ מִיט אַבִּיטֶערֶע זִיפְצֶענְדֶע שְׁטִימֶע, אִין דַיינֶע הֶענְד גֶעפִינְט זִיךְ אוּנְזֶער שִׁיקְזַאל הֵן צוּא גוּטֶען אוּנ הֵן צוּא בֵּייזֶען, — אַלְזָא בֶּעט אִיךְ דִיךְ הָאבּ רַחֲמָנוּת אוֹיף אֵיינֶעם פוּן מַיין גְלוֹיבֶּענְסְגֶענָאסֶען, װֶעלְכֶער הָאט גֶעמוּזְט מִיט זַיין כַּלָּה אוּנ מִיט זַיין שְׁװֶעסְטֶער פֶּערְלָאזֶען דָאס לַאנְד בֶּעהמֶען, װֶעלְכֶעס שְׁטוּרֶעמְט אִיצְט פוּן מִלְחָמָה, אוּנ וִויל זִיךְ דָא בַּאזֶעצֶען אִין לִיגְנִיטְץ אוּנ גִיבּ אִיהם דַיין עֶרְלוֹיבְּנִיס דֶערוֹיף.

— אָט צוּא לִיבּ דֶעם בִּיזְטוּ צוּא מִיר גֶעקוּמֶען? גֵייא צוּם גוּבֶּערְנַאטָאר אוּנ צוּא דִיא עֶלְצְטֶע פוּן דֶער שְׁטָאט, דֶען נָאר זַייא קֶענֶען עֶרְלוֹיבִּין פְרֶעמְדֶע יוּדֶען זִיךְ דָא צוּא בַּאזֶעצִין.

— אוּנ דָאךְ וֶוענְד אִיךְ מִיךְ נָאר צוּא דִיר, מַיין הֶערר, וֶועגֶען דֶער זַאךְ, וַוייל אִיךְ וֵייס אַז דוּא קֶענְסְט אַלֶעס טָאן אוּנ וִויא אַזוֹיא דוּא וֶועסְט זָאגִין אַזוֹיא וֶועט עֶס בְּלַייבֶּען.

— אוּנ אוֹיבּ אִיךְ וֶועל דִיר אִין דֶעם עֶנְטְזַאגֶען — הָאט בִּיטשׁען גֶעפְרֶעגְט מִיט גֶעשְׁפֶּעט — דַאן וֶועסְט דוּא לוֹיפֶען בֶּעטִין דֶעם פִירְשְׁט וֶועלְכֶער אִיז גוּט צוּא דַיינֶע יוּדֶען!

— וֶוען אִיךְ זָאל וֶועלִין וֶועגֶען דֶעם בֶּעטִין דֶעם פִירְשְׁט וָואלְט אִיךְ דָאךְ אִיצְט צוּא דִיר נִיט גֶעקוּמֶען, נָאר אִיךְ וִויל מֶעהר נִיט טָאהן אַזַא זַאךְ וָואס זִיא אִיז דֶערְגֶעגֶען דֶעם וִוילֶען פוּן דִיא עֶלְצְטֶע פוּן דֶער שְׁטָאט, אוּנ דַארִיבֶּער בִּין אִיךְ פְרִיהֶער צוּא דִיר גֶעקוּמֶען. אֶמֶת, דֶער פִירְשְׁט טוּט מִיט אוּנְז שְׁטֶענְדִיג פִיל חֶסֶד אוּנ וֶוען אִיךְ זָאל וֶועלִין בַּייא אִיהם בֶּעטִין אַזַא זַאךְ וָואס אִיךְ בֶּעט יֶעצְט בַּייא דִיר דַאן...

— נָאר דָאס אִיז דַיין אוּמְגְלִיק וָואס עֶר אִיז אִיצְט נִישְׁט דָא צוּא הוֹיז, דֶער פַאר בִּיזְט דוּא בַּעַל כָּרְחָךְ גֶעקוּמֶען בֶּעטֶען דִיא גְנַאדֶע פוּן דֶעם שְׁרַייבֶּער. אַיָא אִיךְ הָאבּ דִיךְ גוּט פֶערְשְׁטַאנֶען?

— דֶער מִיט בִּיזְט דוּא נִיט גֶערֶעכְט, מַיין הֶערר, דֶען דֶער פִירְשְׁט קוּמְט בַּאלְד צוּרִיק קֵיין לִיגְנִיטְץ.

— דֶער פִירְשְׁט קוּמְט אָן, זָאגְסְט דוּא? הָאט בִּיטשׁען מִיט צָארֶען אוֹיס גֶעשְׁרִיעֶן, הִיט זִיךְ יוּד פוּן מִיר חוֹזֶק צוּא מַאכֶען! דֶען דֶער פִירְשְׁט גֶעפִינְט זִיךְ נָאר יֶעצְט בַּייא דִיא טוֹיעֶרִין פוּן פְּרַאג, אִין דֶער רֶעכְטֶער מִלְחָמָה, וִויא אַזוֹיא זְשֶׁע קָאן עֶר נָאר פְלוּצִים פַאר לָאזִין דֶעם שְׁלַאכְט פְלַאץ אוּנ אַהֶער קוּמֶען?

— נֵיין, מַיין הֶערר וֵוייסְט פוּן קֵיין זַאךְ נִיט, הָאט אִיהם דֶער רָב רוּהִיג גֵיעֶנְטְפֶערְט, עֶר וֵוייס נִיט אַז דָאס מִילִיטֶער פוּן דֶעם קֵיסָר הָאט בֶּעקוּמֶען אַשְׁטַארְקֶען קְלַאפּ פוּן דִיא הוּסִיטען, אִין דֶעם 14-טֶען יוּלִי אוּנ נִישְׁט אַזוֹיא גִיךְ וֶועט עֶר צוּרִיק בֶּעקוּמֶען דִיא פָארִיגֶע קְרֶעפְטֶען אוּם צוּא בֶּעגַייהֶען דִי קְרִיעֶג.

— בַּייא נָאט, אַז אִיךְ וֵייס דָאס נִיט! אוּנ פוּן וַואנֶען בִּיזְט דוּא דָאס גֶעוָואר גֶעוָוארֶען?

— אִיךְ בִּין עֶס דֶער גַאנְגֶען פוּן דֶעם זֶעלְבֶּען שָׁלִיחַ — אַקָאלְדַאט פוּן דֶעם הוּסִיטִישֶׁען לַאגֶער — וֶועלְכֶער הָאט מִיר גֶעבְּרַאכְט דִיא יְדִיעָה אַז עֶס קוּמֶען צוּא מִיר אָן דִיא דְרַייא פֶערְזָאנֶען, פַאר וֶועלְכֶע אִיךְ בִּין דִיךְ גִיקוּמֶען בֶּעטֶען זָאלְסְט זֵייא עֶרְלוֹיבִּין דָא צוּא וואוֹינֶען.

— דֶער שָׁלִיחַ אִיז פוּן פְּרַאג, זָאגְסְט דוּא? הָאט בִּיטשׁען אַפְרֶעג גֶעטָאן אוּנ זַיינֶע אוֹיגֶען הָאבֶּען אָנְגֶעהוֹיבֶּען צוּא בְּלִיטְצֶען מִיט צַאנְדֶערְבַּארֶען פַייעֶר, אוּנ וִויא אַזוֹיא הֵייסֶען דִיא דְרַייא פְרֶעמְדֶע פֶערְזָאנֶען?

דֶער רָב הָאט בַּאלְד נִיט גִיעֶנְטְפֶערְט, אַלְס עֶר וָואלְט פַאר אִים מוֹרָא הָאבֶּען צוּא דֶער מָאהנֶען זֵייעֶרֶע נֶעמֶען, נָאר עֶר הָאט דָאךְ נִיט גִיקֶענְט

 לאזען

לאזען אונבעאנטווארטעט זיין פראגע, האט ער איהם ענדליך געענטפערט: דער מאנן הייסט מיכאל איזראעלי, איינע פון די צוויא מיידלאך איז זיין שוועסטער אונ דאס צווייטע פריילין זיין כלה איז א טאכטער פון א גרויסען גביר אוים פראג.

דער הערענדיג דעם נאמען „מיכאל" איז ביטשען העכסט בייז געווארין, אונ מיט א פערפלאמט פנים אונ מיט א פערפינעט מויל האט ער אוים געשריען צום רב:

— מיכאל איזראעלי? אט דער זעלבער, וועלכער איז שוין צוא אונז איין מאהל געקומען דערגעגען די געזעצין פון אונזער שטאט אונ איז אנטלאפען פון די שטראף אונ יעצט ביזט דוא געקומען פאר איהם בעטען א שוטץ? צוא ביזט דוא ביי דיין ריינעם זינען, יוד?! א נא זאל ער זיך נאר אונטער שטעלען אהער צוא קומען וועט ער נאך בעשטראפט ווערען פאר פריהער אויך אונ... נאר ווארט! — האט זיך דער שרייבער פאר חאפט, דען א גאנץ נייער געדאנקען איז איהם אריין אין קאפ אונ האט זיך אפ גערופען צום רב שוין מיט א געלאסענע שטימע:

— איך וועל מיך ניט חאפען צוא ארוים געבען אויף איהם א זא משפט, דעריבער לייג איך אפ מיין תשובה אויף מארגען; אבער נאך דאס איינע וויל איך פון דיר וויסען, שוין לאנג אז דער מיכאל איז ארוים געפאהרען פון פראג?

— לויט דעם שליח'ס רייד האט ער נאך היינט געדארפט פון דארט ארוים פארין — האט דער רב בתמימות געענטפערט.

— נאך היינט? זייער וואויל, האסט נאך אלזא גענוג צייט צוא ווארטין ביז איך וועל מיך וועגען דעם מישב זיין, נאר מארגען וועסט דוא שוין וויסען מיין קלארע תשובה.

דער רב האט זיך פערנייגט אונ איז ארוים געגאנגען. קוים האט זיך צוא געמאכט די טיר אונטער איהם האט דער שרייבער זיך צוא לאכט מיט א ווילד גילעכטער אונ האט מיט א פריידען שטימע אוים געשריען: „א, איצט וועל איך מיך ערשט קענען רעכט נוקם זיין אן מיינע שונאים! דער שוטה (מיכאל) פליהט אהער וויא א פויגעל צוא דער נעטץ — נאר דאס מאהל וועט ער שוין ניט אנטלויפען פון מיינע הענד. ער פאר לאזט נאך היינט די שטאט פראג מיט נאך צוויא יודישע מיידלאך — גאנץ גוט!... ער וועט דאך דארפען פאר ביי גיין דעם קיסער'ס לאגער — אלזא דארף מען זיך שוין נעמען צוא דער ארבעט... ער זאל דארט געפאנגען ווערין, אונ דאן וועט איהם שוין זיין וויינד אונ וועה! ער איז דאך א פריינד צוא די הוסיטען, וועלכע האבען זיך נוקם געוועזין אן די צוויא מאנאכען זיינע שונאים, איצט וועט מען זיך מיט איהם אפ רעכענען פאר זייער טויט אונ אויך דעם ראביגערס פארברעכען וועט צוריק דער מאהנט ווערין נאר ער

ווערט זיך שוין פון איהם אזויא ניט אוים דרייען וויא פריהער, וויא וואהר איך לעב אז ניין! יא, יעצט וועלין מיר שוין זעהען, מיין ליבער פירשט, ווער פון אונז צווייען עס וועט זיגען: צוא דוא, דער אוהב ישראל (יודען פריינד) אדער איך, דער שונא ישראל, וואס עס געפעלט דיר ניט זיין פנים״.

10.

צווישען לעבען אונ טויט.

אשטילע האט יעצט געהערשט אין דער שטאט פראג וועלכע ליגט געבען דעם טייך מאלדוי אונ אפריעדען — אויף איהרע גאסען אונ וועגען. דער מענש וועלכער זעהט דיא שטאט איצט, אין דער צווייטער שטונדע פון נאך האלבע נאכט, ווערט זיך געוויס ניט גלויבען אלס מען וועט איהם זאגען אז זיא רוישט שוין פון אצייט פון מלחמה אונ בלוטפערגיסונג אונ אפשר נאך נעכטין האבען איהרע מויערין געציטערט אוים דיא קולות פון דיא אייגוואוינער וועלכע האבין טאקע פאר זייא (פאר דיא מויערין) פערפיהרט קריג, אונ פון פילע פיינד וועלכע האבען בעלאגערט דיא שטאט פון אלע זייטען. איצט אבער הערשט דא איין פאלקאמענע רוהע, דער קריעגם שטורעם איז געשטילט געווארען, פערד אונ רייטער שלאפין אונ דאס קלאנג פון כלי זין ווערד נישט מעהר געהערט. וויא איין פריעדענסענגעל אזויא האט זיך ערוועקט דער מארגענשטערין אונ האט אוים געשפרייט זיין ליכט אויף דיא בערג פון דרויסען אונ אויף דיא שפיצען פון דיא קירכען אין שטאט; דיא בלומען האבען זיך לויז געמאכט פון זייער פערשלאפענהייט, אום צוא אנפילען זייערע בעכער פון דיא זיסע מארגען טהוי אונ פון איהר צוא טרינקען צוא זאט, דיא פייגעלאך האבען זיך ערוועקט אין זייערע נעסטען אונ צורעכטמאכענדיג זיך דיא פליגלען האבען זייא שוין אנגעהויבען צוא זינגען אשיינעם מארגען ליד. קיין מענשען איז נאך ניט צוא זעהן אויף דיא פראגער גאסען, דען עס רוהען נאך אויף זייערע געלעגער אלע פערמאטערטע לייט ביז דיא טראמפעטען וועלען זייא ארוים רופען צוא דעם טאגעס ארבעט.

נאר אין דעם הויז פון ר׳ מנחם איטליש איז מען שוין ניט געשלאפען אונ דיא מענשען פון דארט זייען היינט געוועזין פארנומען מיט אסך ארבעט, ווייל אין דעם טאג האבען גענדארפט ארוים פארין קיין ליגניטץ דרייא פערזאנען פון דעם הויז: מיכאל, זיין כלה בעללא מיט זיין שוועסטער רחל, וועלכע האבען געהאפט צוא געפינען אויף דעם נייעם ארט דיא רוהע וואס

(דער צווייטער המן)

זייא האבען דא פערלארען אין פראג איבער דיא מלחמה. אמת, די הוסיטען האבען אפילו געזיגט געגען דעם קיסר'שען מיליטער, וויא מיר האבען שוין פריהער געזאגט, נאר פון דעם שווערען שלאכט זיינען זייא שטארק אפּ געשוואכט געווארען, דאס געלד האט זיך בייא זייא אויס געלאזט אונ זייער חיל איז אלע מאהל געווארען ווייניגער, אין דעם, ווען זייער געגנער, דער קיסר זיגיסמונד, איז אלע טאג שטארקער געווארען אין חיל, דען מאסען מענשען זיינען איהם צוא הילף געקומען פון גאנץ דייטשלאנד אום ער זאל בעענדיגען דיא מלחמה געגען זייערע שונאים, דיא הוסיטען. דאריבער האט ארויס געקוקט יעצט אגרויס אומגליק אויף דער שטאט פראג, דען קוים ווערד זיא ערא בערט פון דעם שונא ווערען אויך דיא יודען פון דארט ניט פערשוינט ווערען, ווייל זייער פאר ברעכען איז שוין לאנג פאר צייכינט ביים קיסר, וועלכער האט צארנענד געשוואורען אן זייא זיך נוקם צוא זיין דער פאר וואס זייא האבען געשטיצט מיט געלד דאס מיליטער פון דיא הוסיטען. אט דעריבער האט זיך איטליש בעשלאסען צוא ארויס שיקען פון דאנען דיא קינדער אום זייא זאלען ניט אריין פאלען צום שונא אין דיא הענד, אונ האט מיט אונגעדולד אפּ געווארט דיא צייט ביז רחל איז געזונד געווארען. תחילת האט ער אפילו אליין אויך מיט זייא געוואלט מיט פאהרען ביז קיין ליגניטץ, אום עס זאל זייא ניט טרעפין קיין געפאהר אויפין וועג, נאר זיין טרייער געוועזענער דינער ערנסט האט איהם אפּ געהאלטען צוריק אונ האט אויף זיך גענומען צוא בעגלייטען דיא דרייא רייזענדע אונ זייא צושטעלען גלייך קיין ליגניטץ.

ערנסט, אין דער צייט וואס ער האט זיך געפונען אין דעם הוסיטישען מיליטער האט בעוויזען גרויסע גבורות אין דער מלחמה פאר זיין לאנד, אזויא אז ער האט אויף זיך ארויף געצויגען דיא אויפמערקזאמקייט פון אלע בעאמטע אונ פון דעם גענעראל ציסקא וועלכער האט איהם דער פאר געמאכט פאר אפיצער. בייא דער לעצטער שטרייט פון דעם 14 טען יולי האט ער גערעטעט דאס לעבען פון דעם גענעראל ציסקא אונ דער פאר האט ער איהם שטארק ליב בעקומען, דאך וויא געאכטעט אונ ערהויבען ער איז אלע מאל געווארין האט ער אלץ ניט פאר געסין זיין אלטען יודישען ווירטה, דעם ה' איטליש, אונ איז אלע טאג געקומען אהין געוואר ווערין וואס רחל טוט, אונ אלס זיא איז צוריק געזונד געווארין האט ער זיך געפרייט גלייך מיט אלע הויז לייט פון דארט.

אלס דיא דרייא פערזאנען פון איטלישעס הויז האבין זיך פערטיג גימאכט אין וועג האט ערנסט גינומען אטפוסק פון זיין גענעראל אום צוא בעגלייטען זייא אין וועג, אונ איינעם פון זיינע דינער האט ער געשיקט אלס קאריער צום רב פון ליגניטץ ער זאל איהם אן מעלדען פון זייער אן קומען.

מיר נעמען זיך נישט אונטער צוא שילדערין דיא טרויעריגע סצענע וואס איז פאר געקומען אלס איטליש מיט זיין פרויא האבין זיך גידארפט צוא שיידין מיט זייערע טייערע טאכטער בעללא אונ אויך מיט מיכאל אונ רחל'ן וועלכע זענען זייא אזויא ליב געוועזין וויא אייגענע קינדער, — דאס אלעס קענן זיך דער צארטער לעזער אליין פאר שטעלין אונ מיר וועלין ליפערסט נאך שפירען דיא רייזענע.

צווייא טאג זענען זייא געפאהרין בשלום אונ קיין שום מניעה האט זיך ניט געוויזען אין זייער וועג. אויפין דריטען טאג, אלס דיא זון האט זיך שוין גענייגט צוא מערב זייט, זענען זייא שוין געוועזין נאהנט פון דער גרענעץ פון שלעזיען אונ אזויא וויא ערנסט האט גוט געוואוסט דעם שטאנד פון דעם קיסערשען מיליטער, אויף וועלכע ערטער עס איז צוא ווארפען, האט ער געראטהען מיכאל'ן צוא אוים מיידען דיא אלע ערטער אונ בידיי אן צוא לייגען איבריגען וועג אבי ניט צוא בעגעגענען זיך מיט דעם קיסערס מיליטער, וועלכע וועלין זייא פערהאלטען אונ ניט אריבער לאזין דעם גרענעץ. דער וויל איז געווארין נאכט; זייער פוהר איז פאר ביא געפאהרין איין גרויסין וואלד אונ ערנסט מיט מיכאל'ן האבין אן געצונדען פאקעלן אום צוא בעלייכטען פאר זיך דעם וועג, זייא האבין זיך גרייט געמאכט צוא פאהרען איין גאנצע נאכט ביז זייא וועלין אוים מיידען דאס מיליטער אונ וועלין אריבער דעם גרענעץ, נאר קוים זענען זייא אזויא אב געפאהרען איין שעה אין דער נאכט האבין זייא פלוצים דער הערט וויא עס לויפען זייא אונטען נאך רייטער, ערנסט האט זיך אום געקוקט צוריק האט ער דער זעהן וויא עס לויפען גלייך צוא זייא אסך געוואפענטע רייטער. „אפשר איז עס נאר איין קאראוואן פון סוחרים, האט ער זיך אין אן פאנג געטראכט, וועלכע פאהרען געוואפענט צוא בעשיטצען זיך געגען דיא רויבער וועלכע זענען צוא שפרייט איבער דעם לאנד אין דער אונרוהיגער צייט", נאר אלס דיא רייטער זענען שוין גיוועזען אויף 50 שפאן פון זייא איז ער רעכט ערציטערט געווארין אונ האט שטיל איין גערוימט מיכאל'ן אין אויער אז דאס זענען דיא זעלנער פון דעם קיסערס מיליטער אונ אויב זייא וועלין אויף זייא אן פאלען וועט שווער זיין געגען זייא זיך צוא שטעלין, וויל זייא זענען אסך אין דער צאהל. „אונ דאך לאמיר ביא זיך ניט אראב פאלען אונ ניט אויף הערען צוא בעשיטצען דיא פריילינס ביז אין דער לעצטער מינוט פון אונזער לעבין" האט ער גיענדיגט זיינע ווערטער, נאר קוים האט ער דאס גיענדיגט האבין זייא באלד ארום גענומען 8 רייטער פון אלע זייטן אונ האבין מיט אדאנער שטימע בעפוילען דעם יאמשטיג ער זאל אב שטעלין דיא פערד, ערנסט האט פערשטאנען אז דא וועט קיין געווער ניט העלפין האט ער זיך דאדורך צוא זייא געפרובט ווענדען אויף דעם גוטען ארט:

(דער צווייטער חמן)

פערציהעט

— פערצייהעט מיר, מיינע העלדין, האט זיא ערנסט געבעטין מיט אזוייכע שטימע, מיר זענען דאך בראווע לייט, מיט פאהרין קיין ליגניטץ אום צוא צוא שטעלין צווייא קראנקע מיידליך צוא זייערע פריינד, אלזא בעט איך אייך ערבארעמט אייך אויף דיא אומשולדיגע זעעלין אונ פערפיהרט ניט קיין קריעג אין וועג; דען אויף איין שטילען ארט אין דער פינצטערער נאכט שטעלט מען זיך ניט שלאגען מיט געוועהר, ווען מיר זאלין זיך צוא זאמען טרעפין אויף דעם שלאכטפעלד דאנן וואלט מען געזעהן ווער פון אונז עס וואלט גובר געוועזען אין דער קריעג, אבער צוא בעאונרוהיגען רייזענדע אויף ארוהיגען ארט אונ נאך אין דער פינצטערנעש הייסט עס אפארברעכען פאר וועלכען זעלבסט דער קיסער וועט ניט פערצייהען.

— א, וואס פאר אטייערער רויב דאס איז! האט מיט פרייד אויס געשריען איינער פון דיא רייטער וואס נאך זיין הייזעריגער שטימע האט איהם ערנסט באלד דער קענט אז ער איז דער פערדארבענער קיליאן וועלכער איז אנטלאפען פון פראג אלס ציסקא האט פאר ברענט דיא צווייא מאנאכען מיט דעם מאנאסטיר (זעהט אין 7 טען קאפיטיל) — אונ אלזא זענען שוין געחאפט געווארין אין אונזער נעטץ דיא צווייא צארטע טייבעליך! האט קיליאן ווייטער געזאגט מיט געשפעט, נאר דא האט איהר יודען זיך שטארק בענארעשט וואס איהר האט פריער ארויס געשיקט קיין ליגניטץ אבעזונדער שליח, דען דארט וואהנט אשרייבער אמבראזיוס ביטשען וועלכער האט זיך פאר גענומען צוא מאכען אתל פון אלע אייערע יודען מיט אייך צוא זאמען אונ ער וועט ניט רוהען ביז ער וועט פריער אומברייגען דעם ראבינער פון דארט, וועלכער איז אזא נאר געוועזין אונ האט איהם אויס געזאגט אייער סוד אז איהר פאהרט אהין זיך באזעצין, אונ נאך דעם וועט ער אומברייגען אלע פערפלוכטע יודען פון דער וועלט, יעצט זענט איהר אלע שוין געפאנגען, איך וועל אייך צוא שטעלין צוא אונזער פאלקאווניק אונ ער וועט זיך מיט אייך שוין אב רעכענען פאר דיא צווייא מאנאכען וועלכע זענען דורך אייך פון דער וועלט געגאנגען. אך, וואס פאר אגרויסער יום טוב עס וועט היינט זיין אין אונזער לאגער! אויף דעם טאג האב איך דאך שוין פון לאנג ארויס געקוקט!...

דיא רייטער האבין ארום גערינגעלט דעם וואגען פון אלע זייטען אונ רחל מיט בעללא'ן האבין פאר שרעק אויף גיהערט מעהר צוא הערין אונ צוא זעהן, דען קוים האבען זייא דער קענט אן דער שטימע זייער שרעקליכען שונא קיליאן, האט זייא באדעקט איין טויט שרעקעניש אונ זענען פערצווייפעלט געבליבען, שטיל אונ מיט אגראב געלאזטע קעפ זענען מיכאל מיט ערנסט געגאנגען צווישען דיא רייטער אונ פונקט אין האלבע נאכט זענען זייא צוא געקומען צום לאגער, דארט האט קיליאן דיא געפאנגענע

ארײן געפיהרט אין איין באזונדערע פאלאטקע אונ האט ארום זייא געשטעלט איין וואך .

אלע סאלדאטען פון דעם לאגער זענען נאך גיוועזין פערזונקען אין זייער שלאף אויך דיא וועכטער פון דיא געפאנגענע האבין איין געדרומעלט ווייל זייא האבין זיך אין דעם אבענד גראדע אן געשיכורט אין איין שענק הויז , ערנסט מיט מיכאל׳ן וועלכע האבין ניט פערלוירען זייער מוטה האבין אן געהויבין זיך צוא מישב זיין וויא אזויא צוא רעטען דיא צווייא פריילינס , זייא האבין אבער קיין שום זיכערן מיטעל געפונען , אם ענדע האט ערנסט ארויס געזאגט זיין עצה , אז ער דענקט צוא ארויס גנב׳ענען זיך אין דער שטיל פון דעם לאגער אונ וועט אנטלויפין גלייך קיין ליגניטץ אום צוא אן מעלדען דארט דעם ראבינער פון דעם אומגליק וואס עס האט זייא געטראפען אונ פיליכט וועט ער קענען פועל זיין ביא דעם פירשט ער זאל אויס ווירקען ביא דעם קייסער צוא בעפרייען דיא געפאנגענע . דיא עצה איז מיכאל׳ן געפעלין. ערנסט האט ניט געזוימט קיין צייט אונ איז שטיל דורך געגאנגען נעבען דיא פערשלאפענע וועכטער אונ אזויא אויך דורך דיא איבריגע פאלאטקעס . צומאל האט זיך אפילו איינער ערוואכט פון זיינע טריט , נאר דאן האט ער זיך באלד אוועק געטאהן צוא ד׳ערד אונ איז געלעגין שטיל ביז יענער איז צוריק אנטשלאפין געווארין אונ אזויא איז ער איבער געגאנגען דעם געפעהרליכען ארט ביז ער איז שוין אן געקומען צום עק פון דעם לאגער , דארט האט ער אב געבונדען איין מיליטערש פערד אונ האט זיך אויף איהם ארויף געכאפט אונ איז מיט איהם אנטלאפין געווארין .

אויפין אנדערין טאג, מיט דעם בעגינען , איז קיליאן באלד אריין געגאנגען צוא זיינע געפאנגענע אום צוא פרייהען זיך מיט זייער אומגליק אונ בעזאנדערס האט זיך איהם געגלוסט אביסעל חוזק מאכין פון זיין אלטין שונא, ערנסט, אונ צוא אן קוועלין פון זיין מפלה ; נאר אומזונסט האט ער איהם געזוכט אין אלע ווינקלען , האט אויך גיפרעגט דיא וועכטער וועלכע האבין איהם אין דער נאכט געהיט אונ קיינער האט פון איהם ניט געוואוסט , ער האט זיך געפרווט אויס צוא פארשטין ביא דיא געפאנגענע אונ האט אויך פון זייא קיין טאלק ניט גיקענט דער גיין , דאך איז ער ביא זיך ניט אראב געפאלין אונ האט גיפונען איין טרייסט אן דיא דרייא נפשות וועלכע געפינען זיך אין זיינע הענד , דאס איז : מיכאל מיט דיא צווייא פריילינס , אויף וועלכע עס ווארט שוין דיא שווערט , אונ וועלכע געפינען זיך שוין יעצט צווישען לעבען אונ טויט . דער פאר דארבענער מענטש האט דיא גרעסטע הנאה געהאט וואס דורך זיינע הענד וועלין אומקומען דיא דרייא ריינע זעלען , אונ האט בעפוילען זיינע סאלדאטען זייא זאלין איהם נאך פיהרען דיא געפאנגענע גלייך צום פאלקאווניק

— הא, מען האט אייך געחאפּט, פערפלוכטע יודען! האט אויף זייא איין געשרייא געטאהן דער פּאלקאווניק מיט זיין דאננערנדע שטימע — איהר זענט שולדיג אין דעם טויט פון דיא צווייא צדיקים איננאציוס מיט סיקסטוסען, דיא הייליגע מענער פון אונזער קירכע אונ דער שטאלץ פון אונזער גלויבען! איהר האט זייא איבער געגעבין צוא אונזערע שונאים דיא הוסיטען אום זייא זאלין געטייט ווערין מיט איין טיראנישען טויט! איהר האט פאר ברענט אין פראג אונזער הייליגען מאנאסטיר צוא זאמען מיט דיא הייליגע מאנאכינען! יא, גרויס איז אייערע זינד, א פערפלוכטע יודען — אונ נאך גרעסער, נאך שרעקליכער אונ נאך גרויזאמער ווערט זיין אונזערע נערעכטע שטראף! מיר וועלין אייך בעצאהלען פאר אייערע זינד כפל כפלים, נישט איך וועל אייך משפּט׳ן, דען איך בין צוא שוואך אונ בין גאר ניט אימשטאנד אייך צוא בעצאהלען וויפיעל איהר האט פערדינט, אט באלד וועט צוא אונז אן קומען זיינע קייזערליכע האהייט אונ זיינע מאיעסטעט וועט אייך אליין משפּט׳ן מיט זיין חכמה — ער וועט מיט זיינע הענד אייך אום טיילען דיא שטראף, וועט פאר אייך אויס זוכין אזעלכע שרעקליכע ליידען, אזא ביטערן פּיין, וועלכע וועלין אייך צערייבין אויף שטויב אונטער זיינע פים, אונ נאכהער ווען ער וועט בעזיגען דיא שטאט פראג, וועט מען ברייגגען אייערע צעריבענע קערפּערן צום זעלבען ארט וואו עס זענען אום געבראכט געווארין אונזערע צווייא מאנאכען, דיא צדיקים אונ קדושים, אונ דארט וועט איהר בעשטראפט ווערין מיט איין פארטיגין פייערדיגין גיהנם, אין וועלכען אייערע ביינער וועלין פערשרומפען ווערין ביסליך ווייס, ביז אייערע נשמות וועלין פון אייך ארויס גיין מיט אזעלכע שמערצען אונ ליידען וואס אייערע עלטערין האבין עס ניט פערזוכט אפילו אין זייערען ביטערסטען גלות!

11.

דיא בייזע בשורה.

טרויעריג אונ פערזארגט איז געזעסין דער ליגניטצער רב ר׳ משה אין זיין צימער, אונ אפגעזאהל עס וואר שוין געגוג שפּעט אין דער נאכט, דאך האט ער נאך ניט אנגעשלאפין, אסך ספרים, גרויסע אונ קליינע, זענען געלעגין פאר איהם אפען, אין וועלכע ער האט אריין געקוקט מיט דיא אויגין נאר זיין הארץ איז דער בייא נישט געוועזין אונ זיינע געדאנקען זיינען געוועזין פאר נומען מיט איין גאנץ אנדערער זאך. אן שפּארענדיג זיין קאפּף אויף דער לינקער האנד האט ער אלע מאל איין קוק געטאהן אין דיא ספרים אונ האט זיך באלד פון זייא אב געקעהרט אונ האט שווער

געאטהעמט און ביטער געזיפצט, דען עס האט זיך איהם פאר געשטעלט אין דער פאנטאזיע דאס בילד פון דעם שונא ישראל, אמבראזיוס ביטשען, וואס פון זיינע אויגען קוקט ארויס דער האס צו איהם אפילו דעמאלט ווען ער פערמאסקירט זיך און רעדט מיט איהם גאנץ געלאסען. און אלס דער רב איז צו איהם אויף מארגען געקומען נאך איין תשובה (זעהעט אין 9 טען קאפיטיל) האט ער אויף איהם געקוקט מיט שפאט און פעראכטונג און איהם געענטפערט זייער בייז אז ער וועט ניט דער לאזען די „פרעמדע יודען" זיך באזעצען אין ליגניטץ ווייל ער פערהאסט דאס גאנצע יודישע פאלק, און דאס זאגענדיג האבען זיינע אויגען געשטראהלט פון פרייד וויא איינער פרייט זיך אויף דעם צווייטענס מפלה ווערענד ער דענקט איהם שלעכטס צו טאהן.

אין די אלע קליינגקייטען האט זיך דער רב יעצט דער מאנט אין דער דאזיגער נאכט און וואר זייער בעזארגט. „ווער ווייסט, אפשר האט שוין דער שונא געפונען אפלאן וויא אזוי אומגליקליך צו מאכען איהם (דעם רב) מיט זיין גאנצער געמיינדע? אדער אפשר האט ער גאר אויס געשפרייט איין נעטץ פאר די געסט וועלכע פאהרען יעצט צו איהם? און נאך וואס האט ער גאר געדארפט דעם שלעכטען מענטשין דער צעהלען דעם סוד פון זייער רייזע אהער? אמת, דער פירשט לודוויג איז שוין יעצט צו הויז און עס וואלט איהם ניט שווער זיין צו בעטין ביי איהם דאס צווייטע מאל זיי צו שיטצען, אבער דער פירשט איז יעצט אהיים געקומען מיט איין פאר ביטערט הארץ איבער דער מפלה פון דעם קייסערס חיל ביי די טויערין פון פראג און זיין אומקעהרען אהער איז אויך ניט אויף לאנג, נאר צו אן גרייטען איין נאיי מיליטער פאר דעם קייסער, און האט זיך גענוג געזארגט דרויף דען ער איז ניט אים שטאנד געוועזין צו פערזארגען דאס מיליטער מיט אלע נעטהיגע פריפאסען, — נא וויא אזוי וועט ער נאך צייט האבען צו זארגען פאר די יודען?" אזעלכע און נאך אנדערע געדאנקען האבען יעצט בעהערשט דעם רב זיטצענדיג נעבען די ספרים, און איז אלע מאל מעהר אונרוהיגער געווארין, ער איז אויף געשטאנען פון זיין ארט און איז צו געגאנגען צום פענצטער און האט עס געעפענט, איין ריינער ערקוויקענדיגער ווינד האט אן געהויבין בלאזין אויף זיין פערשוויצט פנים און האט אביסעל ערקוויקט זיין ערמידעטע זעלע, דער מאנד (לבנה) האט אראב געשיקט פון זיך זיין ליכט, אזוי וויא זילבערנע ווילען, אויף דער שטילער שטאט און אין אלע איהרע הייזער און גאסען האט געהערשט איין פרידליכע רוהיגקייט; אלע איהרע איינ־וואהנער רוהען שוין לאנג אויף זייערע געלעגער, נאר דער רב רוהעט נאך ניט, זיין הערץ שטורעמט אין איהם וויא דאס מעער (ים) און זיינע געדאנקען ברומען און רוישען וויא די ארויף געבראכטע חוואליעס פון

אין ים. פערטיעפענדיג זיך אין געדאנקען האט ער זיך אויך דער מאנט אן דיא דרייא יונגע קינדער וועלכע דארפין צוא איהם אן קומען פון פראג — נאר וואו זענען זייא? פאר וואס פאהרען זייא אזויא לאנג? . . . ער האט אראב געקוקט צוא ד'ערד אונ האט קיין אנטוואָרט בעקומען, האט אויף געהויבין זיינע אויגין צום הימעל — דארט געהען אום דיא שטערין אין דיא וועגען וועלכע דער באשעפער האט פאר זייא איין מאל באשטעלט, — נאר פאר זיין געליבטעס פאלק איז פערלארען יעדער וועג, פערלארען זיין רוהע אונ בלאנקעט אום אויף דער וועלט גאר וויא איין שאטן וועלבען מען נייגט וואוהין מען וויל. זייט דאס יודישע פאלק איז פערטריבען געווארין פון זיין לאנד, פון זיין היילינע ערד, בלאנקעט עס זיך אום אויף דער גרויסער אונ ברייטער וועלט, שוין עטליכע הונדערט יאהר אז עס בלאנדזעט וויא איין פעראירטע שאף אונ געפינט אין ערגעץ ניט קיין זיכער שטיקעל ארט אויף וועלכען עס זאל קענען אויס רוהען זיין ערמידעט לייב, זיין שווער-בעזארגטען קאפף, וועלכער איז צוא קיילט אונ צוא בייל‍ט געווארין פון זיינע שונאים, וועלכע פערפאלגען איהם נאר אן אויף הער:

פון דער פעסטונג האט דיא גלאקע ערטאנט דיא 12 טע שטונדע פון דער נאכט, דער רב האט פערמאכט דאס פענצטער אונ האט זיך צוריק געזעצט נעבען זיינע אפענע ספרים אונ האט זיך נאך אמאל פערטיעפט אין זיינע געדאנקען . . . פלוצים האט ער דער הערט קלאפין אן זיין טיר אונ האט איין שוידער געטאן—דען ווער קען עס צוא איהם קומען אים האלבע נאכט? אונ אבוואהל דער רב איז ניט געוועזין פון דיא שרעקענדיגע לייט, דאך יעצט האט איהם פערחאפט דער אטהעם אונ זיין הארץ האט געקלאפט וויא מיט איין האמער, אלס ער איז מיט דעם לייכטער אין האנד צוא געגאנגען צוא דער טיר אונ זיא גיעפענט — אונ איין פינצטערע פיגורע האט ערשיינט פיר זיינע אויגין, איינער, געקליידעט וויא דעם קייסערס חיל, איז צוא איהם אריין געקומען אין שטוב. דער רב איז צוא שראקען אב געשפרונגען צוריק. דער זעלנער האט דאס באלד בעמערקט אונ האט איהם זא גלייך בערוהיגט: „איך קום צוא אייך פון אייער פריינד איטליש אוים פראג". פון דיא ווערטער איז דער רב רוהיגער געווארין, ער האט איהם אריין געפיהרט צוא זיך אין זיין צימער אונ געפרעגט וועלכע נייעס ער האט מיט זיך געבראכט.

— פערצייהעט מיר, הערר ראבינער, וואס איך בין אייך געקומען שטערין דיא רוהע אים האלבע נאכט, האט דער זעלנער זיך אב גערופין, דען אין דיא קליידער האב איך מיך פאר שטעלט אונ בין אריין געקומען אין שטאט נאך אין אנפאנג נאכט, איך האב אבער געוואלט עס זאל קיינער ניט בעמערקען מיין אנקומען צוא אייך האב איך דאריבער אפ געווארט ביז יעצט, איך בין ניט פון דעם קייסערס חיל נאר פון דיא הוסיטען אונ

אין דעם נאמען פון זייער געגעבאל ציסקא האב איך געשטריטען מיט זיינע שונאים אונ מיט מיין שטארקער האנד פאר גרעסערט זיין נאמען, אונ וייל איך בין פריער געוועזין אדינער ביא איער פריינד איטליש, בין איך דאריבער צוא געשטאנען צוא בעגלייטען זיינע קינדער אין וועג וועלכע זענען צוא אייך ארוים געפאהרען ...

— נא, וואו זשע זענען זייא? האט דער רב געשווינד איין פרעג געטאהן.

— אט באלד וועט איהר עס וויסען, האט ערנסט (דען דאס וואר ער) גיענטפערט, אונ האט איהם אין קורצען איבער געגעבין וויא עס האלט מיט דיא דרייא יונגע קינדער.

— א, דאס וואס איך האב מיך געשראקען איז עס מיר געקומען! האט דער רב אוים געשריען מיט איין ביטערן זיפץ, אין זייער אומגליק בין איך טאקי אליין שולדיג, דען איך האב אוים געזאגט דעם שרייבער דעם סוד פון זייער רייזע. וויא איז מיר, אז מיט מיינע אייגענע הענד האב איך זייא אומגליקליך גימאכט! נאר געבענטשט זייא פון גאט, מיין טייערער גאסט, וואס דוא האסט דיך איין געשטעלט דאס לעבען פיר זייערט וועגען, עס וועט נאר טאג ווערין וועל איך גלייך אריבער געהן צום פירשט אונ וועל פרווען איהם בעטין אפשר וועט ער וועלין ארוים העלפין דיא קינדער פון זייער אומגליק, אונ אויב ער וועט מיך ניט הערען וועל איך מיך אוועק לאזין גלייך צום קייזערס לאגער אונ וועל פאלין דעם קייסער צוא דיא פים אונ איהם בעטען ער זאל בעפרייען דיא אומשולדיגע קינדער. נאר דער וויל, מיין יונגער פריינד, גייא לייג זיך צוא אב רוהען דען דוא ביזט דאך מיעד פון דעם וועג, אונ אויך איך וועל מיך פרווין צוא לייגין אפשר וועל איך קענען אנשלאפען ווערין.

עס איז נאר טאג געווארין האט דער רב שוין פערלאזט דאס שלאפ־בעט אונ האט זיך אן געטאהן אין זיינע שבת'דיגע קליידער אונ איז אוועק געגאנגען אין שול אריין, דארט האט ער ערנסט מתפלל געוועזין צום יודישען גאט ער זאל איהם מצליח זיין אין דעם וועג, אין וועלכען ער לאזט זיך יעצט געהן (צום פירשט). אהיים קומענדיג פון דער שול האט ער זיך ענטפערגעט צוא זיין צימער, אום צוא בעטראכטין זיך רעכט וואס צוא ריידין מיט דעם פירשט, נאר באלד איז צוא איהם אריין גיקומען דיא רביצין אונ האט איהם אן געמעלדעט אז דער פירשט האט געבעטען דורך איין עקסטרא שליח ער זאל דיא מינוט צוא איהם קומען אין זיין פאלעץ.

12.

ביי דעם פירשט אין פאלעץ.

דער פירשט לודוויג דער צווייטער איז אין היינטיגען מארגען געזעסין אין דעם זאאל, אין וועלכען ער פלעגט נאר אויף געמען זיינע פערטרויעטסטע מענטשען, דאס צימער וואר פערפוצט זייער רייך אונ פרעכטיג, אויף די וועגד האבין געהאנגען טייערע בילדער פון קינסטליכע ארבייטער, צווישען זייא האבין זיך געפונען פארטרעטען פון גרויסע גבורים, אב געמאלט אין גאנצען מיט זייער געווער פון די אלטע קריגערישע צייטען. פון די דרייא גרויסע אונ ברייטע פענצטער, דורך וועלכע עס האבין אריין געשיינט די זונענשטראהלען, האבין אן געפילט די גרויסע זאאל מיט זייערע ליכט.

דער פירשט איז געזעסין אויף איין ברייטער שטוהל, וועלכע וואר באדעקט מיט גאלד אונ מיט העלפענביין, אונ פאר איהם איז געשטאנען זיין לייב-מענטש, דער ריטטער היינץ פון צעדליץ,ביידע האבין געשוויגען אונ זייערע געזיכטער זענען געוועזין באדעקט מיט איין וואלקין פון זארג. בעזאנדערס איז היינט געוועזין זייער גרויס די זארג מיט די פערוויררונג פון דעם פירשט; זיינע בעסטע גיטער זענען געוועזין פאר זעצט ביי זיינע קרעדיטארען: בריעג, קרייצבורג, פיטשין אונ קאנשטאדט — די אלע שטעט וואס זענען איהם אמאל צוא געפאלין פון איין ירושה געפינען זיך היינט ביי זיין שכן, דער פירשט אעלס, אונ ביים סוף יאהר 1419 האט ער צוא זיך גערופין דעם אמבראזיוס ביטשען, דער שרייבער פון ליגניטץ, אונ דורך איהם האט ער געפועלט צוא מאכען איין הלואה ביי די חברות בעלי מלאכות פון דער שטאט אויף פיער טויזענד טהאלער גאלד פאר איין אונגעהייערען פראצענט. מיט דעם געלד האט ער אויס געלעזט די פיער פאר זעצטע שטעט, נאר באלד איז ער ווידער אריין געפאלען אין איין נייעם געלד פערלייגענים. דער קייסער זיגיסמונד האט זיך צוא געגרייט צוא אן קומען קיין ברעסלוי צוא אנטאהן דארט די קרוין פון הערשאפט אויף דעם לאנד בעהמען, אונ אזויא וויא דער פירשט לודוויג איז געוועזן איינער פון זיינע בעסטע פריינד, האט ער אויך געדארפט אנקומען קיין ברעסלוי מיט זיין חיל, אום צוא שטעלין זיך פאר דעם קייסער מיט דער גאנצער צערעמאניע, אונ דאס האט גיפאדערט זייער אגרויסע הוצאה אונ ער האט ניט געהאט! צוא מאכען אנייע הלואה אין ליגניטץ וועלין דורך דעם גרויסען פראצענט פערפאלין ווערין זיינע געהערבטע שטעדט, אויסער דעם האט ער שטארק פערהאסט דעם שרייבער ביטשען, וועלכער האט רק גיזוכט פלאנען צוא פאר גרעסערין די רעכטע פון דער שטאט כדי זיא זאל אין גאנצין ארויס פון דעם פירשט'ס רשות אונ זאל ווערין ארעפובלי-קאנישע שטאט אונ דאנן וועט ער (ביטשען) ווערין איהר פרעזידענט. דער

(דער צווייטער המן)

גראף צעדליץ, וועלכער האט גוט פערשטאנען דעם פירשט'ס יסורים, האט איהם אַעצה געגעבין ער זאל שיקען נאך דעם ראבינער, וועלכער איז שטארק געאכטעט ביא זיין געמיינדע, וועט איהם געראטין צוא פערזאמלען פון זייא צעהן טויזענד טהאלער אונ וועט עס אוועק לייהען דעם פירשט.
דער פירשט האט אָן גענומען דיא עצה פון זיין פריינד אונ אָט דער פאר האט ער היינט געשיקט נאך דעם ראבינער ער זאל צוא איהם דיא מינוט קומען אין זיין פאלעץ.

דיא טיהר פון דער זאאל האט זיך געעפינט אונ אדיענער האט זיך געוויזען אויף דער שוועל אונ האט אוים גירופין: „דער ראבינער איז גיקומען!" — זאל ער אריין קומען אהער! האט דער פירשט גיענטפערט, אונ באלד איז דער ראבינער אריין גיקומען, האט גימאכט עטליכע טריט אונ האט זיך פערנייגט פאר דעם פירשט מיט אזאנפטען חן, דער פירשט איז ערשטוינט גיווארין פון זיינע אויגען — דען וויא אענגעל פון גאט אזויא האט איהם אוים געוויזען דער רב מיט זיין ליכטיגען פנים אונ מיט זיין פרעכטיגען שטאלץ, נאר ער האט זיך אויף גיהאלטין פון זיין ערוועקטען גייסט אונ איז צוא איהם צוא גיגאנגען אונ האט גיפרעגט:

— דאס ביזט דוא דער ראבינער פון ליגניטץ? איך האב שוין לאנג גיהערט זאגין אז דוא ביזט איין וואהלטהעטיגער מאנן, טוהסט גוטס מיט יעדען אומגליקליכען, אהנע צוא פרעגין פון וועלכין גלויבין ער איז; דוא האסט אויך מיטלייד מיט ארימע לייט, העלפסט קראנקע מענטשען אונ ביזט צוא אונזער שטאט וויא אגוטער ענגעל פון גאט געשיקט אום צוא אוים העלפין דיא נויט בעדירפטיגע.

— איך בין ניט ווערטה דיא פיעלע לויב וואס אייערע גנאדע שפרעכט מיר אויס, האט דער רב גיענטפערט מיט זאנפטמוטה אונ האט אראב גילאזט צוא ד'ערד דיא אויגען — אויב עס געראטה מיר צוא טאהן גוטס מיט מענטשין אונ זייא צוא שטיצען לויט מיינע קרעפטין, ערפיל איך דער מיט נאר מיין חוב וואס איך בין אנגעזאגט פון גאט, אונ ווען איך זאל עס ניט טאהן זינדיג איך דער מיט צוא גאט אונ צוא מענטשין.

— עס פרעהט מיך צוא הערין אזעלכע רייד פון דיין מויל, גיעהרטער ראבינער, אונ דאריבער לויבט דיך מיין מונד אונ דוא ביזט בייא מיר שטארק גיעהרט, אונ יעצט הער אוים מיין בקשה וואס איך האב צוא דיר — צוא קענסט דוא אים שטאנד זיין מיר צוא פערשאפען פון דיין געמיינדע אסומע פון צעהן טויזענד טהאלער דאס צוא לייען מיר אויף אהאלב יאהר, אויב יא, זאג זשע מיר אויך וויא פיעל פראצענט וועט מען מיר רעכענען פאר דער סומע?

— אויב איך האב יא געפונען חן בייא מיין גרויסען פירשט, האט דער רב גיזאגט, בעט איך אייער גנאדע זאל זא פיעל זיין צוא אן נעמען

(דער צווייטער המן)　　　דיא

דיא סומע גֶעלְד פון אייערע אונטערטעהנער אלס מַתָּנָה פאר דאס פיעלע גוטס וואס איהר טוהט מיט אונז יודען.

— צו מיינסט דוא דאס ערענסט? האט דער פירשט גיפרעגט מיט גרעסטען ערשטוינונג, עס איז דאך מיר אונמעגליך צוא גלויבען! דען יעדער טהאלער, וואס דיא שטאט ליגניטץ אדער איינע פון דיא מאנאסטירען לייען מיר אויס, קאסט מיך שרעקליכע פראצענט, אונ פלוצים ביזט דוא אזויא פיעל גוט צוא אוועק שיינקען מיר פון דיין געמיינדע אזא גרויסע סומע געלד? ניין, מיין העררר ראבינער, טרייב מיט מיר ניט קיין שפאס, ווייל ניט יעצט איז דיא צייט דער פון, זאג מיר גלייך ארוס וויא פיעל פראצענט פערלאנגט איהר פאר אייער געלד?

— גרויסער פירשט! האט דער רב גיענטפערט, בעהיט מיך גאט צוא אוים ריידען אזא זאך וואס איך זאל עס ניט מיינען מקיים צוא זיין. צוא דען ווייס איך ניט פאר וועמען איך שטעה יעצט? דער כבוד פון דיא אירדישע מלכים איז ביי אונז, נאך אונזער תורה, פונקט אזויא טייער וויא דער כבוד פון דעם הימלישען הערשער. דאס וואס איך האב גיזאגט מיין פירשט איז עס ביי מיר פאר רעכענט וויא אשבועה פון גאט; דאריבער בעט איך אין דעם נאמען פון מיין געמיינדע איהר זאלט זא גוט זיין אונ מיר באשטעלין דיא צייט ווען איהר וועט פון מיר עמפפאנגען דיא סומע געלד פאר אמתנה.

— געלויבט זייא פון גאט פאר דיין מענטשין פריינדליכעס הערץ, האט דער פירשט אוים גערופין מיט אגעריהרטעס הערץ רייכענדיג דעם רב זיין האנד, זייא מיר מוחל, טייערער מענטש, וואס איך האב תחילת געצווייפעלט אין דיינע רייד, דען איך בין ארום גענומען פון שלעכטע מענטשין, וועלכע ווילען זיך בענוטצען מיט מיין פערלעגענהייט, אום צוא אוועק רויבען מיינע גיטער אונ מיך אראב צוא ווארפין פון מיין שטאנד. אונ וויא גליקליך בין איך יעצט אלס איך האב דיך גיפונען פיר מיין טרייען פריינד! נעם אלזא נאך אמאל צוא מיין דאנק אונ גיב אויך אב מיין דאנק דיין געמיינדע פאר זייער גוטהערציגקייט צוא מיר; זייט זיכער אז אין אלע צייטען ווען איהר וועט נאר פאדערין מיין הילף וועט איהר עס בעקומען.

— מיין העררר אונ הערשער! האט דער רב זיך אב גערופין מיט אקלאפענדיג הארץ, נאך היינט שטעל איך מיך אונטער צוא בעטין פון אייך הילף... נישט פון מיינעט וועגין, אויך נישט פאר מיין געמיינדע, זאנדערין פאר דרייא נפשות פון מיין פאלק וועלכע געפינען זיך אין אגרויסער צָרָה אונ אט פאר זייא בעט איך איהר זאלט רחמנות האבין אונ זייא רעטען פון דעם טויט!

— וואס הייסט דאס? האט דער פירשט אויס געשריען מיט שרעק,

(דער צווייטער המן) ווער

ווער קאן אויפהייבען אהאנד אויף אומשולדיגע נפשות זייא אומצובריינגען פון דער וועלט ? דערצעהל מיר וואס עס האט מיט זייא געטראפין אונ נישט נאר דיר צוא ליעב, נאר אויך מיר אליין צוא ליב וועל איך דאס טאהן, צוא ליעב דעם אמת אונ גערעכטיגקייט וועל איך ערפילען דיין בקשה אויף וויפיל איך וועל נאר אים שטאנד זיין.

דער רב האט דער צעהלט דעם פירשט וויא אזויא מיכאל מיט זיין שוועסטער אונ מיט זיין כלה זענען געפאנגען געווארין אין מיטען וועג אונ געפינען זיך יעצט ביים קייסער אין לאגער אין גרעסטען געפאהר איבער אאויסגעטראכטען בלבול אז דורך זייא זענען אומגעבראכט געווארין אין פראג דיא צווייא מאנאכין פון דיא הוסיטען.

— איך האב אויך גיהערט דער ציילען, האט דער פירשט גיענטפערט, אז דורך דיא יודען זיינען דיא צווייא מאנאכען אומגעקומען. דער קייסער זיגיסמונד האט דער פאר געשווארען ער זאל זיך אן זייא נוקם זיין. נאר זאג מיר, מיין פריינד, אפשר זיינען באמת דיא מענשין שולדיג אין דעם טויט פון דיא מאנאכען? אפשר האט מען דיך פאר פיהרט כדי זאלסט זיין פאר זייא אגוטער מליץ? געדיינק אז דער קייסער איז אויף זייא אש להבה אונ ווער ווייסט אויב איך וועל קענען שטילען זיין צארען? אונ דאס אפ זאגענדיג האט ער זיך געזעצט אויף זיין שטול.

— גרויסער פירשט! האט דער רב זיך אפ גערופען מיט אציטערענדע שטימע אונ מיט איין פערפלאמטעס געזיכט פון פיל אויפרעגונג, בעהיטע מיך גאט צוא טאן אזא גרויסען פאר ברעכין וויא צוא קומען בעטין איער גנאדע אויף מערדער. ניין, מיין העער פירשט, נישט פאר פערזינדיגטע בעט איך אייך יעצט, זאנדערין פאר ריינע, נאר אונגליקליכע נפשות, וועלכע ווערין ליידער פערלארען אונשולדיגערהייד!" אונ דא האט איהם דער רב בעקאנט געמאכט מיט דער גאנצע געשיכטע וועלכע איז שוין אונזערע לעזער באוואוסט אונ האט גיענדיגט מיט דיא ווערטער: אונ אלזא מיין העער אונ מעכטיגער הערשער! פאלשע, בלוטגיעריגע מענשען, זיינען פערזאמעלט ארום ריינע אונשולדיגע נפשות אונ ווילען זייא אומבריינגען פון דער וועלט אונ אין אייערע הענד ענטפער איך איבער זייער לעבין. איך בעט אייך, רעטעט זייא ארויס פון דעם געפאהר דען נאר אויף אייך איז יעצט מיין גאנצע האפנונג אונ אן אייך קען זייא קיינער ניט העלפין!

בשעת דער רב האט גירעט האט זיך דער פירשט עטליכע מאהל אויף געהויבען פון זיין ארט, אלע מאהל איז זיין הערץ מעהר אויפגערעגעט געווארען, עס איז דארט געווארען אגאנצער רויש פון מיטלייד אונ צארין, רחמנות אונ כעס, אונ אלס דער רב האט גיענדיגט האט ער אים גערייכט זיין האנד אונ גיזאגט:

בערוהיג דיך, מיין געעהרטער פריינד, דען איך בין גערייט צוא אנגעמען זיך פאר דיא אונגליקליכע אונ וועל זייא העלפען אויף וויפיל איך וועל נאר אים שטאנד זיין. מאך דיך פערטיג נאך היינט צוא דער רייזע, פאהר אוועק צום קייסער אין לאגער אונ איך פון מיין זייט וועל פאר דיר ריידען אגוט וואָרט פאר דעם קייסער. גישט קשה, זארג ניט, דען דיא גירעכטיקייט איז נאך ניט אפּ געשטארבען פון דער וועלט, אונשולד אונ ערענטליכקייט וועלען אימער פערהיטען. דיא ריינע זעעלען אונ דיא רשעים וועלען געפאנגען ווערען אין זייערע אייגענע מעשים רעים. אויך אמבראזיוס ביטשען וועט ניט אימער זיעגען, אויך זיין מפּלה וועט אנטרעטען אין דער רעכטער צייט, אזויא וויא עס איז שוין געקומען מפּלות אויף פיל אזעלכע שמייכלער אונ שלעכטע מענשין וויא ער איז; גייא אלזא אין גאטעס נאמען אונ איך וועל הייסען מיין שרייבער ער זאל פאר דיר צוא גרייטען מיין רעקאמענ-דאציע צום קייסער אונ אין אפּאר שעה ארום וועסטו שוין קענען אפּ פאהרין צוא איהם אין לאגער.

נאך אמאהל האט דער פירשט איהם גיגעבען דיא האנט אונ האט ניט געלאזט ער זאל איהם דאנקען אונ האט איהם צוא געוואונשען איין גליקליכע רייזע.

אין אפּאר שעה ארום האט דער רב שוין איבער גיגעבין דעם פירשט דיא צעהען טויזענד טהאלער, וואס ער האט צוא זאמען גענומען ביי דיא עשירים פון זיין געמיינדע, אונ דער פירשט האט איהם איבער גיגעבען זיין רעקאמענדאציע צום קייסער זיגיסמונד.

13.

גערעטעט!

אין דעם לאגער פון דעם קייסער זיגיסמונד איז היינט אגרויסער יום טוב, דאס גאנצע מיליטער איז אנגעצויגען אין זייגע פאראדנע קליידער אונ ערווארטען מיט אונגעדולד דעם קייסער'ש אנקומונג צוא זייא. נאר דרייא מענשען ערווארטען איהם טרויעריג אונ מיט גרויס שרעק, ווייל זייא ווייסען אז צוא זאמען מיט איהם (מיט דעם קייסער) קומט צוא זייא אן אביטערער טויט, אונ דעמאלט ווען דאס מיליטער זינגט אונ איז פריילך, פאר גיסען זייא טייבען טרערין אויף זייער ביטערין אומגליק. זייא האבין זיך שוין מיאש געוועזין אויך אן דיא הילף פון זייער משרת ערנסט, דען עס איז שוין ניטא קיין צייט צוא האפען אויף זיין הילף, אט באלד קומט אן דער קייסער, וועלכער וועט אויף זייא ארויס געבין זיין שרעקליכען משפּט, זייערע שונאים וועלען טריומפפיהרען אונ קיינער קען זייא ניט

מציל זיין פון זייערע הענד. אזויא זייגען זייא געזעסען אין זייערע פאלאטקעס פערטרויערט אונ האפנונגסלאז — אונ פלוצים איז געהערט געווארען איבער דעם גאנצען לאגער אשאלענדע פרייד פון טראמפעטען מיט באראבאנען, דען דער קייסער, אויף וועלכען זיין מיליטער האט געווארט מיט דער גרעסטער אונגעדולד, איז ענדליך אן געקומען.

דער קיסער זיגיסמונד איז געזעסען אויף אקלאר ווייס פערד צווישין זיינע גענעראלען אונ פאלקאווניקעס. אליין איז ער געוועזין אהויכער אונ געזונטער מאנן מיט אשיינעם אויס זעהן, זיינע אויגען האבען אויף אלעם געקוקט מיט גרויס ליבשאפט, זיין געזיכט איז געוועזין זאנפט אונ מילד — אזויא וויא אמאסקע אויף זיין לייבטזיניגקייט אונ אויף זיינע תאוות, — דען דער מאנן איז ווירקליך געוועזען אצווייא פנים'דיגער אונ אפערדעטער אין אלע זיינע טהאטען, ער האט זיך נאך גיגעבין וואס זיין הארץ האט געגלוסט אונ וואס זיינע אויגען האבען פערלאנגט, ער פלעגט פערשווענדען מאססען געלד אויף זיינע ליידענשאפטען אונ איז שטענדיג געוועזען פערטיג צוא טאהן אלע שענדליכקייטען אבי צוא ערפילען דאס וואס איהם פערגלוסט זיך.

דער קייסער איז אראפ געגאנגען פון זיין פערד, האט זיך געגריסט מיט זיין מיליטער, וועלכעס האט זיך ארום איהם אויס געשטעלט אין ציילען, אונ איז [illegible] גיגאנגען צוא זיין געצעלט, וועלכעס איז געוועזין בעפוצט מיט פיל בלומענקרענץ פון איבוויינינג אונ פון דרויסען. אריינקומענדיג אהין האט ער צוא זיך אריין גערופען אלע עלצטע פון זיין מיליטער אונ האט זיך צוא זייא אפ גערופען מיט איין ערנסטעם געזיכט:

— מאכט אייך גרייט צוא שווערע אונ שטארקע מלחמות — דען דיא הוסיטען זיעגען אין בעהמען, דאס גאנצע לאנד איז אין זייערע הענד אונ ברייגען עם אום דורך שווערד אונ בלוט; זייא טרעטין אויס אלע תבואות פון דיא פעלדער, פאר ברענגען אלע קירכען אונ מאנאסטירען, הרג'נען אויס אלע גייסטליכע לייט מיט דיא מאנאכען אונ זייגען נאך געזאנגען פיל שרעקליכעס צוא טאהן ווייל דיא צאהל פון זייערע לייט פאר גרעסערט זיך פון טאג אויף טאג. אונ אויב מיר וועלען זייא איצ'ם איצטיגען מאהל נישט קאנען אונטער דריקען, וועלען מיר זיך מוזען צוא זייא אונטער געבען אדער זייא גאר לאזען דאס לאנד בעהמען אין גאנצין. יעצט דער ציילט מיר וועלכעס נייעס איז דא פארגעקומען אין לאגער בייא אייך?

איינער פון דיא עלצטע איז ארויס גיטרעטין אין פראנט אונ קניענדיג פאר דעם קייסער האט ער גיענטפערט:

— אין אונזער לאגער האט זיך קיין נייעס געטראפען, דער פאר האט אונז גאט באשערט אגרויס געווינ אונ וועגען דעם וויל איך יעצט אנמעלדין

איער מאיעסטעט אום צוא ערפרייען דאס הערץ פון איער קיסערליכע האהייט.

דא האט ער דעם קייסער דער ציילט פון מיכאל׳ן מיט זיין כלה אונ מיט זיין שוועסטער וועלכע ער האט געפאנגען אין וואלד אונ האט נאך צוא געלייגט אויף זייא דעם בלבול אז זייא זיינען שולדיג וואס דיא הוסיטען האבען ערמארדעט דיא צוויי מאנאכען אונ האבען פאר ברענט דעם מאנאסטיר פון פראג.

וויא דער קייסער האט דאס דער הערט איז ער אויף געשפרונגען פון זיין ארט מיט גרעסטען צארען אונ זיינע אויגען האבען געברענט וויא צוויי קוגלען פייער.

— האסט גלייך געטאהן, האט ער מיט פרייד אויס געשריען, אונ איך וועל מיך שרעקליך נוקם זיין אן מיינע שונאים, פאר דעם אומשולדיגען טויט פון אונזערע צוויי היילינע מאנאכען, וועלכע זיינען דורך זייא אומגעקומען. לויפט געשווינד אונ ברייננט צוא מיר די פאר ברעכער אום זייא צו בעשטראפין שוין אויפין ארט!

זיגיסמונד איז ארויס געגאנגען פון זיין פאלאטקע אונ האט זיך אפ געשטעלט אויף דער טיר. אין עטליכע מינוט ארום האט מען צוא איהם געבראכט דיא דרייא געפאנגענע. מיכאל איז צוא איהם צוא געגאנגען מיט פעסטע טריט, זיין כלה בעללא איז געגאנגען אהן קרעפטין, איינגעבויגין אונ אראפ געלאזט דעם קאפ, אונ רחל האט אויס געשפרייט בייזע הענד אונ האט מיט אפערביטערט הערץ אפאל געטאן צום קייסערם פים אונ איז פערשטומט געבליבען. איהרע לאנגע צעפ האבען זיך אליין אויף געפלאכטען אונ זיינען אראפ געפאלען אויף איהר נאקען אונ אויך אויף בייזע אקסלען געגען פנים אונ האבען דער גרייכט דיא ערד; איהרע שווארצע אויגען וועלכע האבען געגאסען מיט טרערין, האבען אויך אויס געגאסען אויף איהר געזיכט אזאנפטמוטיגען חן מיט ארחמנות׳דיגען בליק אונ האבען וויא בעצויבערט דיא העלדין אונ זייא צוא געצויגען צוא זיך מיט זייער קראפט אום זייא זאלען זיך ערבארמען אויף דעם איידעלען ליכטיגען באשעפעניש אונ זאלען עס ניט אומברייננגען. אלאנגע צייט האט זיא דער קייסער בעטראכט אונ האט זיך ניט געפיהלט אים שטאנד פון איהר אראפ צוא נעמען זיינע אויגען, גאר ענדליך האט ער זיך גימאכט הארץ, זיין צארין האט אין איהם גובר געוועזען דעם מיטלייד, אונ האט אויף זייא אנגעשרייא געטאן מיט כעס:

— אבער איהר זענט אביין געפאלען אין מיינע הענד, פערפלוכטע מערדער! גאר איהר זענט שולדיג אין דעם טויט פון דיא צוויי מאנאכען, דען איהר האט זייא איבער גיגעבין אין דיא הענד פון דיא הוסיטען, אונ אט האט אייך גאט דער פאר יעצט איבער גיגעבין אין מיינע הענד

און איך וועל אייך בעצאהלען אזויא וויא איהר האט פערדינט, ווארום איך האב געשווארען צוא נוקם זיין זיך פאר דעם בלוט פון דיא היילינע מענער און דיזע שבועה וועל איך מקיים זיין.

— מיר זיינען ריין פון דער שבועה וואס אייערע קיסערליכע האהייט האט געשווארען, דען מיר זיינען ניט שולדיג אין דעם טויט פון דיא מאנאכען, דאס איז נאר איין אויס געטראכטער בלבול — האט זיך מיכאל אונטער געשטעלט צוא ענטפערין, נאר דער קיסער האט אויף איהם באלד אנגעשריי געטאן:

— שטיל מערדער! אייער שולד איז פאר אלעמען שוין באקאנט.

נאך אמאהל האט דער קיסער אקוק געטאן אויף רחל'ן וועלכע האט צוא איהם אויף געהויבען איהרע גרויסע שווארצע אויגען און ער האט זיא זעהער בעדויערט.

— איך וועל אייך ניט בעצאהלען נאך אייערע שלעכטסטיגקייט, האט ער ווייטער געזאגט, איך וועל אייך ניט מוטשען אזויא שווער, וויא עס זיינען מערטירט געווארען איננאציוס מיט סיקסטוסען, אבער אויך אונבעשטראפט וועל איך אייך ניט לאזען, און נאך היינט, איידער דיא זונן וועט אונטער גיין, וועט איהר אלע דרייא צוא זאמען שטארבען.

רחל און בעללא זיינען געפאלען אין אהנמאכט און אזויא האט מען זייא טאקע אוועק געטראגען צוא זייערע פאלאטקעס ביז זייא זיינען צוריק צום לעבין געקומען. אבער אויך דעם קייסער איז פאר שטערט געווארען זיין פרייער מוטה און איז אונמוטהיג געווארען. ער האט זיך דאדורך צוריק אומגעקעהרט אין זיין פאלאטקע אום צוא פאר ברייננען אביסעל מיט זיינע גענעראלען כדי זיך צוא צערשטרייען, נאר פלוצים האט איהם איינער פון זיינע דיענער אנגעמעלדעט אז אפרעמדער מאנן בעט בייא אים אאודיענץ און וויל ניט אבטרעטען ווייל עס גייט, זאגט ער, אין דעם לעבין פון דרייא נפשות.

— ווער איז ער, וועלכער שטעלט זיך אונטער צוא שטערין מיין רוהע אונגעפרעגטערהייד?

— ער איז איוד, דער ראבינער פון דער שטאט ליגניטץ.

— זאל ער אריין קומען!

דער דיענער האט זיך פערנייגט און איז ארויס געגאנגען. דער קיסער האט אקוק געטאן אויף זיינע גענעראלען און אלס ער האט געזעהן וויא זייא זיינען שטארק פאר וואונדערט, האט ער זיך צוא זייא אפ גערופען: — איך ווייס אז איהר וואונדערט אייך גלייך מיט מיר און זענט נייגעריג צוא וויסען וואס דער יוד קאן פון מיר בעדארפען, און נאך מעהר וואונדער איז וואס ער קומט אן פונקט צוא דער צייט אלס איך האב פערמישפט דרייא מענשען פון זיין פאלק צום טויט. נאר דעסטווא בעסער, — זאל ער

אליין טאקע זעהען מיט זיינע אויגען וויא דער קייסער זיגיסמונד בעשטראפט אום צוא אוים רוימען דיא פערזינדיגטע מענשין פון זיין לאנד.

ער האט נאך ניט געענדיגט אלס דער ראבינער מאזעס איז אריין געקומען אין דער פאלאטקע. זיין ליכטיג פנים מיט זיין פרעכטיגען שטאלץ האבען געווירקט וויא אצוויבערשטיק אויך אויף דעם קייסער וועלכער איז ערשטוינט געווארען פון זיינע אויגען נאר ער האט זיך באלד געמוטהיגט אונ צוא איהם געזאגט: — ביזט צוא מיר געקומען נישט צוא דער רעכטער צייט אונ דאס האט נאך קיינער מיר ניט געטאהן פון מיין לאנד, אלזא זאג וועלכעס נייעס האסט דוא מיר איבער צוא געבין? פיעלייכט עטוואס פון דער מלחמה, פון וועלכע עס העננט אפ אונזער שיקזאל מיט אונזער צוקונפט?

— מאיעסטעט! האט דער ראבינער געענטפערט מיט אפעסטען טאן, בוקענדיג זיך פאר דעם קייסער, דיא טויט געפאהר וועלכע שוועבט איבער דרייא ריינע, אומשולדיגע נפשות, אט זייא האבען מיך אהער געבראכט.

— ריינע, אומשולדיגע מענשען געפינען שטענדיג ביי מיר זייער גערעכטען משפט, האט דער קיסער געזאגט מיט איין שטאלצען טאן, אלזא זאג ווער זיינען דיא יעניגע, וועלכע ליידען פאר פרעמדע זינד?

— מאיסטעט! האט דער ראבינער זיך אפ גערופען, אין דיין לאגער איז אפ געטאהן געווארען איין אומרעכטע זאך — מען איז אן געפאלען אויף רייזענדע, וועלכע זיינען זיך רוהיג געפאהרען זייער וועג, אונ מען האלט זייא דא געפאנגען, אונ אבוואהל זייא זיינען נאך ביז איצט ניט אומגעקומען, דאך שוועבט שוין דער טויט איבער זייערע קעפ, דען מען האט אויף זייא געמאכט אפאלשען בלבול, מען בעשולדיגט זייא אין אזא זינד פון וועלכע זייא ווייסען גאר ניט צוא זאגען, אונ אום צוא רעטען דיא דאזיגע אומשולדיגע מענשען בין איך אהער געקומען צוא לויפען אזש פון ליגניטץ אום צוא בעטען ביי אייער מאיסטעט צוא ערבארמען זיך אויף זייא.

— איך זאל מיך ערבארמען אויף אזעלכע מענשען וועלכע שליסען פריינדשאפט מיט פעררעטער אונ מערדער? האט דער קייסער געפרעגט מיט שפאט, — הער אויס, ראבינער, דיא דאזיגע יודען דיינע זיינען נישט אומשולדיגע אונ זינדלאזע, וויא דוא האסט פריהער געזאגט, דען זייא האבען געמאכט אלאוואשקע אויף אונזערע צווייא גייסטליכע אונ האבען זייא איבער גיגעבין צוא דיא הוסיטען אונ דיזע האבען זייא אומגעבראכט מיט אשרעקליכען טויט. נא, זאל איך פון אזעלכע פאלשע מענשען ניט נעמען נקמה? ניין! זייא מוזען שטארבען מיט אשענדליכען טויט. אונ דוא האסט זיך גאר אומזיסט בעמיהעט אהער צוא קומען, דען דוא האסט שוין פערזוימט דיא צייט: מיט אשעה צוריק האב איך אויף זייא ארויס

גיגעבין מיין משפט און נאך היינט פאר נאכט וועלען זייא אפ קומען פאר זייער זינד.

דעם רב'ס געזיכט איז פינצטער געווארען דאס הערענדיג, אלע זיינע גלידער האבין אנגעהויבען צו שוידערין אזוי אז ער איז שיער ניט אומגעפאלען צו דער ערד, נאר באלד טאקע האט ער זיך געמוטהיגט און צו זאמען גענומען זיינע לעצטע קרעפטין זיך צו בעהערשען און האט גיענטפערט דעם קייסער:

— ניין, מאיסטעט, איך האב נאך ניט פערזוימט דיא צייט, דען גאט האט מיך טאקע צו ליב דעם אהער געבראכט אום איך זאל דיך נישט לאזען פאר גיסען אומשולדיג בלוט. דיא געפאנגענע זיינען ווירקליך ריין פון דיא מאנאכעס טויט, ניט זייא, נאר גאטעס מאכט האט אזוי געשאפט דיא מאנאכען זאלען אריין פאלען צו דיא הויטען אום זייער גענעראל ציסקא זאל זייא בעשטראפען פאר זיין שוועסטערס עהרע וועלכע זייא האבען געהאט פארפלעקט.

דער קיסער איז שטארק אין כעס געווארען דאס הערענדיג און האט מיט צארין אזוי געטאן:

— ווילסט מיר אפשר אפ לייקענען אז אלע אייערע יודען האבען אן מיר ניט מורד געוועזין דער מיט וואס זייא האבען געמאכט איין האנד מיט מיינע שונאים? צו ווערסט דוא מיר אפ לייקענען אז דיא יודען, דיא דאזיגע פרעמדע, וועלכע מיר האבין אויס מיטלייד צו אונז אריין גענומען און זייא געלאזט וואוינען אין אונזער לאנד, דיזע יודען האבען נאר אן אונז געפעלשט און האבען געמאכט פריינדשאפט מיט דיא הויטען וועלכע זיינען אויף געשטאנען צו רויבען אונזער לאנד?

אביטערע הערצרייסענדער שמייכעל איז איבער געלאפען אויף דעם רב'ס ליפען דער הערענדיג דיא ווערטער און מיט פולע אנגעגאסענע אויגען פון טרערין האט ער גיענטפערט:

— זאל זיך דען נישט אב שטעלין דיא שטומע, פערטריבענע טויב פערבייא פליהענדיג אגרוב פאר דעם שטורעם? זאל זיך דען די נעמזע נישט הייל'ען גיכער אריין צו חאפין זיך אין דיא שפאלטען פון דיא שטיינער פאר דיא שרעק פון יענער וועלכע רייגלען זיא ארום פון אלע זייטען? שוין הונדערטע יאהרען ווערט מיין פאלק געטריבען און געיאגט פון דיא פעלקער וועלכע פערהאסען איהם (דעם יודען), פערביטערין איהם זיין לעבען און פערשאפען איהם אלע צרות. שוין הונדערטער יאהרען פערפאלגען איהם דיא פעלקער פון אלע זייטען, פערגיסען זיין בלוט וויא וואסער און קיינער פון זיינע פערפאלגער דערוועקט זיך ענדליך נישט איהם צו שיטצען, קיינער פון זייא וויל אפילו נישט ארויס זאגין אגוט ווארט פאר דעם גערויבטען און געשענדעטען פאלק. און פאר וואס קומט אונז יודען אזויא פיעל צו

ליידען

ליידען ? פאר וועלכע זינד דארפין מיר אזויא לאנג אונ אזויא הארט בעשטראפט ווערין ? צוא זעגען דען מיר אויך נישט דיא קינדער פונ'ם אויבּינגען גאט ? צוא זענען מיר דען אויך נישט בעשאפען געוואָרין אין זיין פּארעם אונ געשטאלט ? צוא איז דען אונזער לייב פון קופפער וואס עס זאל דעם נישט וועה טאהן אלס מען שטעכט עס , אונזערע אויגען זעגען דען פון אייזען וואס זייא זאלין נישט וויינען אויף אונזער אומגליק אונ אונזערע הערצער זעגען דען פון שטיין וואס זייא זאלין נישט צונאסין ווערין אין אונז אויף אונזער בּראך ? דיא שנאה פון אונזערע שכנים מיט דעם פאנאטיזמוס האבין זיך אויס געשפרייט אויף דעם לאנד צו זאמען מיט די שלעכטיגקייט , שמייכלעריא אונ העסליכע תאוות כדי פון אונז אין גאנצין אתל צוא מאכען ; דיא אלע אויסוואורפע פון דער מענטשהייט האבין זיך געלענט אונז אויס צוא ראטען פון דעם לאנד אונ האבין מיט זיך פערפילט דיין מדינה , וויא שלאנגען צווישען בלומען אזויא האבין זייא זיך פאר שטעקט ביז אונטער דיין טראהנשטול אונ אייער מאיסטעט ווייסט דער פון נישט. זינדיגע פריסטער ווארפין אויגען אויף יודישע מיידליך זייא צוא פאנגען אין זייער נעטץ אום זייא צוא ענטעהרען אין זייערע הייליגע קירכען אונ מאנאסטירען אונ לסוף טוען זייא אויף זיך נאך אן הייליגע מאסקעס אום צוא פערפיהרען דיא מאסע אונ אום צוא פערבלענדין דיא אויגען פון דעם מלך מיט זיינע שרים ; מיט שמייכלענדע רייד אונ מיט אונשולדיגע בלבולים ערוועקען זייא דעם כעס פון זיין ארט — אונ פיעל אומשולדיגע נפשות פון מיין פאלק ווערט געבראכט אויף דעם שייטערהויפען , גאנצע יודישע געמיינדען ווערין אויסגעקוילעט וויא דיא בארשענען (בּאראַנען) אונ אלע יודען ווערין פערטריבען פון זייערע ערטער אונ ווערין אב גערויבט פון זייער פאר מעגען ! דאס אלעס האט אונז אומגליקליכע ווירקליך געטראפין — נא , ווער קאנן דאס אונז רעכענען פאר א זינד , ווען מיר זוכען אויף אלע זייטען אזעלכע גוטע מענטשין , וועלכע זאלין זיך אויף אונז ערבארעמען , זאלין אונז אויסלעזען פון דיא בארבארען אונ זאלין אונז געבין חאטש אביסעלע רוא פאר אונזערע שטענדיגע פערפאלגונגען ? נאר ווייס , דוא גרויסער הערשער! פון דיא אלע פעלקער אונ רעגירונגען , וועלכע האבען זיך פארגענומען צוא טאהן שלעכטס אונזער אומגליקליך פערטריבען פאלק , איז קיין אייציגעס פאלק אדער רעגירונג נישט געוועזין וואס זאל לאנג געוועלטיגען אויף דער וועלט אונ זאל ניט בעשטראפט ווערין פון גאט דער פאר וואס זייא האבין אונז פערפאלגט אויס קנאה-שנאה , ווארום גאט , דער הימלישער ריכטער , בעצאהלט ריכטיג יעדען פאלק נאך זיינע פערדיענסטען .

דעם רב'ס רייד האבין אויף דעם קיסער געמאכט אין גרויסען איינדרוק , ער האט אשווערין זיפץ געטאהן , האט אראב געלאזט דעם קאפף צוא ד'הערד אונ אויס געשפרייט דיא הענד צום צייכען פון איינערע שמערץ ,

אויך אלע זיינע לייט וואס זענען ארום איהם געשטאנען זענען פערשטומט געבליבען, אונ נאך אהיבשער פויזע האט דער קייסער זיך אב גערופען צום רב:

— הער אויס, יודישער ראבינער! פון דיינע רייד דער קענט מען אז דוא בעזיצט איין ארענטליך הארץ אונ רעדסט ניט קיין פאלשע רייד, דאך אבער קאנן איך נישט אומענדערין דעם פסק אויף דיא געפאנגענע ביז דוא וועסט מיר בעווייזען מיט ריכטיגע פאקטען אז זייא זענען אום שולדיג.

— מיין גרויסער אונ מעכטיגער קייסער! האט דער רב געענטפערט, דיא אונשולד פון דיא ארענטליכע מענטשין איז ריין וויא דער טאג, אט הער אויס וויא אזויא דיא מעשה איז געוועזן, אונ דא האט ער דעם קייסער בעקאנט גימאכט מיט דער געשיכטע פון דיא צוויי מאנאכען וויא אזויא זייא האבען גיוואלט אריין כאפען רחל׳ן אין זייער נעץ אונ ווייל עס איז זייא ניט געראטען האבען זייא דער פאר אומגליקליך גימאכט איהרע קרובים מיט דעם בלבול וואס זייא האבען אויף זייא אויס גיטראכט.

— בעדענק דיך גוט וואס דוא רעדסט, דוא ניט פארזיכטיגער! האט דער קייסער אויס געשריען, דוא ווייסט וועמען דוא האסט דא בעליידיגט? דער מאנאך איגנאציוס איז דאך אפריסטער פון אונזער היילינען גלויבען אונ איך בין אכריסטליכער קעניג, וועלכער בין פרום אונ שטעה שטענדיג גרייט צוא שיטצען מיין רעליגיאן. נאר מיר שמועסין דאך יעצט נישט איבער דעם בלבול אונ נישט דער מאנאך וואַרט אונזער משפט זאנדערין דרייא פערזאנען פון דיין פאלק אונ אלזא, אויב דוא ביזט אים שטאנד צוא דער ווייזען זייער אונשולד, זא רייד לאמיר הערין!

— איך ערפיל דעם באפעל פון אייער מאיסטעט, האט דער רב גיענטפערט מיט אזופץ, אונ דאריבער וויל איך דערציילען אייערע קייסערליכע האהייט דיא גאנצע געשיכטע. אונ דא האט דער רב דער צעהלט וואס דיא צוויי מאנאכען האבען אב געטאהן אין פראג אונ האט גיענדיגט מיט דיזע ווערטער: אויב אייערע מאיסטעט וויל זיך איבערצייגען צוא איך האב ריכטיג דער צעהלט וויא עס איז געשעהען, זא רופט אהער אריין דעם חבר פון דיא מאנאכען, דעם קיליאן, וועלכער איז אנטלאפין פון פראג אונ דיענט אין אייער מיליטער, פארשט איהם רעכט נאך אונ דאנן וועט איהר אייך איבערצייגען צוא האב איך דער צעהלט וויא דער אמת איז, יא, דאנן וועט מיר אייער מאיסטעט גלויבען, אזויא וויא עס גלויבט מיר אייער פריינד, דער פירשט פון ליגניטץ, וועלכער שיקט דורך מיר צוא אייער מאיסטעט אגערים מיט אבעזונדערין בריעף.

אלס דער רב האט גיענדיגט האט ער זיך צום צווייטען מאל פערנייגט פאר דעם קיסער אונ האט איהם איבער געגעבין אבריעף פון דעם פירשט

לודוויג, װעלכען דער קייסער האט איהם צוא גענומען אונ איהם איבער געלעזען ביז צוא ענדע.

— דער פירשט לודוויג לויבט דיך אין זיין בריעף אז דוא ביזט איין ערענטליכער מאנן אונ אױאהלטהעטיגער ראבינער, האט זיך דער קייסער צוא איהם אב גערופען, אונ וויא גליקליך בין איך אז איך קענן יעצט ארוים ברייגען אויף דער װעלט דעם רייגעם אמת! דער חבר פון דיא צוויא מאנאכען געפינט זיך יעצט אין מיין לאגער, זאגסט דוא; גוט, זאל ער אריין קומען אהער אונ מיר װעלין איהם רעכט נאך פארשטין אונ דאנן װעסט דוא זעהן אז דער שקר קאנן לאנג נישט געװעלטיגען אונ דער אמת מוז סוף כל סוף ארוים וויא בוימעל אויפין װאסער. געשווינד ברייגנט אהער דעם קיליאן! האט דער קייסער בעפוילען איינעם װאס איז געשטאנען אויף דער װאך, אונ באלד האט זיך געוויזען קיליאן אויף דער טיהר מיט אבלאס געזיכט אונ מיט אקלאפענדיג הארץ, דען עס האט יעצט אין איהם געשטריטען דער פחד מיט דיא האפנונג, דער פחד מען זאל נישט געװאר װערין פון זיין פאר ברעכען אונ דיא האפענונג צוא בעלאהנט װערין דער פאר, װאס ער האט צוא געשטעלט אין לאגער דיא דרייא געפאנגענע.

— קיליאן! האט דער קייסער אנגעשרייא געטאהן צוא איהם, צוריק מיט א שעה האב איך אוים געשפראכען דעם טויט אויף דיא דרייא געפאנגענע, װעלכע דוא האסט געהאפט אין װאלד, אונ יעצט איז צוא מיר געקומען דער ראבינער פון ליגניטץ זייא צוא פערטהיידיגען, אונ אזויא וויא נאר דוא ביזט דער איינציגער, װעלכער װייסט דעם רעכטען אמת, אלזא זאלסט דוא שוין דיא מינוט אונז דער צעהלען דעם גאנצען אמת. אונ דאבייא איז דער קייסער נעהנטער צוא געגאנגען צוא איהם אונ האט איהם טיעף אריין געקוקט אין דיא אויגען אונ איהם געפרעגט:

— צוא זענען דיא געפאנגענע ווירקליך שולדיג אין דעם טויט פון דיא צווייא מאנאכען?

— אזויא איז עס, וויא אייער מאיסטעט זאגט, האט קיליאן גלייך גיענטפערט, דיא דאזיגע פארפלוכטע יודען זענען געװעזין איין האנד מיט דיא מערדער, װעלכע האבין אומגעבראכט אונזערע הייליגע פריסטער, אינגנאציוס מיט סיקסטוסען.

— פון װאנען װייסט דוא דאס אזויא אויף געוויס? אדרבה דער צעהל אויב דוא ביזט יא אזויא קלאר אין דער געשיכטע! פאר װאס זשע ביזט דוא פערשטומט געװארין?! אפשר האסט דוא ניט װאס צוא דער צעהלען װעל איך פאר דיר דער צעהלען: דער מאנאך אינגנאציוס האט אב געמאכט נאך מיט צווייא מענטשין װעלכע האבען איהם געהאלפען צוא אוים פיהרען זיין בייזען טהאט, צוא פאנגען צווייא יודישע מיידליך אונ זייא צוא ברייגגען

אין מאנאסטיר אריין אום זיא דארט צוא בעהאלטען אונ איינער פון דיא צווייא געפינט זיך יעצט אין אונזערע הענד — אונ דאס ביזט דוא עס אליין !

— נישט איך , מאיסטעט , בין אין דעם שולדיג , האט קיליאן קוים ארוים געזאגט פון שרעק .

— דער צעהל וויא דער אמת איז , אויב דיין לעבין איז דיר טייער ! האט דער קייסער אוים געשריען צוא איהם , צוא איז דאס וואהר אז דוא מיט דיא צווייא מאנאכען האבין ארויסגעגנב'ט דיא צווייא מיידליך פון זייערע שלאפציטערין אונ האט זייא בעהאלטין אין מאנאסטיר אום זייא צוא ענטפיהרען ?

וויא איינער , צוא וועלכין עס זענען אריין געפלויגען אין הארצין שארפע פיילען , אזויא האט זיך אויף דער פראגע קיליאן אווארף געטאהן פון זיין ארט , דיא הענד האבין איהם געציטערט , דיא קניען האבין זיך געבויגען ארונטער אונ האט מיט אציטערדיג קול מודה געוועזען אויף זיינע זינד :

— דאס איז אמת ... מאיסטעט ... פערציייהעט ... אונ איז דאבייא אומגעפאלען צום קייסערס פים וועלכער האט אויף איהם געקוקט מיט פעראכטונג , דאנן האט זיך דער קייסער געווענדעט צום רב , האט איהם גערייכט דיא האנד אונ האט צוא אים געזאגט מיט אגעריהרטעם הערץ :

— פערציייהע , טייערער מענטש , וואס איך האב איילענדיגערהייט ניט דער קענט דיין ווערטה אונ נישט געגלויבט אן דיינע רייד : נאך דיא מינוט גיט מען דיר אפ דיא געפאנגענע אונ וועסט קענען מיט זייא פאהרען אין גאטעס נאמען . נאר דאס איינציגע בעט איך דיך , אזויא וויא , איידער דוא ביזט צוא מיר אריין געקומען , האב איך מיך בעריהמט פאר מיינע לייט אז דוא וועסט צוא זעהן מיט דיינע אויגען וויא דער קייסער זיגיסמונד וועט בעשטראפען שלעכטע מענטשען — וויל איך אויך דאס יעצט מקיים זיין . דאבייא האט ער אגעשרייא געטאהן צום וואכמייסטער : פיהרט ארוים פון דאגען דעם נידערטרעכטיגען יונג (קיליאן) אונ הענגט איהם אויף , אויף אבוים !

נאר דער רב האט נישט געקענט צוא זעהן דעם טויט פון דעם שלעכטען מענטשין האט ער געפועלט בייא דעם קייסער ער זאל דער בייא נישט זיין .

נאך אין דער זעלבע שעה האט דער רב פערלאזט דעם לאגער אונ איז צוריק געפאהרען קיין ליגניטץ צוא זאמען מיט מיכאל , רחל אונ בעללא'ן אונ זייער שונא קיליאן איז געהאנגען געווארין :

שלום .

עטליכע יאהרען זענען פערשוואונדען פון זייט דער רב האט זיך אומגעקעהרט מיט דיא דרייא יונגע קינדער קיין ליגניטץ, אין דער צייט איז פיעל נייעס געשעהן: דער רב האט געפועלט ביים פירשט לודוויג ער זאל ארויס געבין אגעזעטין אז מיכאל מיט זיין שוועסטער אונ מיט בעללא'ן אונ ערנסט מעגען פרייא זיטצען אין ליגניטץ אונ קיינער טאר זייא קיין שלעכטס ניט טאהן; דאנן האט מיכאל חתונה געהאט מיט בעללא'ן אונ רחל'ן האט דער רב חתונה געמאכט מיט איינעם פון זיינע תלמידים, אונ ביים רב אין הויז איז געוועזען פרייד איבער פריידין, נאר דיא שמחה איז נישט געוועזין אויף לאנג, דען דער שונא ישראל, אמבראזיוס ביטשען, וועלכער האט איין מאל געשווארען צוא נוקם זיין זיך אן דעם רב אונ אין אלע יודען, האט אזויא לאנג נישט גערוהעט ביז ער האט זיין נקמה ערפילט. דען אלס דער פירשט איז אים יאהר 1430 געשטארבען האט זיך ביטשען שטארק געפרייט מיט זיין טויט אונ האט נאך אויך געוואלט בעפרייעט ווערין פון זיין פרויא, דיא פירשטין עליזאבעטהע, כדי ער זאל בלייבען דער איינציגער רעגירער איבער דער שטאט, האט ער זיא איבער גערעט זיא זאל חתונה האבין פאר דעם שווענדער, דעם פירשט װענצעל פאן טעשען. דרייא יאהר איז מיט איהר דער פירשט געזעסען אונ אלס ער האט אין דער קליינער צייט אויספייעט שוין אויס צוא ברייננען איהר גאנץ געלד האט ער זיא אוועק געווארפען, ביטשען האט זיך שטארק געפרייט וואס זיין חיטרע פלאן איז אויס געפיהרט געווארין אונ האט שוין געהאפט אז באלד וועט אריין פאלין אין זיינע הענד איהרע לעצטע גיטער אונ דאנן וועט ער זיא פערטרייבין פון איהר הערשאפט אונ ער וועט שוין קענען טאהן מיט דיא יודען וויא איהם געפעהלט.

אין דער צייט איז אויך געשטארבען דער קייסער זיגיסמונד אונ זיין איידעם אלברעכט פון עסטרייך האט געהערבט זיין טראהן. נאר ער האט ניט מעהר געלעבט וויא נאך דרייא יאהר אונ אים 1440 איז ער געשטארבען אונ פריעדריך דער דריטער איז געווארין קייסער אין דייטשלאנד אונ איז געוועזין אויך אפאטער צוא אלברעכטס זוהן וועלכער איז געבוירען געווארין נאך דעם פאטערס טויט, אונ דורך פריעדריכס באפעהל האבען דיא אונגארען אין בעהמען אויס געקליבען דאס קליינע קינד עס זאל אויף זייא רעגירען ווען עס וועט גרויס ווערין, אויך האט פריעדריך בעפוילען אז ווען דיא פירשטען פון ליגניטץ וועט שטארבען זאל איבער געהן דיא ירושה פון לודוויג, איהר ערשטען מאנן, צוא דעם דאזיגען קעניג פון בעהמען וואס דארף ערשט אויס וואכסען, ווייל לודוויג האט ניט געלאזט נאך זיך קיין זוהן וואס זאל קענען הערשען אויף זיין ארט. דיא פירשטין האט

(דער צווייטער המן) דער

דער פון גרויסע יסורים געהאט, דער צוא האט ביטשען פון זיך שוין אראב געריסען דיא מאסקע אונ האט גאנץ אפען געארבייט אז דיא הערשאפט פון דער שטאט ליגניטץ זאל ניט מעהר קעהרען צוא איהר אונ צוא איהרע פאמיליע זאנדערין זיא זאל איבער געהן צוא אלברעכטס זוהן, וועלכער איז נאך א קינד, דאמיט ער זאל דא דער ווייל קענען שאלטען אונ וואלטען וויא איהם געפעהלט. נאר אין דיא איינגע מינוטען האט זיך דיא פירשטען עליזאבעטהע דער מאנט וואס איהר ערשטער מאנן האט איהר אן געזאגט פאר דעם טויט, אז אין א צרה זאל זיא זיך ווענדען צום ראבינער פון ליגניטץ נאך איין עצה. זיא האט איהם געלאזט צוא זיך רופען אונ האט איהם בעקאנט געמאכט מיט איהר ביטערע לאגע אונ דער רב האט איהר ווירקליך א גוטע עצה געגעבין אז זיא זאל באלד חתונה מאכין איהר טאכטער העדוויג פאר איינעם פון דיא פאמיליע פיאסטעס, וועט צוא איהם שוין קערין דיא הערשאפט פון ליגניטץ אונ קיינער וועט זיא ניט טארין ביי איהם צוא נעמען.

— דיין עצה איז זייער גוט, האט דיא פירשטין דערויף גיענטפערט אונ איך האב שוין זאגאר א זא חתן פאר מיין טאכטער, דער פירשט יאהאן פון ליבבען, וועלכער איז א קרוב צוא מיין זעליגען מאנן, ער איז א הערליכער מאנן אונ ריהמט זיך צווישען דיא גבורים, איך ווייס אז ער וועט אים שטאנד זיין צוא פערהיטען דיא ירושה פון מיין טאכטער פאר דעם קייסער פון דייטשלאנד אונ אויך פאר אונזער היימישען שונא, אמבראזיוס ביטשען, נאר איין זאך שטעהט מיר דא אין וועג: איך האב ניט קיין נדן צוא געבין מיין טאכטער.

— וויא פיעל געלד ברויכט איהר דען צוא האבען? האט דער רב געפרעגט.

— ווען איך זאל איהר האבין צוא געבען 500 טהאלער געלד וואלט גענוג זיין, האט דיא פירשטין גיענטפערט. — געלויבט איז גאט! האט דער רב מיט שמחה אויס גערופען, א זא סומע געלד וועל איך מיט מיין געמיינדע אים שטאנד זיין אייך צוא געבין.

מיט וואס קען איך דיר אפבאנקען פאר דער גרויסער טובה, טייערער רבי? האט דיא פירשטין געפרעגט אויסער זיך פאר פרייד.

עס קומט נישט מיר מיט מיין געמיינדע דער פאר צו דאנקן, דען מיר טוען נאר אונזער חוב צו אונזער זעליגען פירשט אונ צו אונזערע פירשטין וועלכע הערשט איבער אונז, נאר אט דעם חסד וויל איך בעטין ביי מיינע הערשערן, צו פועלן ביי דעם פירשט ליבבען, איהר קינפטיגען איידעם, ער זאל גוט זיין צוא דיא יודען וועלכע זיטצען אויף זיין הערבשאפט אין ליבבען אונ אין חאינוי אונ זאל פאר זייא ארוים געבין א געזעטץ אז מען טאר זייא קיין מאל קיין שלעכטס

ניט טאהן אזויא וויא אונזער זעליגער פירשט האט ארויס גענעבען פאר אונז אין ליגניטץ.

דיא פירשטין האט דאס איהם צוא געזאגט צוא טאהן, אונ דער רב האט אויך זיין ווארט געהאלטען אונ האט צוא געשטעלט דיא פירשטין דיא 500 טהאלער אונ איהר טאכטער האט חתונה געהאט פאר דעם פירשט פון ליבבען. דער מיט האט דער רב נאכמאלס צושטערט ביטשענס פלאן אונ אלס ער איז דער פון געוואר געווארין האט ער נאך אמאל געשוואָרען וויא גיבער נקמה צוא געמען אן דעם רב אונ אן אלע זיינע יודען. אונ ליידער האט ער ניט פאלש געשוואָרען! דען אין צווייא יאהר ארום, נאך דער חתונה, אלס דיא שטאט האט איהם געמאכט פאר גאלאווא, האט ער פארגעלייגט אין דעם ראטהויז, אזויא וויא דיא פירשטין האט שוין אצייט ניט איין געצאהלט דיא פראצענטען פאר דיא חובות וואס זיא האט אן געמאכט ביא דער שטאט אונ אלע איהרע גיטער זענען שוין פאר זעצט, זיא האט זיך נאר אב געשטעלט ביא איהר פאלעץ אונ ביא דער יודען גאס, לכן זאל מען ביא איהר צוא נעמען דיא יודען גאס כדי דיא שטאט זאל זיך פאלזעווען מיט דיא אנקונפטען פון דארט. אזויא האט ביטשען פארגעלעגט, כדי ער זאל דאנן קענען ארויס טרייבען אלע יודען פון ליגניטץ, וויא באלד זייא וועלין זיך שוין ניט געפינען אין דעם רשות פון דיא פירשטין, זיין פארטראג איז צוואר נישט אלעמען פון דעם ראטהויז געפעלין, ווייל זייא האבין פערשטאנען אז דא ציעלט ער נאר געגען דיא יודען, נאר ער האט אבער זיך איין געשפארט אז נאר אזויא מוז זיין וויא ער וויל אונ קיינער האט איהם גישט גיקענט דער געגען זיין, ווייל מען האט פאר איהם געציטערט איבער זיינע גרויסע תקיפות. אונ קוים איז אן גענומען געווארין זיין פארטראג, האט מען צוא וויסען געטאהן דעם ראביגער אז ער מיט זיין גאנצע געמיינדע דארפען אויף מארגען פערלאזין אויף תמיד דיא שטאט ליגניטץ. אט אזויא האט דער שונא ישראל זיך ענדליך דער ווארט אויף דער צייט, אין וועלכער ער האט זיך נוקם געוועזען אין זיינע פערהאסטע יודען אונ האט זייא אלע אויף איין מאל פערטריבען פון דער שטאט. אבער אויך זיין סוף איז געקומען! אונ אבוואהל דיא יודען האבען זיך צוריק אן געהויבען צוא באזעטצען אין ליגניטץ ערשט אין 400 יאהר ארום, דאך האט ביטשען גיך בעקומען זיין מפלה, דען אזויא וויא ער האט זיך אלין געפלייסט צוא ארויס רייסען דיא שטאט פון דיא פיאסטים אונ זיא איבער געבין צום קעניג פון בעהמען, האט עס אלע מאל מעהר פערדראסען דיא איינוואוינער פון ליגניטץ, דער צוא האט נאך אויף זייא געווירקט דיא בריעף פון דעם פירשט פון ליבבען, וועלכער פלעגט זייא בעשרייבען דיא רשעות פון דעם בעהמישען קעניג אונ דאס גוטס פון זיינע עלטערין דיא פיאסטעס, צוא וועלכען זייא האבין געשוואָרין טרייהייט

אויף עוויג. ביטשען האט זיך אפילו שטענדיג געפלייסט צוא אוים ראטען זיינע ברייף אום דאס פאלק זאל זייא ניט לעזען, דאך האט עס אים נישט אין גאנצין געראטען אונ דאס פאלק האט זייא בעקומען צוא לעזען אונ זענען אויף איהם שטארק ביז געוואָרין דער פאר וואס ער וויל זייא פאר פיהרען. נאך מעהר האט ער אויף געוועקט זייער צארין אלס ער האט געלאזט פאר ברענגען לעבעדיג עטליכע יודישע סוחרים דער פאר וואס זייא האבען זיך אונטער געשטעלט צוא אריין קומען אין שטאט אונ דער מיט וואס ער האט ארוים געפיהרט מיט חרפה דיא יונגע פירשטין העדוויג פון איהר פאלעץ אלס איהר מוטער עליזאבעטהע איז געשטארבין, אונ האט אין איהר פאלעץ אריין געשטעלט דאס מיליטער פון בעהמען, דאס אלעס האט פיעל געווירקט אויף דיא פעראיינען בעלי מלאכות פון ליגניטץ אונ האבין שטארק בעדויערט נאך וואס זייא האבין זיך אב געווענדעט פון דעם יונגען פירשט פון ליבבען, דער טראהן פאלגער פון ליגניטץ. אויך אלע גרעסטע לייט פון שלעזיען האבין געהאלטען מיט דעם פירשט אונ האבען פון זייער זייט איבער געבעט דיא איינוואוינער פון ליגניטץ זייא זאלין אויך מיט איהם אן הויבען צוא האלטען, נאר פון אלע האט אויף זייא געווירקט דיא רייד פון דעם יונגען גראף אטטא, דער זוהן פון דעם גראף צעדליץ, וועלכער האט אן געשטרענגט אלע מיטעל צוא אב ריידען זייא פון ביטשענען אונ זאלין בעסער צוא שטעהן צום פירשט יאהאן, דער בונט אויף ביטשען איז געוואָרין ענדליך זייער גרוים, קיינער האט איהם ניט גיקענט יעצט שיטצען ווייל דער יונגער קעניג פון בעהמען איז דאנן ארוים געגאנגען מיט זיין מיליטער צוא דער אונגארישער גרענעץ צוא בעשיטצען עס פאר דיא טירקען וועלכע האבין אים יאהר 1453 בעלאגערט דיא שטאט קאנסטאנטינאפאל אונ זיא אנגענומען, דער פירשט יאהאן האט זיך זייער געפרייט צוא זעהענדיג וויא זיין שונא ביטשען הייבט שוין אן צוא פאלען, נאר עס איז איהם ניט באשערט געוועזען מיט זיינע אויגען צוא זעהען דיא מפלה פון זיין שונא, דען ער איז אין דעם יאהר געשטארבען פון אפלוצימדיגע קרענק.

אין דעם אנקומענדיגען יאהר 1454, איז שוין ביטשען מעהר ניט אוים געקליבען געוואָרען פאר אגאלאווא אונ איז צוריק געוואָרען דער שרייבער וויא פריהער, דאך האט נאך זיין דעה שטארק געגילט ווייל ער וואר גענווג רייך אונ תקיף אונ האט וויא פריהער איבער אלעס געוועלטיגט. דאס האבען דיא איינוואוינער נוט באמערקט אונ האבען אין דער שטיל אויף איהם אנגעהויבען צוא גראבען אגרוב אונ אים 24-טען יוני 1454 איז פלוצים געוואָרען ארבעש אין שטאט, דיא קירכענגלאקין האבין געקלונגען, דיא פויקען האבין געקלאפט אונ אויפגעריהרט אלע מענשען פון דער שטאט אונ דיא ארטעליען ארבעטער מיט נאך אנדערע מענשען זיינען ארוים

געגאנגען

געגאנגען געוואפענט אין דיא גאסען אונ האבען זיך צוטהיילט אין דרייא שארען, איין שאר איז צוא געקומען צום ראטהויז, וואו דיא עלצטע פון דער שטאט זיינען גיזעסין, אונ האבען געפאדערט מען זאל זייא עפענען דעם טויער פון דעם הויז, אונ אלס זייא האבען קיין אנטווארט בעקומען האבען זייא אויפגעבראכען דעם טויער אונ האבען זיך אלע אריין גילאזט אין דעם הויז, האבען אוים געפונדען דיא אלע גלאסנעס אונ זייא פאר שפארט אין אגעפענקענים. דער צווייטער שאר איז גלייך צוא געקומען צוא ביטשענס הויז, האבען איהם דארט אוים געזוכט אין אלע צימערין ביז זייא האבען איהם געפונען, ענדליך אין דער הייל וועלכע האט געצויגען פון אונטער דעם טויער ביז דעם ראטהויז, אונ פערקאוועענדיג איהם אין קייטען האבין זייא איהם גלייך אריין געווארפען אין דער תפיסה, אונ דער דריטער שאר (מחנה) האט בעלאגערט דעם פאלעץ וואו עס האט זיך געפונען דער פאלקאווניק פון דעם בעהמישען חיל מיט אביסעל מיליטער, אלס דער פאלקאווניק האט גיזעהן אז ער מיט זיין חיל זיינען צוא שוואך געגען דעם גרויסען עולם איז ער מיט זיין חיל ארוים געגאנגען דורך דעם אנדערין טויער אונ איז אנטלאפין פון דער שטאט.

אזויא האט זיך גיענדיגט דיא מרידה אונ דיא שטאט ליגניטץ איז ווידער איבער גיגאנגען צוא דיא אנהענגער פון דער קעניגליכער פאמיליע פיאסטע. דיא מלכה העדוויג האט זיך צוריק באזעצט אין איהר עלטערינס פאלעץ מיט איהר קליינעם זון פרידריך אונ דיא גאנצע שטאט איז מלא שמחה גיוועזין אויף דעם נצחון. אונ ביטשען? ער האט בעקומען המנ׳ס מפלה: דען דיא שופטים האבען איהם דערקלערט פאר דעם איינציגען פעררעטער (איזמיעניק) אונ אים 24-טען יולי 1454, אכט דעם זייגער אין דער פריא, האט מען איהם אין דער מיט שטאט דעם קאפ אפ געהאקט.

יא, דער שלעכטער מענש האט זיין שטראף בעקומען, אבער דיא פירות פון זיינע מעשים רעים האבען עקסעסטירט גאנצע 400 יאהר. דען דיא פירשטין העדוויג האט מורא געהאט צוריק צוא רופען דיא פערטריבענע יודען קיין ליגניטץ איבער דעם פאנאטישען גייסטליכען קאפיסטארנום וועלכער האט אויפגעהעצט דעם חמון עם געגען דיא יודען אומעדום וואו ער האט זיך געלאזט געהן. אונ נאר ערשט אינ׳ם יאהר 1812 האבען זיך איינינע יודין אנגעהויבען זיך צוא באזעצען אין ליגניטץ, אין עטליכע יאהר שפעטער זיינען זייא שוין געווארען צוא אגאנצע געמיינדע אונ אינ׳ם יאהר 1837 איז דער ראבינער, דאקטאר אשר זאממטער ז״ל דעם ערשטען מאהל ארויף געגאנגען אויף דער בימה אין שול אונ האט געהאלטען אַרעדע פאר דיא יודען אין ליגניטץ. ער איז דער זעלבער וועלכער האט אויף דייטש פערפאסט דעם דאזיגען ראמאן אונטער דעם נאמען „דער רבי פאן ליעגניטץ" אונ האט איהם אפ געדרוקט אין דער „יודישער פרעססע" פון דעם יאהר 1886 אונ אין

דֶעם וֶועלְכֶין יָאהר טַאקֶע הָאט ה׳ פריעדבערג אִיהם אִיבֶּער זֶעצְט אויף הֶעבְּרֶעאִישׁ אוּנְטֶער דֶעם טִיטִיל „הרב להושיע״. אויך דֶער רֶעדַאקְטָאר פוּן דֶעם „חבצלת״ ה׳ פרומקין הָאט דֶעם רָאמַאן אִיבֶּער זֶעצְט פַאר זַיין צַייטוּנְג אוּנְטֶער דֶעם נָאמֶען „הרב מלינניטץ״; אוּנְז אָבֶּער, וַוייל דֶער אָרִיגִינַאל הָאט נֶעפֶעהלְט, אִיז בֶּעסֶער גֶעפֶעלֶען גֶעוָוארֶען דֶער אִיבֶּער זֶעטְץ פוּנֶם הֶערְן פריעדבערג אוּנ מִיט זַיין הַעְתָּקָה הָאבֶּען מִיר זִיךְ בֶּענוּצְט פְּרַייא אִיבֶּער צוּא זֶעצֶען דֶעם דָאזִיגֶען רָאמַאן אויף זְשַׁארְגָאן.

אדעססא 1887

ע נ ד ע

(דער צווייטער המן)